

XIV. TÁJTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

TÁJAT TEREMTŐ TÖRTÉNELEM

ABSZTRAKT KÖTET

MTA Pécsi Területi Bizottság

X. Föld- és Környezettudományi Szakbizottság

XIV. Tájtörténeti Tudományos Konferencia

TÁJAT TEREMTŐ TÖRTÉNELEM

ABSZTRAKT KÖTET

Szerkesztette

Ács Marianna

Pécsi Tudományegyetem

2026

XIV. TÁJTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

Pécs, 2026. február 5–6.

SZERVEZŐK

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti, Településtervezési és
Díszkertészeti Intézet Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszéke

Pécsi Tudományegyetem Szentágothai János Kutatóközpont Történeti és Politikai
Földrajzi Kutatási Centrum; PTE Természettudományi Kar Földrajzi és
Földtudományi Intézet; PTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Magyar Regionális Tudományi Társaság; Magyar Tudományos Akadémia Pécsi
Területi Bizottság X. Föld- és Környezettudományi Szakbizottság

TUDOMÁNYOS PROGRAMBIZOTTSÁG

Dr. Ács Marianna (PTE BTK), Dr. Bene Krisztián (PTE BTK), Dr. Fekete Albert (MATE),
Dr. Fodor Gábor (ELTE HTK Turkológia), Fülek Zsolt, Dr. Gonda Tibor (PTE KTK),

Dr. Gyenizse Péter (PTE TTK), Dr. Illyés Zsuzsa (MATE, a XIII. Táj történeti Tudományos
Konferencia elnöke), Dr. Kókai Sándor (NYE),
Dr. Lenner Tibor (ELTE BDPK), Dr. Lóczy Dénes (PTE TTK), Módosné Bugyi Ildikó
(MATE),

Dr. Pap Norbert (PTE, főszervező/elnök), Dr. Rácz Szilárd (ELTE KRTK RKI, MRTT), Dr.
Valánszki István (MATE).

A KONFERENCIA ONLINE ELÉRHETŐSÉGE

www.mrta.hu/tajtorteneti_konferencia_2026.html

TECHNIKAI SZERKESZTŐ

Moró Dávid Róbert (PTE FDI)

ISBN 978-963-626-583-0

2026

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: CC-BY-NC-ND-4.0. Ennek értelmében a mű szabadon másolható, terjeszthető, bemutatható és előadható, azonban nem használható fel kereskedelmi célokra, továbbá nem módosítható és nem készíthető belőle átdolgozás, származékos mű. A licenc alapján a szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetni a szerző nevét és a szerzői mű címét. Elérhetős ezen a linken: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	1
KÖSZÖNTŐ	6
RÖVID PROGRAM	7
RÉSZLETES PROGRAM	9
MEGNYITÓ.....	11
PLENÁRIS ELŐADÁSOK	12
PLENÁRIS ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI	14
Magyarország Nemzeti atlaszának történeti és tájföldrajzi tartalmai	14
A magyar földrajzi nevek török nyelvi rétegei	15
Mohács 1526. Emlékezeti táj	17
SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK	19
Tájtörténeti értékek és a nevelés: örökség, identitás és a tájtudat formálása az oktatásban. 19	
Tájtörténet és a földrajz egyetemi oktatása. A 100 éves évforduló alkalmából	20
Pécsi Erzsébet Tudományegyetem keszthelyi diákszállója a kollektív emlékezetben	21
A lösz és a borvidék találkozása: tájhasznosítás a szekszárdi „löszszurdik” tanösvények példáján	22
TájKép – Pásztorjáték. A tájgazdálkodás és tájszerkezet-változás oktatása játékosan a Szennai Skanzenben.....	23
Török szufizmus: az Iszlám misztika kozmológiája, hagyománya, és misztikus gyakorlatai.....	24
A kert mint lieu de mémoire, avagy a hódoltság kori Pécssett folyó muszlim oktatás emlékezte. Egy kiállítás margójára.....	25
Katonai emlékezet a tájban: katonai emlékezeti létesítmények a Kárpát-medencében	26
A Magyar Királyság és az észak-balkáni birodalmi határtérség mint történeti hadszíntér 1521-ig	27
Középkori várak hegyomlással. Poszterelőadás.....	28
A Rinya-menti védelmi vonal a 16. század közepén.....	29
Második világháborús erdélyi erődrendszerek az emlékezet enyészetében: Károly-vonal és Árpád-vonal.....	30
A domborzat és vízrajz szerepe a mohácsi csata eseményeiben	31
A második világháborús francia–magyar internáló- és hadifogolytáborok lakóinak emlékezeti helyei	32
Víz a tájban.....	33
Vízi emlékek mint a táj értékei.....	34
Gyógyvizek, tájhasználat és társas élet a 18. századi Erdélyben.....	35
A víz szerepe Erdély 19–20. századi közparkjaiban	36
Tájvédelem, tájhasználat a Balaton-törvény tükrében.....	37

Vízjárta területek tájtörténeti szempontú értékelése – különös tekintettel a belvízjárta területekre	38
A Mohácsi síkot tagoló mocsarak környezeti rekonstrukciója a 16. században.....	39
A magyar táji örökség kutatásának történeti térképi forrásai	40
Tabule Hungariae, 1528. Egy térkép Mohács után	41
Térkép a táj: a Habsburg katonai térképezés kezdetei és tájalakító szerepe a 16. században	42
A Tihanyi-félsziget tájtörténetének kartográfiai vizsgálata.....	43
A bihari 19. századi választóköri területi vizsgálata.....	44
Egy komplex földrajzi és történeti atlasz születése: a Mohács Atlasz	45
A tájtörténeti értékekre épülő örökségturizmus	46
A megszűnt vasutakra épülő turisztikai lehetőségek és megvalósulásaik a Dél-Dunántúlon	47
Transzjordánia táji adottságainak hatása a településfejlődésre a régészeti leleteinek tükrében	48
Cserépfalu egyedi tájértékeinek felvételezése, értékelése és turisztikai célú fejlesztési lehetősége	49
A pécsi turizmus fejlődésének tájformáló hatásai a Mecsekben (1891–1941).....	50
Torockó épített örökségének hatása a turizmusra.....	51
A tematikus utak szerepe a táji értékek turisztikai hasznosításában. A németországi jó gyakorlat	52
Oszmán megtelepedés a Kárpát-medencében: Szulejmán szultán türbevárosa és más párhuzamok	53
Régészeti kutatás Szulejmán szultán Türbevárosában Szigetvár mellett	54
A Szigetvár-turbéki Szulejmán sírkomplexum és zarándokváros éremanyaga.....	55
A szigetvári turbék régészeti geológiai és archeobotanikai vizsgálati eredményei.....	56
A szolnoki vár oszmán foglalás előtti leletanyagának vizsgálata.....	57
Bosnyák hozzájárulás a turbéki tájhoz	58
A szigetvári táj Leandro Anguissola 1689. évi térképein.....	59
A magyar tájak földrajzi névanyagának történeti rétegei. Mit hagytak számunkra örökül az oszmán hódoltság korában és azt követően betelepült népek?.....	60
A szádvari uradalom allodiumainak topográfiája 1648 körül	61
Az Árpád-korból fennmaradt muszlim nép- és személynevek a hazai települések neveiben	62
A Dél-bánsági körzet Duna menti községeinek településnév változásai a történelmi térképeken	63
A Baranya-háromszög magyar többségű falvainak toponímiája.....	64
Bóly város toponímiája. Egy "sváb" település földrajzi névadásának sajátosságai	65
Helynévpolitika és inercia: koszovói településnév-használat elméletben és gyakorlatban.....	66
Tájtörténet, társadalom és gazdaság a Kárpát-medencében.....	67
Tanyavilágból iparvidék. A Zsil-völgye átalakulása 1880-1914 között.....	68
Fülöpszállás népi kert- és virágkultúrája	69
A 19–20. századi folyószabályozások hatása a Drávaszög gazdasági és turisztikai fejlődésére...	70

Agrár-élelmiszer vállalatok gazdaságföldrajzi vizsgálata a Mezőtúri és Szarvasi járások példáján	71
A táj hatása a demográfiai folyamatokra és a családmoddellre Kárpátalján (kárpátaljai magyarok)	72
Diaszpóra-identitás és állampolgárság: a magyar közösség kulturális önazonossága és jogi kötődése.....	73
A székelyföldi közbirtokosságok tájformáló szerepe és társadalmi hatása a 21. században	74
Tájhasználati (tájgazdálkodási) változások a Kárpát-medencében 1526–1920	75
Középkori településszerkesztés Vácott és környékén	76
A szőlőtermesztés változásai a Káli medencében	77
Tájrégészeti kutatások Hajdúböszörmény-Bagotán	78
A Mohácsi-sziget késő középkori település- és úthálózata	79
A táj- és erőforráshasználat 18-19. századi változása az Abaúji-Hegyalján	80
A Dráva-menti horvátok demográfiai és társadalmi kérdései a XVIII. században	82
A középkori településszerkezet és tájhasználat változása a Marosszögben	83
A rurális (falusi) térségek településhálózatának történeti léptékű változásai	84
Elkoptatott aranytartalek – a városperemi szőlőhegyek átalakulása Kecskemét példáján	85
Füred falu és Balatonarács értékörző jövőképe – történeti táj- és településkarakter változások tanulságai.....	86
Természetátalakítás értékelése Váripusztán (Mohácsi-sziget)	87
A Nagykunság táj- és településszerkezetének átalakulása a török uralom következtében.....	88
Egy mezőgazdasági kultúrtáj urbanizációs térséggé alakulása, fókuszban a Duna belső deltája..	89
Az urbanizáció során átalakuló kulturális örökség – a falurombolás egy új fejezete?	90
Határtérségek.....	91
Határok és együttműködés a Kárpát-medencében és Magyarország déli szomszédságában	92
Határon átnyúló együttműködések a Kárpát-medencében: az identitás őrzői?	93
Kompország határán.....	94
Klíma- és katasztrófakockázatok a magyar–szlovák–román–ukrán határtérségben	95
Dél-szlovákiai fiatalok percepciói egy határról, amely „ott van, de ugyanakkor még sincs”	96
A Vajdaság mint borderscape.....	97
A természeti örökségi elemek számbavétele és értelmezése.....	98
A Mecsek hegység öslényntani értékei az új kutatási eredmények tükrében	99
Vissza a jövőbe 2030: Komló és térsége potenciális jövőképe egy UNESCO Geopark-pályázat tükrében	100
Komló rebranding II. Komló lehetőségei a Mecsek Geopark létesítésében.....	101
A természet-helyreállítási terv potenciális területhasználat változtatásainak vizuális hatáselemzése	102
Természeti maradvány élőhelyfoltok keresése a Csepel-szigeten.....	103

Az ember mint ökológiai kulcságens	104
Felekezetek, vallási közösségek tájalkító hatásai	105
A Gül Baba Türbe titkai (1945–1959).....	106
Szakrális küzdőtér: Ajvatovica jelentősége a bosnyák identitástudat alakulásában.....	107
A Mohácsi-síkság vallási eredetű földrajzi neveinek változásai	108
A magyar táj és a szakrális tartalom.....	109
Csehszlovákiai magyarok a Dél-Dunántúlon: kitelepítés, tér és identitás, emlékezet.....	110
Az egyházas vallásosság csökkenésének területi aspektusú vizsgálata (Egri Főegyházmegeye)	111
Településszerkezet és várostörténet	112
Kolozsvár városfejlődése.....	113
Hajdúszoboszló településszerkezete az archív kataszterek tükrében	114
Megosztott városok kialakulása és jellemzőik – A koszovói Mitrovica példája.....	115
Vas vármegye legnagyobb települései a dualizmus korában	116
Maros és Vásárhely a 17. században	117
Szegedi Alföldkutató Bizottság (1928–1943) története	118
Pécs városszerkezetének változása és ennek hatása a helyi közlekedésre a 20. század második felében	119
Pécs fejlődésének mozgatórugói	120
Földhasználat és kultúrtáj-változások	121
A kultúrtáj változása a Putnoki-dombság és a Gömör–Tornai-karszt területén a 19. század közepétől napjainkig.....	122
Történelmi és közelmúltbeli földhasználat-változások hatásai inváziós növényfajok elterjedésére	123
Tájhasználat-változások Érsekhalma határában a 18 – 19. században.....	124
A történelmi Torna vármegye településeinek népességváltozása.....	125
Térszerkezeti és földhasználati változások Kassa várostérségében a belső migráció tükrében ..	126
A „magyar Semmering”, a Tátra pótló Mátra, avagy a hely szellemének adaptálása.....	127
Tata-Tóváros tájhasználatának stabilitás vizsgálata	128
Települési örökség, zöldinfrastruktúra, városmorfológia	129
Dunántúli városok településszerkezete a török korban	130
A Szeged-Alsóvárosi ferences kolostor kertjei és a Mátyás király tér kerttörténelmi kutatása.....	131
A sósúti kőbánya történelme Pribék Antal fényképei tükrében	132
Egykori német nemzetiségi temetők Budapest területén.....	133
Oszmán kulturális örökség és emlékezetpolitika a Kárpát-medencében: előzetes kutatási koncepció.....	134
Budapest zöldhálózati rendszerének fejlődéstörténelme. Parkok, kertek, fasorok.....	135
A zöldinfrastruktúra elemek örökségi jelentőségének vizsgálata Cegléden.....	136
Táj és vizuális/kulturális reprezentációk	137

Képregény, médiaváros, streetart	138
A szocialista városi tér megalkotása Uránvárosban	139
A Hunyadiak emlékezetének térbeli aspektusai	140
Erdély láthatósága a román szellemi örökség diskurzusában.....	141
A megélt táj mint identitásképző erő: a Fertő-vidék közösségeinek térélménye a trialektikus térsemlélet szerint	142
Futballklubok, mint a kisebbségi önkifejezés eszközei Spanyolországban és a Kárpát- medencében	143
A XIV. TÁJTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ELŐADÁSAI	144
IN MEMORIAL FÜLEKY GYÖRGY	150
KIRÁNDULÁSVEZETŐ	152
KÉPGALÉRIA.....	192

KÖSZÖNTŐ

Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Üdvözölöm Önöket Pécssett, a Kultúra városában, a „Schwäbische Türkei” fővárosában, egy olyan méltó helyszínen, amely különösen alkalmas a XIV. Tájéztörténeti Tudományos Konferencia megrendezésére.

Pécs és tágabb térsége egy komplex multikulturális és multikonfesszionális tájban helyezkedik el, ahol a különböző etnikai, nyelvi és vallási hagyományok évszázadok óta együtt formálják a mindennapok terét és az itt élők identitását. A város és környéke a török idők erős lenyomatát őrzi: a dzsámik és a türbék, a településszerkezet és a helynevek mind azt jelzik, hogy az oszmán jelenlét nem csupán egy múltó epizód volt, hanem mélyen beépült a táj szerkezetébe és emlékezetébe. Ebben az évben mindez különös hangsúlyt kap, hiszen a Mohács 500 emlékezeti évforduló küszöbén vagyunk, és a konferencia terepi programja is elvezet bennünket Mohácsra és a környező tájakra, ahol a táj alakulása, a vízrendszer és a domborzat kulcsszerepet játszott a csaták lefolyásában és utólagos értelmezésében.

Pécs nem csupán történelmi színhely, hanem alapvető szellemi műhely is, hiszen itt működött Magyarország első egyeteme, amelynek hagyományát ma a Pécsi Tudományegyetem viszi tovább. Ebből a szellemi örökségből és folyamatos tudományos munkából vezethető le az a felelősségünk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 200. évfordulójához kapcsolódó programsorozat keretében ilyen nagyszabású tájtörténeti konferenciát rendezzünk. A Pécsi Akadémiai Bizottság székháza, a város történelmi belvárosa és az egyetemi terek együttese olyan tudományos és kulturális környezetet kínálnak, ahol a tájtörténet, a történeti földrajz, a politikai földrajz, az örökségvédelem, a vallásföldrajz, az emlékezetkutatás és a vizuális reprezentációk kutatói valódi, termékeny párbeszédet folytathatnak. Konferenciánk gazdag szekcióprogramja, a plenáris előadások, a Moháccsal foglalkozó előadások és kerekasztalbeszélgetések, valamint a terepbejárással egybekötött kirándulás mind azt szolgálja, hogy a tájat ne csupán leíró módon, hanem emlékezeti, kulturális, gazdasági és geopolitikai dimenzióiban is újragondoljuk.

Engedjék meg, hogy házigazdaként köszöntsem a hazai és a határon túli kollégákat, a különböző tudományterületek és intézmények képviselőit, valamennyi előadót és résztvevőt. Bízom benne, hogy a következő napokban Pécs, mint multikulturális és multikonfesszionális város, Mohács és térsége mint emlékezeti táj, valamint a közösen végzett munka, a tartalmas beszélgetések és viták nemcsak új eredményeket, hanem új együttműködések is szülnék majd. Kívánom, hogy a konferencia legyen mindannyiunk számára inspiráló szakmai élmény, és erősítse azt a meggyőződésünket, hogy a táj története és a tudományos reflexió együtt formálhatják felelősen a jövőképünket!

Dr. Pap Norbert,

egyetemi tanár, az MTA Doktora

RÖVID PROGRAM

« NULLADIK NAP »		
2026. február 4.		
Időpont	Esemény	Helyszín
11.00–14.00	MTA albizottságok és PAB munkabizottság szimpóziuma	MTA Pécsi Területi Bizottság 7624 Pécs, Jurisics Miklós u. 44.
14.45–15.00	« A digitalizáció hatása a történeti földrajzi kutatásokban – Bihar közigazgatási térképsorozata » kiállítás megnyitója	MTA Pécsi Területi Bizottság 7624 Pécs, Jurisics Miklós u. 44.
15.00–17.00	Vezetett városnézés	Pécs belvárosa
17.00–18.00	« Réthly Antal – egy élet a tudomány szolgálatában » című emlékkiállítás megnyitója.	PTE BTK-TTK Aula 7624 Pécs, Ifjúság u. 6.
2026. február 5.		
Időpont	Esemény	Helyszín
10.00–12.30	Megnyitó, plenáris ülés	MTA Pécsi Területi Bizottság 7624 Pécs, Jurisics Miklós u. 44.
12.30–13.30	Ebéd	
13.30–15.00	Szekcióülések hat helyszínen	
15.00–15.30	Kávészünet	
15.30–17.00	Szekcióülések hat helyszínen	
17.00–17.30	Kávészünet	
17.30–19.00	Szekcióülések hat helyszínen	

19.30–23.00	Gálavacsora, borkóstolóval	Littke Pezsgőház (7621 Pécs, Szent István tér 12.)
2026. február 6.		
Időpont	Esemény	Helyszín
08.00–16.00	Autóbuszos kirándulás Mohácsra és Nagyharsányba vezetéssel, terepbejárással. A kirándulás során a kutatók a terepen mutatják be az első és a második mohácsi csatával és a tájváltozással kapcsolatos vizsgálataik eredményeit.	

RÉSZLETES PROGRAM

« NULLADIK NAP »

2026. FEBRUÁR 4.

11.00–14.00: « A történeti és a politikai földrajz helyzete Magyarországon, 1826–2026 »

Az MTA X. Osztály TFB Történeti Földrajzi Albizottság és a Politikai Földrajzi Albizottság továbbá az MTA PAB Történeti és Politikai Földrajzi Munkabizottság közös szimpóziuma. Helyszín: MTA PAB SZÉKHÁZ (7624 Pécs, Jurisics Miklós u. 44.).

Az albizottsági ülés résztvevői:

Dr. habil Kókai Sándor (elnök), Dr. habil Reményi Péter (elnök), Prof. Dr. Kocsis Károly, Prof. Dr. Kovács Zoltán, Prof. Dr. Dövényi Zoltán, Prof. Dr. Rácz Lajos, Prof. Dr. James W. Scott, Dr. habil Demeter Gábor, Dr. Czimre Klára, Dr. Kitanics Máté, Dr. Horváth Gergely, Dr. Balogh Péter, Prof. Dr. Hajdú Zoltán, Dr. Rácz Szilárd, Dr. Bajor Tibor, Prof. Dr. Kecskeméthy Klára, Dr. Szulovszky János, Prof. Dr. Sümegi Pál, Prof. Dr. Kozma Gábor, Prof. Dr. Pap Norbert.

A rendezvény az MTA 200 program keretében valósul meg, és a házigazdája, a PTE Szentágothai János Kutató Központ Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centruma.

14.45–15.00: « A digitalizáció hatása a történeti földrajzi kutatásokban – Bihar közigazgatási térképsorozata » kiállítás megnyitója. Helyszín: MTA PAB SZÉKHÁZ (7624 Pécs, Jurisics Miklós u. 44.). A kiállítást megnyitja: **dr. Szilágyi Ferenc**, kutatásvezető.

15.00–17.00: Városnézés a konferencia résztvevőinek Pécs belvárosában. A túrát vezeti: **dr. Kitanics Máté** (PTE Szentágothai János Kutató Központ Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centruma).

17.00–18.00: « Réthly Antal – egy élet a tudomány szolgálatában » című emlékkiállítás megnyitója. Helyszín: PTE BTK-TTK Aula (7624 Pécs, Ifjúság u. 6.) A kiállítást megnyitja: **dr. Fodor Gábor**, kurátor.

Partnerek: Magyar Földrajzi Múzeum (Érd), Magyar Meteorológiai Társaság, Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány, ELTE TTK Meteorológiai Tanszék, HungaroMet Magyar Meteorológiai Szolgáltató Nonprofit Zrt, Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ, Isztambul, MNMKK – Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar–Török Baráti Társaság, Szent István Társulat, Pécsi Tudományegyetem.

19.00: Vacsora a meghívott vendégeknek. Helyszín: Korhely Étterem (7621 Pécs, Boltív köz 2.)

XIV. TÁJTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
2026. FEBRUÁR 5.

- 9.00 – 13.30: **Regisztráció** (MTA PAB SZÉKHÁZA, FOGADÓTÉR).
- 10.00–11.00: **Megnyitó** (MTA PAB SZÉKHÁZA, I. EMELET, NAGYELŐADÓ).
- 11.00 – 12.30: **Plenáris előadások** (MTA PAB SZÉKHÁZA, I. EMELET, NAGYELŐADÓ).
- 12.30–13.30: **Ebéd, állófogadás** (MTA PAB SZÉKHÁZA, II. EMELET, PANORÁMA ÉTTEREM).
- 13.30–15.00: **Szekcióülések** (1–6. szekciók, párhuzamosan).
- 15.00–15.30: **Kávészünet** (MTA PAB SZÉKHÁZA, II. EMELET, PANORÁMA ÉTTEREM).
- 15.30–17.00: **Szekcióülések** (7–11. szekciók, párhuzamosan).
- 15.30–17.00: **Kerekasztal 1. « Az oszmán-török hatások magyar és török szemmel »** (MTA PAB SZÉKHÁZA, I. EMELET, NAGYELŐADÓ).
- 17.00–17.30: **Kávészünet** (MTA PAB SZÉKHÁZA, II. EMELET, PANORÁMA ÉTTEREM).
- 17.30–19.00: **Szekcióülések** (12–17. szekciók, párhuzamosan).
- 17.30–19.00: **Kerekasztal 2. « A történeti táj rekonstruálása, vizualizációja »** (MTA PAB SZÉKHÁZA, I. EMELET, NAGYELŐADÓ).
- 19.30–23.00: **Gálavacsora** (LITTKÉ PEZSGÓHÁZ, 7621 PÉCS, SZENT ISTVÁN TÉR 12.).

MEGNYITÓ

2026. február 5. 10.00–11.00. MTA PAB SZÉKHÁZA, I. EMELET, NAGYELŐADÓ

Levezető elnök: dr. Illyés Zsuzsa MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet egyetemi docense, a korábbi konferenciák elnöke

Köszöntőt mondanak: prof. dr. Fábián Adrián, a PTE megválasztott rektora; prof. dr. Kosztolányi György, az MTA alelnöke; prof. dr. Kovács L. Gábor, az MTA PAB elnöke; dr. Bene Krisztián, a PTE BTK dékánja; dr. Trócsányi András, a PTE TTK dékánja; dr. Valánszki István, MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék tanszékvezetője.

A konferenciasorozatot alapító Fülek György öröksége előtti tisztelgést felvezeti: dr. Fekete Albert, a MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet igazgatója.

A köszöntők sorát zárja és a konferenciát megnyitja: prof. dr. Pap Norbert, a PTE TTK egyetemi tanára, a konferencia elnöke.

PLENÁRIS ELŐADÁSOK

2026. FEBRUÁR 5. 11.00–12.30. MTA PAB SZÉKHÁZ, NAGYELŐADÓ

Levezető elnök: dr. Illyés Zsuzsa (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet egyetemi docense, a korábbi konferenciák elnöke)

Prof. Dr. Kocsis Károly (HUN-REN CSFK; az MTA rendes tagja): A Magyar Nemzeti Atlasz történeti és tájföldrajzi tartalmai.

Prof. Dr. Vásáry István (ELTE; az MTA rendes tagja): A magyar táji földrajzi nevek török rétegei.

Prof. Dr. Pap Norbert (PTE TTK; az MTA doktora): Mohács 1526. Emlékezeti táj.

KEREKASZTAL–BESZÉLGETÉSEK

I.

Az oszmán-török hatások magyar és török szemmel

2026. FEBRUÁR 5. 15.30–17.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, NAGYELŐADÓ

Vitavezető: dr. Fodor Gábor (ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet Turkológiai Kutatócsoport)

Résztvevők: dr. Emre Saral (Hacettepe University, Ankara); Tülin Hadi (Isztambul, Városi Civil Tanács); dr. Sudár Balázs (ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet); dr. Papp Adrienn (Budapesti Történeti Múzeum).

II.

A történeti táj rekonstruálása, vizualizációja (3D animációs technikák filmekben és kiállítóterekben)

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00; MTA PAB SZÉKHÁZ, NAGYELŐADÓ

Vitavezető: dr. Illyés Zsuzsa (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet egyetemi docense)

Résztvevők: Balogh « Pazirik » András (Pazirik Kft); Baltavári Tamás (Hyperion Interaktív Oktatásfejlesztő Kft.); Szász István (Geográf Kft.).

PLENÁRIS ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI

Prof. Dr. Kocsis Károly

kocsis.karoly@csfk.org

Az MTA rendes tagja, intézeti igazgató, kutatóprofesszor (HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest), egyetemi tanár (ME MFK Földrajz-Geoinformatika Intézet, Miskolc).

Magyarország Nemzeti atlaszának történeti és tájföldrajzi tartalmai

Magyarország Nemzeti Atlasza (MNA) új, 2018 óta megjelenő sorozatának egyik legfőbb jellegzetessége (a Kárpát-medencei szemlélet mellett, a korábbi magyar és a többi nemzeti atlaszhoz képest) a *történeti szemlélet* meghatározó szerepe. A világ több nemzeti atlasza is tartalmaz az adott állam történetére vonatkozó, csekély terjedelmű fejezetet, de az nem mondható el, hogy az MNA-hoz hasonlóan törekedne az adott fejezeti tematika történeti előzményeinek következetes, hosszabb-rövidebb távú bemutatására. Az MNA eddig megjelent köteteinél ez az elvárás a téma jellegéből adódóan leginkább az *MNA 1. (Állam és nemzet, 2024)* esetében érvényesül, ahol az adott fejezetek tematikájának többnyire két évezredes (néha csak 100-150 éves, máskor több százezer éves) gyökerét ismerhetjük meg. A 2021-ben megjelent *MNA 3. (Társadalom)* és a jelenleg készülő *MNA 4. (Gazdaság)* kötetben külön fejezetek foglalkoznak az adott témakör 10. század és 1920 közötti előzményeinek bemutatásával (népesedési, települési múlt, gazdaságtörténet). Az 1920 és a 2020-as évek közötti időszak térképekbe és egyéb illusztrációkba ágyazott bemutatását pedig a többi fejezet végzi. Ez a történeti földrajzi megközelítés, elvárás még az *MNA 2. (Természeti környezet)* esetében is érvényesül, pedig ott az olvasó erre kevésbé számít. A földtani fejezetnél 260 millió, a Vizeknél 4,5 millió éves, a Növényzetnél és az Állatvilágnál 30-35 ezer éves időutazást is élvezhetünk. A többi természeti fejezetnél is több évtizedes, évszázados visszatekintés segíti a jelen helyzet megértését. Az *MNA 2.* kötet az, melyben a történeti- és *tájföldrajzi megközelítés* egybefonódik, különösen a *Tájak* című fejezetben (történeti és jelenkori tájtípusok, felszínfedettség, emberi tevékenység tájformáló hatásai, tájvédelem, tájrehabilitáció, tájak változása, tájak lehatárolása és hierarchikus rendszere). Ezenkívül a Növényzet fejezetben is megjelenik a táji megközelítés a vegetációs tájak, élőhelygazdagság, -változás, természetesség témakörök esetében.

Prof. Dr. Vásáry István

vasaryi@gmail.com

Orientalista, történész, turkológus, egyetemi tanár, diplomata, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az ELTE BTK Török Tanszékének professzora, a Magyar Köztársaság isztambuli főkonzulja (1990–91), ankarai (1991–1995), majd teheráni nagykövete (1999–2003).

A magyar földrajzi nevek török nyelvi rétegei

A magyarság török etnikumokkal való érintkezésének három fő korszaka volt:

1. a honfoglalást (896) megelőző fél évezred, melynek során a török csoportok közül nem egy a magyar nyelvű közösségbe beolvadt (pl. onogurok, bolgárok, kazárok, kabarok). A törökökkel való intenzív kapcsolatok a 10. században, majd az egész Árpád-korban folytatódtak: a besenyőket, úzokat és kunokat szétszórva az ország területén, a kunokat pedig nagyobb tömbökben telepítették le. A honfoglalás előtt és az Árpád-korban mintegy 400–450 község került át a magyar nyelvbe.

A fentiektől jól elkülöníthetően a 150 éves török hódoltság, mivel nem járt etnikai összeolvadással, nyelvileg sokkal kevesebb nyomot hagyott, mindössze pár tucat török szóátvétel őrzi emlékét a magyar nyelvben. Az előadás most ezek tárgyalását mellőzi.

A török nyelvi érintkezések nemcsak a lexikában, hanem a magyar toponímiában is nyomot hagytak. A magyar tulajdonneveknek (személy- és földrajzi nevek) török nyelvi és időbeli rétegeit azonban jóval kevésbé ismerjük, mint a közszőkét. Bár számos részletes névtanulmány látott világot, összefoglaló munka még nem született. Ennek hiánya jól látszik Kiss Lajos *Magyar földrajzi nevek* (Bp. 1988¹) c. művében. Ugyan számtalan török etimológia is felmerül, de a szerző nem tudott e területen rendet teremteni, elsősorban a mérvadó magyar turkológiai munkák hiányában.

Az első lépés, a helynév etimológiájának feltárása, ami bármilyen fontos is, a névadásról és annak rendszerbe illesztéséről nem árul el sokat. Utóbbi kutatásában a következő szempontok figyelembe veendőek:

1. Török névadásról beszélhetünk, ha török nyelvű beszélők hozták létre a helynevet. Ez akkor áll fenn, amikor török közszó a helynév alapja (vö. köztörök *Karaszú* 'fekete víz' ~ ogur *K(a)rassó*). A magyarban itt névátvétellel van dolgunk.

2. A helynév a magyarban török eredetű személynévből alakult. Mivel a pusztaszemélynévből képzett helynevek mind a magyarban, mind a török nyelvekben egyik leggyakoribb és legrégebb formája a toponímáknak, ez esetben nem, vagy csak ritkán, egyéb körülmények mérlegelésével dönthető el, hogy török vagy magyar nyelvi névadással van dolgunk. Amennyiben magyar képző járul a török eredetű személynévhez (tipikusan a *-di*), a magyar névadás valószínűsíthető.

3. Török eredetű, gyakran magyar toldalékkal ellátott, magyar közszóval képzett helynevek esetében magyar névadással van dolgunk (vö. *Sári, Ökörd, Szakál*).

Ezekon a szempontokon kívül még három kérdésre kell keresnünk a választ:

a. Milyen korú a helynév? Az időrend tisztázása az írott források alapján nagy valószínűséggel megtehető, ugyanakkor a legősibb, a 10. század előtti időszak esetében csak feltételezésekre vagyunk utalva.

b. Mennyiben köthető török népi vagy törzsi elemhez a helynév? A besenyőkhöz vagy kunokhoz utalás viszonylag egyszerű a történeti körülmények mérlegelésével: amennyiben besenyő vagy kun birtokoshoz köthető a helynév, nagy biztonsággal az illető etnikumhoz tartozó helynévről van szó. Viszont az illető etnikum megnevezése a magyar helynévben sok esetben már arra utal, hogy a magyar nyelvű környezet illetve a magyarok által használt népnévvel a betelepült idegeneket (vö. *Pecsene, Besenyőd, Kun-* előtagú helynevek).

Végül, az előadás Baranya vármegyei példákon kísérli meg bemutatni a fent ismertetett vizsgálati szempontokat.

Prof. Dr. Pap Norbert

pnorbert@gamma.ttk.pte.hu

Az MTA doktora, kutatóprofesszor (PTE Szentágotthai János Kutatóközpont), egyetemi tanár (PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet), programvezető (Földtudományok Doktori Iskola Geopolitika program).

Mohács 1526. Emlékezeti táj

Az előadás azt vizsgálja, miként vált a mohácsi csatatér és tágabb környezete az elmúlt ötszáz évben többretegű emlékezeti tájjá, ahol egymásra rakódnak, egymást részben felülírják, részben folytatódnak az oszmán, a katolikus, a dinasztikus, a nemzeti és a 20–21. századi politikai értelmezések. Kiindulópont az 1526. augusztus 29-i csata közvetlen következménye: a muszlim hadsereg halottainak temetése és a sehidek tisztelete, illetve a keresztény áldozatok tömeges elföldelése, amelyek eltérő rituális és emlékezeti logikákat jelez, miközben a 16–17. századi utazói beszámolók tanúsága szerint a sírhalmok, ágyúállások, romos templom és felszíni csontmaradványok, valamint a mocsaras környezet hosszú ideig plasztikusan jelenítették meg a „gyásztájt”.

Az első, tudatosan formált emlékezeti helyet az oszmán hatalom hozta létre az 1630-as években: Hasszán pasa budai beglerbég a Brodarics István által is említett mocsár melletti földhányáson kioszkot (kösköt) és kutat építtetett, Hünkár Tepesi, azaz Szultándomb néven. A szerény, provinciális épület a szultáni jelenlétet és az 1526-os győzelem emlékét sűrítette össze, a muszlim vértanúk kultuszát a birodalmi legitimációval kapcsolva, miközben a Szultándombhoz kötődő rítusok – az átvonuló oszmán seregek kötelező táborozása, tisztelgése – egy sajátos „oszmán emlékezeti táj” kialakulását alapozták meg. A terület 1687-es visszafoglalásakor a Szent Liga hadseregének és a velük haladó jezsuitáknak már egy intézményesült emlékhelyet kellett „reintegrálniuk”: a muszlim emlékhely krisztianizálása, az ekkor zajló kápolna-létesítés jól illeszkedik a vallási terek funkcióváltásának korabeli gyakorlatába.

A 18–19. században az emlékezeti táj hangsúlyai fokozatosan áthelyeződtek: II. József osztrák–török háborúja és az 1687. évi „második mohácsi csata” centenáriuma új impulzust adott a Habsburg-dinasztikus legitimációs narratíváknak, majd Mohács a magyar nemzeti kerettörténet egyik központi traumatikus csomópontjává vált. A Csele-pataknál még a 18. században emelt emlékoszlop, valamint a mohácsi köztemetőben 1816-ra elkészült klasszicista kápolna a csata emlékeztet a nemzeti gyász, a „hősvértől pirosult gyásztér” és a felekezeti keretezés összefonódó szimbolikájába emeli.

A 20. század első felében a vereség és a „nemzeti katasztrófa” motívuma Trianon után új értelmezést kapott: az 1926-os négyszáz éves jubileumon Mohács és az „új Mohácsként” értelmezett trianoni döntés egymásra vetült, miközben a város főterén tervezett új Fogadalmi templom és a 72 méter magasra álmodott – de soha el nem készült – torony a városi emlékezeti teret kapcsolta volna össze kilátópontként a csatatérrel.

A Kádár-korszakban új, régészeti alapú emlékezeti réteg jött létre: az 1958–1976 között zajló feltárások során tömegsírok kerültek elő, mintegy kétezer, az 1526-os csatában elesett katona maradványaival, amelyek a Mohácsi Történelmi Emlékhely fizikai és rituális középpontjává váltak. Az államszocialista ideológia ugyanakkor a csatát már nem elsősorban civilizációs vagy

vallási konfliktusként, hanem a feudális uralkodó osztály bűnös kudarcaként, az 1514-es parasztháború elfojtásának és az elmaradottság strukturális következményének bizonyítékként értelmezte, az emlékezeti tájat az osztályharc narratívájának hordozójává téve.

Az előadás végül bemutatja, hogy a 2000 utáni nemzeti-konzervatív fordulat ismét átírja Mohács emlékezeti kontextusát, a csatát a nemzeti szuverenitás, a történeti kontinuitás és a „nemzeti összetartozás” kulcsszimbólumaként újrakeretezve: az 500. évforduló közeledtével felerősödő viták a korábbi emlékezetpolitikai rétegek megítéléséről, átörökítéséről vagy elutasításáról is szólnak, s a mohácsi táj példája arra világít rá, hogy a történelmi csatatér nem statikus helyszín, hanem dinamikus emlékezeti konstrukció.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

I.SZEKCIÓ

Tájtörténeti értékek és a nevelés: örökség, identitás és a tájtudat formálása az oktatásban

2026. február 5. 13.30–15.00. MTA PAB SZÉKHÁZA, FÖLDSZINT, ELNÖKI TÁRGYALÓ

Szekcióvezető: dr. Ács Marianna (PTE BTK Neveléstudományi Intézet)

Prof. Dr. Aubert Antal (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézete): Tájtörténet és a földrajz egyetemi oktatása. A 100 éves évforduló alkalmából.

Dr. Farkis Tímea (PTE BTK Romanisztika Intézet): A pécsi Erzsébet Tudományegyetem keszthelyi diákszállója a kollektív emlékezetben.

Dr. Máté Andrea (PTE KPVK Élelmiszergazdasági és Turisztikai Tanszék) – **Dr. Varga Gábor** (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézete): A lösz és a borvidék találkozása: tájhasznosítás a szekszárdi « löszszurdik » tanösvények példáján.

Farkas Gergely (Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Szennai Skanzen): TájKép – Pásztorjáték. A tájgazdálkodás és tájszerkezet változás oktatása játékosan a Szennai Skanzenben.

Dr. Baris Yilmaz (PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): Török szufizmus: az Iszlám misztika kozmológiája, hagyománya, és misztikus gyakorlatai.

Dr. Ács Marianna (PTE BTK Neveléstudományi Intézet): A kert mint lieu de mémoire, avagy a hódoltság kori Pécssett folyó muszlim oktatás emlékezete. Egy kiállítás margójára.

Dr. Aubert Antal

antal@aubert.hu

Professor emeritus

Pécsi Tudományegyetem

Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézete

Tájtörténet és a földrajz egyetemi oktatása. A 100 éves évforduló alkalmából

Az előadás áttekintést ad a pécsi geográfia elmúlt egy évszázados fejlődésének egy aspektusáról. Prinz Gyula professzor vezetésével 1923-ban megalakult a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Földrajzi Intézete. Az egyetemen folyó földrajzoktatás és -kutatás története mozgalmasan alakult. Az alapítás nehéz, megszorításokkal tarkított évei után az intézetet a II. világháború idején átmenetileg bezárták, majd 1943-tól a Dunántúli Tudományos Intézet (DTI) kutatóintézeti profiljaként maradt fenn. A szocialista fordulat után a földrajztanárképzést a főiskolai tanárképzés igényei szerint szervezték meg megteremtve a mai egyetemi földrajzoktatás alapjait. A rendszerváltást követően egy virágkor következett el, az oktatók és a hallgatók számának jelentős bővülésével. Ezzel párhuzamosan a DTI is fellendülésnek indult, és egy országos regionális kutatóhálózat központjává vált.

A tájjal, tájtörténettel való foglalkozást az elmúlt egy évszázadnyi időben több tényező is indokolta. A térség változatos természeti képe, a térségben letelepedett nemzetiségek sokszínű világa, településképe és földhasználata ebben egyaránt szerepet játszott. A földrajzi oktatásban a regionális földrajz keretében a teljes időszakon át zajlott a tájjal, tájtörténettel foglalkozó kurzusok szervezése tartása. Ebben kiemelt szerepet a terepgyakorlatok játszottak.

Dr. Farkis Tímea

farkis.timea@pte.hu

habilitált docens

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Romanisztikai Intézet

Pécsi Erzsébet Tudományegyetem keszthelyi diákszállója a kollektív emlékezetben

1935-ben adták át a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Diáküdülőjét Keszthelyen a Helikon Ligetben. A tervező Svastits Géza keszthelyi építész, a Balaton Intéző Bizottságának tagja is volt, így az általa felparcellázott területen valósult meg a diákszálló, amely a korszak jellegzetes stílusjegyeit viseli. Előadásomban bemutatom a nyári egyetem koncepcióját, kiemelkedő előadóit, különös tekintettel a korszak olasz–magyar kulturális és diplomáciai kapcsolataira. A keszthelyi Szent Miklós temető emlékhelyei és a nyári egyetem épülete, jóllehet a város akkori peremén találhatóak, ám a kollektív emlékezetben azóta is fontos, központi szerepet játszanak. Az épített örökség és a balatoni táj kapcsolata ebben az időszakban kerül a politikai és szakmai diskurzusok középpontjába. Ennek okán az előadásomban ráirányítom a figyelmet – a neveléstörténeti szempontból is kiemelkedő kulturális esemény – a nyári egyetem kurzusai és a Balaton kapcsolatára.

Dr. Máté Andrea

mate.andrea@pte.hu

tudományos munkatárs, tanszékvezető

Pécsi Tudományegyetem

Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar

Társszerző: dr. Varga Gábor

A lösz és a borvidék találkozása: tájhasznosítás a szekszárdi „lösszurdik” tanösvények példáján

A Szekszárdi-dombság földrajzi helyzete, löszösszlete és a rajta kialakult – ma már erősen erodált – talajtakarója meghatározó szerepet játszott a Szekszárdi borvidék kialakulásában és a mai tájhasználat formálódásában. Az előadás áttekintést ad a lösszel borított dombsági tájak természetes és antropogén jellegű geomorfológiai fejlődéséről, formakincséről, valamint az ehhez kapcsolódó jelenleg is formálódó borvidéki táj földtani veszélyforrásairól. Ezzel kapcsolatban bemutatja a Szekszárdi borvidék két szurdik tanösvényét, mint a Benedek-szurdik és a Parászta-szurdik tanösvényt, melyek szemléletessé teszik a lösz és a tájhasználat kapcsolatát. A tanösvények nemcsak természeti és kulturális értékeket tárnak fel, hanem oktatási és turisztikai lehetőségeket is kínálnak: élményközpontú tanulmányi séták, terepi környezetismereti vagy földrajzórák, játékos környezeti nevelési projektek, valamint gyalogos vagy dzsipes geotúrák vagy borászati tematikájú programok egyaránt kapcsolódhatnak hozzájuk. A példák azt szemléltetik, hogyan válhatnak a lösszurdikok a hagyományos tájhasználat mellett, a földtudományi ismeretterjesztés és a borturisztikai élmények helyszíneivé is.

Farkas Gergely

farkas.gergely@skanzen.hu

tagintézmény-vezető, néprajzos muzeológus

Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szennai Skanzen

TájKép – Pásztorjáték. A tájgazdálkodás és tájszerkezet-változás oktatása játékosan a Szennai Skanzenben

A Szennai Skanzennek, mint szabadtéri néprajzi múzeumnak és mint ökomúzeumnak a tájnéprajzi és etnoökológiai kutatásai a somogyi pásztorkultúrához, erdőgazdálkodáshoz, és a legeltetési állattartáshoz kapcsolódnak. Mindig is kihívás az ilyen átfogó témák mikrokörnyezetben való szemléltetése és a jelenkor felnövekvő generációja számára élményszerű, de használható hagyományos tudásátadásra a megfelelő módszertan megtalálása. A recens zselici és somogyi pásztorkutatások mentén született meg a múzeumunkban használt világjáték, társasjáték, amin keresztül az iskolás korosztály saját aktuális közösségi keretein belül tanulhatja meg egy adott ember által lakott és művelt természeti táj működését, hasznosítását és átalakításának mikéntjét. Mind a játék tér- és idővonatkozásában a játszó közösség vitákra és döntésekre kényszerül, s a résztvevők közös kompromisszumok mentén alakítják ki a saját településképeket, tájgazdálkodási stílusukat. A játék és a hozzá kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozás állandó és meghatározó része a múzeumunk ismeretátadási gyakorlatának. Legfontosabb küldetése összekötni jelent és múltat, embert és természetet, valamint rávilágítani a néprajzi gyűjtésekben, gyűjteményekben felhalmozott, ma is releváns hagyományos ökológiai tudásra.

Dr. Baris Yilmaz

bryilmaz34@gmail.com

Irodalomtörténész, költő, rendezvényszervező

Yunus Emre Török Kulturális Intézet

Török szufizmus: az Iszlám misztika kozmológiája, hagyománya, és misztikus gyakorlatai

A török szufizmus gyökerei a 11. századig nyúlnak vissza, amikor Hodzsa Ahmed Jeszevi tanításai Turkesztánban megteremtették a török népek első, sajátos jellegű szúfi hagyományát. Ebből a szellemi közegből kiindulva a szufizmus rövid időn belül megjelent Anatóliában is, ahol nemcsak vallási, hanem kulturális és társadalmi értelemben egyaránt meghatározó szerepre tett szert. A korai török közösségek nomád és félnomád életmódja, valamint a természettel való szoros kapcsolat alapvetően formálta azt a módot, ahogyan az iszlám misztikus tanításaival találkoztak – különösen azért, mert e tanítások többnyire szúfi mesterek (sejkek) és dervisek közvetítésével jutottak el hozzájuk. A török szufizmus kozmológiája és gyakorlata a régi török hitvilág, elsősorban a tengrizmus örökségét éppúgy magán viseli, mint az indiai és perzsa civilizációkból átszűrődő buddhista és manicheista hatásokat. Ez a szinkretikus szemléletmód olyan sajátos spirituális világot hozott létre, amelyben a metafizikai elképzelések és a mindennapi gyakorlat újfajta összhangban jelentek meg. Az előadás a török szufizmus kialakulását és szellemi sajátosságait az iszlám misztika tágabb keretében vizsgálja, miközben bemutatja azt is, hogy ez az egyedi iszlámértelmezés miként vált a középkori Anatólia, majd az Oszmán Birodalom kulturális és politikai struktúráinak egyik meghatározó tényezőjévé. A szúfi rendek (tariqák) és a hozzájuk kapcsolódó intézmények (tekkék) nem csupán spirituális iránymutatást nyújtottak a közösségek számára, hanem sok esetben jelentős társadalmi és politikai befolyással is rendelkeztek. Az előadás célja, hogy átfogó képet adjon a török szufizmus különböző ágazatairól, kozmológiai sajátosságairól és gyakorlati jelentőségéről, valamint arról a folyamatról, amelynek során ez a spirituális hagyomány az iszlám világ egyik meghatározó, sajátosan török karakterű formájává fejlődött.

Dr. Ács Marianna

acs.marianna@pte.hu

adjunktus

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Neveléstudományi Intézet Nevelés-és Művelődéstörténeti Tanszék

A kert mint lieu de mémoire, avagy a hódoltság kori Pécssett folyó muszlim oktatás emlékezete. Egy kiállítás margójára

2022 áprilisában a pécsi Jakovali Hasszán dzsámi kiállítóterében megnyílt „*A szufizmus és az oszmán kor kulturális öröksége*” c. kiállítás, melynek egyik fő célja volt, hogy bemutassa az oszmán kori Pécs épített és kulturális örökségét. A dzsámi és minaretje egy muszlim vallási-kulturális és oktatási komplexumnak, a Jakováli Hasszán küllijének a részeként maradt fenn. Ehhez tartozott egy mevlevi kolostor is egy „főiskolával”, azaz medreszével, melyben felsőbb szintű vallási tanulmányokat folytathattak az idelátogatók. A híres török világutazó, Evlia cselebi 1663-ban Pécssett tett látogatásakor készített részletes leírást az oszmánná lett egykori katolikus városról, s melyet az élete végén megírt *Utazások könyvében (Szejahatnáme)* olvashatunk (Karácson, 1904; Sudár, 2012). A korszak művelt oszmán úriembere a medresze tanulási tereként a kolostor kertjét írta le, melynek szimbolikus részletei összekapcsolódnak azokkal a szellemi értékekkel, szúfi tanításokkal, melyet a mevlevi kolostor medreszéje közvetített a korban, tükrözve a szerző, Evlia Cselebi neveltetését, világlátását. Az előadás során rávilágítunk arra, hogy az *Utazások könyvének* e részlete alapján megjelenített kert, mint tanulási tér hogyan vált az oszmán felsőoktatás lieu de mémoire-jává, s hogyan képes közvetíteni ma is az oszmán kori kulturális örökséget erősítve a város multikulturális értékeit.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

II. SZEKCIÓ

Katonai emlékezet a tájban: katonai emlékezeti létesítmények a Kárpát-medencében

2026. FEBRUÁR 5. 13.30–15.00. MTA PAB SZÉKHÁZA, FÖLDSZINT, ELŐADÓTEREM

Szekcióvezető: dr. Bene Krisztián (PTE BTK Romanisztika Intézet)

Prof. Dr. Hajdú Zoltán (ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete): A Magyar Királyság és az észak-balkáni birodalmi határtérség mint történeti hadszíntér 1521-ig.

Holló Sándor (Bükk Nemzeti Park Igazgatóság) – **Dr. V. Szabó Gábor** (Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet) – **Dr. Mordovin Maxim** (Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet): Középkori várak hegyomlással. Poszterelőadás.

Dr. Baráth Zsolt (ELTE Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ Történelem Tanszék): A Rinya-menti védelmi vonal a 16. század közepén.

Dr. Tóth Szilárd (BBTE Történelem és Filozófia Kar Magyar Történeti Intézet): Második világháborús erdélyi erőrendszerek az emlékezet enyészetében: Károly-vonal és Árpád-vonal.

Dr. Viczián István (HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet) – **Dr. Szeberényi József** (HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet): A domborzat és vízrajz szerepe a mohácsi csata eseményeiben.

Dr. Bene Krisztián (PTE BTK Romanisztika Intézet): A második világháborús francia – magyar internáló- és hadifogolytáborok lakóinak emlékezeti helye.

Prof. Dr. Hajdú Zoltán

hajdu.zoltan@elte.krtk.hu

nyugdíjas, tudományos tanácsadó

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Közgazdaság-és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Regionális Kutatások Intézete Dunántúli Tudományos Osztálya

A Magyar Királyság és az észak-balkáni birodalmi határtérség mint történeti hadszíntér 1521-ig

A Duna folyásirányánál, szélességénél és nehéz átjárhatóságánál fogva történetileg egyszerre volt tájékozódási objektum és népek, hadseregek vonulási iránya, valamint több korszakban állam-és birodalom-szervezési vonal. Mind a „Kontinentális-Európa”, mind pedig az Észak-Balkán érdekelt közösségei viszonyultak hozzá. (A Fekete-tenger elérése révén összekötő kapcsolatot teremtett a Kelet felé is.) Az Észak-Balkán a Bizánci Birodalom és a keresztény Magyar Királyság balkáni törekvéseinél fogva ütközőterületté vált. Szent István megnyitotta a zarándokutat Jeruzsálem felé, ezzel bekapcsolta az országot a Szentföldet érintő hatalmi törekvésekbe. A nagy egyházszakadás (1054), majd a keresztes hadjáratok Magyarországot érintő eseményei jelezték, hogy az elkötelezettség sok összetevős folyamat. A Magyar Királyság a török Európában történt első terjeszkedései után kísérleteket tett a török kiverésére, de sorozatos vereségeket szenvedett. Sorsfordítónak az Oszmán Birodalom balkáni terjeszkedése vált. Konstantinápoly eleste (1453) után megnyílt a könnyebben járható (a Balkán belső területeihez képest) szárazföldi út Észak-Itália és a Kárpát-medence belső területei felé is. Hunyadi és a keresztesek 1456-ban megállították a törököt Nándorfehérvárnál, de az erődváros 1521 évi eleste abból a szempontból volt sorsfordító, hogy a török abba a döntési helyzetbe került, hogy a Magyar Királyság belső területei, avagy Itália felé bontakoztatja ki a fő szárazföldi támadást és a további terjeszkedését.

Holló Sándor

hollo.sandor.laszlo@bnpi.hu

osztályvezető

Bükk Nemzeti Park Igazgatóság

Társszerzők: V. Szabó Gábor, Mordovin Maxim

Középkori várak hegyomlással. Poszterelőadás

A Heves vármegyei Felsőtárkány községben 2012 óta már két középkori várat tartanak számon. A falu fölé emelkedő Vár-hegyen lévő őskori földvárat és középkori kővárat már az 1800-as években is kutatták. A Felsőtárkányi-tó fölötti magaslaton elterülő földvár azonban csak 2012-ben vált ismertté, melyet a szerző fedezett fel.

Bár írott emléke egyik várnak sincs, de a két vár története, a régészeti kutatások ismeretében összekapcsolható. A tó fölötti földvár építési kora a tatárjárás előtti időkre tehető és pusztulása minden bizonnyal a dúlás idején volt. Vörösre égett sánca a hazai földvárak ritka típusába tartozik. A hozzákapcsolódó, régészeti feltárással megismertté vált középkori, kőalapozású, gerendavázás, téglafalazatú, kőfaragványos ablakokkal rendelkező épületegyüttes akár püspöki székhely is lehetett.

A vár-hegyi középkori erőd építésének dátumát a tatárjárás követő, IV. Béla „kővár építési rendelete” utánra teszik a kutatók. Építésénél az előzmény késő bronzkori földvár sánc-árokrendszerét is felhasználták. Feltűnő azonban, hogy a kővárnak csak rendkívül kevés falmaradványa maradt meg, nincsenek leomlott fal-, bástya-, toronymaradványok, csak a mérnöki pontossággal kiépített széles várárok, az is csak a hegy egyik oldalán. Viszont a Vár-hegy délkelti oldalán a LiDAR-felvétel alapján 500 x 900 m kiterjedésű hegyomlás figyelhető meg, melynek során több millió köbméter föld- és sziklatömeg mozdult meg. A tömegmozgás elindításában a tatárjárásban elpusztult püspöki székhely jobban védhető magaslatra telepítése játszhatta a főszerepet. Valószínűleg, az elkezdődött kővár-építéshez kapcsolódó várárokrendszerből a hegybe szivárgó víztömeg váltotta ki hegyomlást. A megmozdult sziklatömegben legalább két ún. konzekvencia barlang is kialakult.

Az ember nemcsak építkezéseivel közvetlenül, hanem az építkezések hatására kialakuló természetes folyamatok akaratlan kiváltásával is hozzájárul a táj és a természet átalakításához.

Dr. Baráth Zsolt

barath.zsolt@sek.elte.hu

egyetemi adjunktus

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ Történelem Tanszék

A Rinya-menti védelmi vonal a 16. század közepén

Az 1547-ben megkötött drinápolyi megállapodás elméletileg békét teremtett az egész országban, a nagyobb hadjáratok szüneteltek, ugyanakkor a kisebb-nagyobb portyák, az egyes területek adóztatása, hódoltatása a mindennapok része maradt. I. Ferdinánd király 1551-es, Erdély elleni hadjárata idején Kászim pasa az előző évi, többek közt a Szigetvár alatti sikertelen portya megtorlásaként egy hadjáratra és számos nagy portyára is utasítást adott. Mielőtt a török főerőkkel augusztus elején Tata, Vitány és Gesztes ostromára indult volna, Dervis pécsi szandzsákbég kb. 1500 lovasával július derekán nagyszabású portyát indított a még hódolatlan, Rinya folyótól nyugatra eső magyar területekre. Dervis bég a török kézen lévő Görösgál vára felől Öszpötét, Szarvast és Tamásit is kifosztotta, majd Szabás környékén átkelt a Rinya egyik ágán, és megrabolta Kóny (ma Ötvöskónyi) falut. Innen dél felé fordult, és csak a berzencei, illetve babócsai tartományok falvait, Barátit, Teleket, és Háromfát támadta meg. Dervis bég szinte zavartalanul eljutott Babócsáig, ugyanakkor érdekes, hogy a visszaúton, a Rinyán való átkelés közben már nem volt ilyen szerencsés, ugyanis a folyón eszközölt védelmi intézkedéseknek, valamint a Rinya menti várak csapatösszevonásainak köszönhetően vereséget szenvedett. A nevezett Rinya menti csata, korabeli források, analógiák és térképek segítségével előadásomban azt kívánom bemutatni, hogy milyen védelmi intézkedéseket fogantatosítottak a Rinyán és gázlóin a 16. század folyamán, katonai szempontból ezek mekkora jelentőséggel bírtak, milyen egyéb tényezők játszottak szerepet a védekezésben, valamint ezek tudatában mi volt a fő oka a törökök fentebb említett vereségének.

Dr. Tóth Szilárd

tszilard22@yahoo.com

docens

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Történelem és Filozófia Kar Magyar Történeti Intézet Jelenkor története, Nemzetközi
Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszék

Második világháborús erdélyi erőrendszerek az emlékezet enyészetében:

Károly-vonal és Árpád-vonal

Az erdélyi második világháborús erőrendszerek kutatása részben felvirágzott az utóbbi két évtizedében. Magyar oldalon az Árpád-vonal kutatása, maradványainak a feltérképezése több hadtörténészt és amatőr kutatót vonzott, akik közül kiemelném Szabó József János nyugállományú ezredes. A román Károly-vonal kutatása sokkal szerényebb eredményekkel büszkélkedhet. A témáról az utóbbi két évtizedben jelent meg minden, ami említésre érdemes, többek között Constantin Moşincat nyugállományú ezredesnek a védművekről és a létrehozásukkal kapcsolatos könyve és dokumentumkötetete. Ezeket leszámítva az említett erőrendszerekről főleg népszerűsítő jellegű cikkek láttak napvilágot, illetve a legnagyobb reklámot egy denevéreket védő civil szervezet (<https://lilieci.ro/>) hozta neki.

Míg az Árpád-vonal mint katonai emlékezeti hely él a köztudatban (főleg Kárpátalján a felsőgerebeni bunkerrendszer), és bizonyos erdélyi szakaszait is (Ojtozi-szoros, Borszék, Gyimesbükk – ezeréves határ) az elmúlt évtizedben igyekeztek a turisztikai forgalomba bevonni, addig a Károly-vonal ilyen jellegű értékesítése egyelőre gyerekcipőben jár, mindössze Nagyürögd község próbálkozik három bunkert bevonni a turisztikai forgalomba 2016 óta, váltakozó sikerrel. Az előadás célja e két erőrendszer állapotának és az emlékezetben való maradásának, illetve aktuális és potenciális turisztikai értékesítésének az elemzése.

Dr. Viczián István
iviczian@gmail.com
tudományos munkatárs
HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat
Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont
Földrajztudományi Intézet
Társ szerző: dr. Szeberényi József

A domborzat és vízrajz szerepe a mohácsi csata eseményeiben

A mohácsi csata eseményeinek alakulásában és helyszíneinek kiválasztásában nagy szerepet játszottak a Mohácsi-teraszos-sík és a vele szomszédos kistájak peremterületeinek geomorfológiai, vízrajzi és környezeti viszonyai. Elsősorban a síkságot tagoló patak völgyek, mocsaras laposok akadályozták a hadak szabad mozgását és határozták meg a csatatér és táborok helykiválasztását. A mohácsi sík nyugati peremén lévő magaspart szintén meghatározó földrajzi eleme volt a csata eseményeinek. Előadásunkban bemutatjuk a vizsgált terület holocén fejlődéstörténetét, az 1526-ra készült táji rekonstrukcióinkat és az így megismert korabeli tájban helyezzük el a csata eseménysorozatának főbb helyszíneit.

A földrajzi, történeti, régészeti kutatások és a 16–17. századi írott források alapján a csatatér a majsi és nyárádi hordalékkúp területén és a szomszédos magaspartszakasz lejtőin, a középkori Nagymajsa és Bática települések környékén volt. A hordalékkúp előterét minden oldalról patakmedrek és mocsarak rendszere övezte. Keleten ez akár több kilométer széles mocsaras övet jelentett, de északon Bática és Nagymajsa között is a csapatmozgásokat akadályozó elemként volt jelen a majsi patak. A magaspart lejtői, völgyei, dombjai is stratégiai szerepet tölthettek be a csatában a források szerint. Előadásunkban e területek felszínfejlődésével, rekonstruált környezeti viszonyaival foglalkozunk részletesebben a csata eseményeivel összefüggésben. Különös figyelmet szentelünk a Borza-patak majsi és nyárádi ágainak, az egyesült Borza völgyeinek, mocsarainak vizsgálatára, melyeket geomorfológiai, térinformatikai, üledékvizsgálati módszerekkel és a csatára vonatkozó egykorú források földrajzi leírásainak értelmezésével kutattunk.

Dr. Bene Krisztián

bene.krisztian@pte.hu

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Romanisztika Intézet Francia Tanszék

A második világháborús francia–magyar internáló- és hadifogolytáborok lakóinak emlékezeti helyei

Annak ellenére, hogy Franciaország és Magyarország nem állt hadiállapotban egymással a második világháború során, az a sajátos helyzet állt elő, hogy mindkét állam fennhatósága alá kerültek a másik ország hadseregének tagjai internált katonaként és/vagy hadifogolyként. A francia hadifoglyok a német hadifogolytáborokból megszökve érkeztek Magyarországra egyénileg vagy kisebb csoportokban, ahol a magyar hatóságok internálták őket. A magyar állampolgárok a spanyol polgárháború veteránjaiként kerültek franciaországi internálótáborokba a világháború első évében, illetve hadifogolyként a szövetséges hatalmak közti egyeztetés keretében angolszász fennhatóság alól francia őrizetbe tömeges áthelyezéssel a konfliktus végén részben Franciaországban, részben pedig a francia ellenőrzés alatt álló megszállási zónában német és osztrák területeken. A hadifoglyok gyökeresen eltérő bánásmódban részesültek, mivel míg a franciák szinte teljes mozgásszabadságot élvezve kényelmes körülmények között élhettek a német megszállásig hazánkban, addig a magyarok rendkívül szigorú felügyelet alatt álltak, rossz körülmények között tartották fogva őket, esetenként pedig kényszermunkát is kellett végezniük. Ennek megfelelően a két országban igen eltérő emlékezeti helyek maradtak fenn velük kapcsolatban, az előadás pedig arra tesz kísérletet, hogy ezeket a helyszíneket bemutassa, valamint a két ország történelmében, hagyományaiban és politikai életében betöltött jelentőségüket közreadja.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

III. SZEKCIÓ

Víz a tájban

2026. FEBRUÁR 5. 13.30–15.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, MAGASFÖLDSZINT,
KISTEREM

Szekcióvezető: dr. Fekete Albert (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet)

Dr. Szlávik Lajos (MHT Hydrologia Hungarica Alapítvány) – **Fejér László** (MHT Vízügyi Történeti Bizottság): Vízi emlékek mint a táj értékei.

Dr. Fehér Andrea (Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Kar Magyar Történeti Intézet): Gyógyvizek, tájhasználat és társas élet a 18. századi Erdélyben.

Komes Dániel – **Dr. Fekete Albert** (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): A víz szerepe Erdély 19–20. századi közparkjaiban.

Filepné dr. Kovács Krisztina – **Dancsokné Dr. Fóris Elina** – **Kutnyánszky Virág** – **Dr. Szilvácsku Zsolt** – **Shi Zhen** (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): Tájvédelem, tájhasználat a Balaton-törvény tükrében.

Dr. Varga Dalma Erzsébet – **Módosné Bugyi Ildikó** – **Hubayné dr. Horváth Nóra** (MATE TTDI): Vízjárta területek tájtörténeti szempontú értékelése – különös tekintettel a belvízjárta területekre.

Dr. Szeberényi József – **Viczián István** (HUN-REN CSFKI): A Mohácsi síkot tagoló mocsarak környezeti rekonstrukciója a 16. században.

Dr. Szlávik Lajos
szlavik@hu.inter.net
kuratóriumi elnök
MHT Hydrologia Hungarica Alapítvány
Társszerző: Fejér László Jenő

Vízi emlékek mint a táj értékei

Egyre többen érdeklődnek az utóbbi évtizedekben a hazai tudomány- és technikatörténet iránt. Erre az újkeletű igényre reagálva, a magyar műszaki kultúra emlékeinek megőrzésére törekedve az elmúlt három évtizedben több mint háromezer vízi létesítmény és emlékhely legfontosabb adatait gyűjtöttük össze, katalogizáltuk és mutattuk be változatos formában. Hihetetlenül sokféle, különböző korú és sorsú vízi emlék létéről szereztünk így tudomást; vannak köztük római kori építmények, történelmi hidak, vízimalmok, árvízi emlékművek, árvíztáblák, gátórházak, forrásfoglalások, kutak, díszkutak, víztornyok, duzzasztóművek, szivattyútelepek, zsilipek, vízügyi emlékhelyek és sok más egyéb. Ezek a vízi emlékek – a vízi munkák természetéből fakadóan, immár évszázadok óta – helyhez kötött műtárgyakban, építményekben öltenek testet, amelyeket lehetetlen bemutatni eredeti állapotukban egy központi kiállításon – ezek a táj részévé, alakítójává váltak. Nem egy közülük immár műemlék: védetté nyilvánították őket, s ma már el sem tudjuk képzelni nélkülük a városképet, vagy a táj arculatát. Közhelyszámba megy, hogy a 19. század második felében megkezdett nagyszabású vízi munkák következtében szinte átrajzolódott az ország térképe. Az ember kénytelen volt átalakítani a természetes vizek világát, hogy zavartalanul termelhessen, gazdag termést takaríthasson be a földeken, és összkomfortos lakásokban élhessen. Mindeközben szép és kevésbé tetszetős létesítményeket, mesterséges csatornákat hozott létre, forrásokat foglalt, töltéseket, zsilipeket épített. Az egyes árvízkatasztrófák hírmondói a hozzájuk kapcsolódó emlékművek, amelyek néma mementóként emlékeztetik napjaink emberét az ország területének közel egynegyedét érintő árvízi biztonság fontosságára. Új eleme lett a tájnak a szivattyútelepek téglakémenye, a víztornyok karcsú vagy éppen terebélyes alakja. Előadásunkban a tájat alakító, annak értékeit gyarapító legjelentősebb vízi emlékeket mutatjuk be.

Dr. Fehér Andrea

feher_andrea@yahoo.com

docens

Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Kar Magyar Történeti Intézet
Középkor-, Újkortörténet, Levéltár- és Könyvtártudományi Tanszék

Gyógyvizek, tájhasználat és társas élet a 18. századi Erdélyben

A 18. századi személyes elbeszélő források ugyan ritkán helyezik középpontba a fürdőket és a gyógyvizeket, mégis lényeges információkat szolgáltatnak a korszakban látogatott gyógyvízforrásokról, fürdőhelyekről és az itt alkalmazott kúrákról. Úgy tűnik, hogy a fürdők és gyógyvízforrások nemcsak a gyógyítást előmozdító helyszínek voltak, hanem a társas érintkezés, a gazdasági kapcsolatok és a kulturális találkozások új terei is. A század végére azonban, a professzionalizáció és az állami-kamarai egészségügyi felügyelet erősödésének köszönhetően, ezek a terek egyre inkább a tudományos vizsgálat fókuszába kerültek: a gyógyvizek, azok kémiai tulajdonságai és feltételezett hatásai is kutatás tárgyává váltak. Az előadás interdiszciplináris megközelítést kínál, és elsősorban a kérdés kultúr- és orvostörténeti dimenzióira irányítja a figyelmet. Olyan témákat vizsgál, mint a korabeli fürdőzési szokások, a társas élet mintázatai és a balneológiai szemlélet megjelenése. Ehhez szorosan kapcsolódva betekintést nyújt a század végén meginduló, egyre szisztematikusabb termál- és ásványvíz-felmérések folyamatába is. E komplex keretben a 18. századi fürdőkultúra olyan tájformáló folyamatként is értelmezhető, amelyben a természet és társadalom kölcsönhatása új környezeti struktúrákat és maradandó táji örökséget hozott létre.

Komes Dániel

komes.daniel@phd.uni-mate.hu

PhD-hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

Társszerző: dr. Fekete Albert

A víz szerepe Erdély 19–20. századi közparkjaiban

Jelen kutatás Erdély városaiban a 19. század során és a 20. század elején új városszerkezeti elemként megjelenő közparkok vízrendszereit vizsgálja. A közparkok a polgárok számára a séta, a társadalmi élet, a szórakozás és a testedzés színhelyeiként szolgáltak, és meghatározó szerepet játszottak a városi életminőség javításában is. Ugyanakkor a víz jelenléte a közparkokban – akár művi, akár természetes formában – azok egyik legfőbb értéke, vonzereje volt a kezdetektől fogva. A kutatás célja, hogy betekintést nyújtson a közhasználatú zöldfelületek vízrendszereinek és vízarchitektúra elemeinek a fejlődésébe, létrehozásuktól napjainkig. A kutatás történeti része korabeli tervi és térképi forrásokra, levéltári dokumentumokra, krónikákra, helytörténeti leírásokra és sajtóközleményekre épít, amelyek révén az egykori vízrendszer elemei azonosíthatók. A történeti kutatást helyszíni felmérésekkel egészítettük ki, amelyek során a még meglévő elemeket leltárba összesítettük és kategorizáltuk, majd az eredményeket értékeltük. Az eredmények rávilágítanak, hogy a víz a közparkok egyik legfontosabb attrakciója mind történeti, mind kortárs vonatkozásban. Emellett kulcsszerepet játszik a mikroklima javításában, élőhelyet teremt, és kiemelkedő esztétikai értéket képvisel. A kutatás részletesen bemutatja, hogy a víz milyen szerepet kapott egyes erdélyi közparkok fejlődése során. Elemzi a víz megjelenésének módjait és helyét a parkokon belül, kompozíciós szerepét, a hozzá fűződő tevékenységeket, valamint azt, hogy hol maradt fenn, hol tűnt el, vagy hol alakult át az idők során.

Filepné dr. Kovács Krisztina

filepne.kovacs.krisztina@uni-mate.hu

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Tájvédelem, tájhasználat a Balaton-törvény tükrében

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Magyarország egyik legfontosabb turisztikai térsége, ahol 1945 után, de különösen intenzíven 1990 után felgyorsult a városiasodás, a mezőgazdaság visszaszorult és jelentős szőlőterület-átalakulás ment végbe. E problémák kezelésére 2000-ben elfogadták a Balaton-törvényt, amely a táj védelmét, és a környezeti állapot – különösen a vízminőség – javítását célozta. Míg a kutatások eddig főként a partvidékre összpontosítottak, a háttértelepülések változásait nem követték nyomon, és a minisztériumi monitoring is hiányzott. Vizsgálatunk ezt a hiányt pótolta: térbeli-időbeli elemzéssel értékeltük a regionális területrendezési terv hatékonyságát, összevetve a szabályozási zónákat a tényleges területhasználat-változásokkal (Corine adatok). Eredményeink szerint a törvény hatékonyan védte a tájat, a természeti értékeket és korlátozta az ipari terjeszkedést, ugyanakkor nem tudta megakadályozni a szuburbanizációt és a tóra néző szőlőterületek rekreációs célú átalakítását. Bár a módosítások szigorították a szőlő- és kertgazdasági övezetek szabályozását, az M-1 mezőgazdasági övezetben enyhítések történtek. A nemzetközi szakirodalommal összhangban megállapítható, hogy a hagyományos tájértékek megőrzése nemcsak szabályozást, hanem stratégiai tervezést és intézményi együttműködést is igényel.

Dr. Varga Dalma Erzsébet

varga.dalma.erzsebet@uni-mate.hu

külső óraadó

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Társszerzők: Módosné Bugyi Ildikó, Hubayné dr. Horváth Nóra

Vízjárta területek tájtörténeti szempontú értékelése – különös tekintettel a belvízjárta területekre

A vízjárta területek Magyarország tájtörténetében hagyományosan meghatározó szerepet töltöttek be, azonban a 19–20. századi vízrendezések következtében a belvizekhez és vizes élőhelyekhez kapcsolódó tájhasználati formák és gazdálkodási gyakorlatok jelentős mértékben háttérbe szorultak. Napjaink egyik leginkább meghatározó feladata a klímaváltozás okozta közvetett és közvetlen hatások ellensúlyozására tett törekvések erősítése. A vizes élőhelyek – akár időszakos, akár állandó vízborítással rendelkeznek – meghatározó szerepet töltenek be a klímaváltozás negatív hatásainak enyhítésében. Mikroklimatikus értelemben is befolyásoló szereppel bírnak, hozzájárulnak a konvektív csapadékképződés folyamatához, míg biológiailag aktív felületükkel a kék- és zöldinfrastruktúra részét képezik. Mindezek által tájgazdagító jelentőséggel is rendelkeznek. A vízviasszatartás, illetve vízmegtartás fontossága egyre inkább meghatározó, amely az európai Zöld Megállapodás („Green Deal”), valamint az ehhez kapcsolódó „Blue Deal” célkitűzéseinek elérése érdekében is kiemelt feladat. Kutatásunk célja egy országos léptékű, térinformatikai értékelés elkészítése a vízjárta területek tájváltozási sajátosságaira vonatkozóan. Mintaterületi elemzésekkel – Tápió-mente, Tisza-völgy, Ipoly-mente – a vízjárta területek tájstabilitási jellemzőit elemeztük részletesen, amellyel ezen területek védelmi szerepét és történetiségét támasztottuk alá, hozzájárulva a területspecifikus, lokális szintű vízmegtartás elősegítéséhez. Alkalmazott módszereink között szerepel a mintaterületek részletes térinformatikai alapú elemzése, amelynek során domborzatmodellek által azonosított mélyfekvésű területek és a stabil, valamint változó vízjárta területek – köztük a belvízjárta területek – összevetését is elvégeztük. A kutatás hozzájárul a vízjárta területek tájtörténeti elemzéseken alapuló szintéziséhez, illetve a jövőbeni területi és táji szintű vízmegtartás megalapozásához.

Dr. Szeberényi József

szeberenyi.jozsef@csfk.org

tudományos munkatárs

HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat

Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont

Földrajztudományi Intézet

Társszerző: dr. Viczián István

A Mohácsi síkot tagoló mocsarak környezeti rekonstrukciója a 16. században

A mohácsi sík mocsaras területei és patak völgyei kiemelkedő szerepet játszottak az 1526-os mohácsi csata eseményeinek alakulásában. A hadtörténeti szakirodalom régóta hangsúlyozza ezen természeti akadályok stratégiai jelentőségét, de az ilyen irányú vizsgálatok ezek elhelyezkedését eddig csak nagy vonalakban határozták meg. Jelen kutatás célja, hogy e hiányosságot pótolja, és a korábban feltételezett, Majshoz és Sátorhelyhez köthető csatatér-elméletek által lehatárolt terület mocsári viszonyait részletesen feltárja. E mélyreható vizsgálat elengedhetetlen a csata körülményeinek hiteles tisztázásához és rekonstrukciójához. A vizsgált területet célzottan úgy jelöltük ki, hogy az magában foglalja a korábbi tanulmányokban található csatatér rekonstrukciós elméletek határait. A paleokörnyezet lehető legpontosabb helyreállításához multidiszciplináris földtudományi módszertani megközelítést alkalmaztunk, amely az alábbiakat foglalta magában:

- a területek maximális vízszintjének meghatározását archív csapadékesemények adatai és korabeli források felhasználásával valószínűsítettük,
- a jellemző völgykeresztmetszeteket fúrások, feltárások és terepi térképezések alapján szerkesztettük ki,
- a mocsarasodás térbeli kiterjedését a mintázott hidromorf talajok laboratóriumi vizsgálatával valószínűsítettük,
- a paleovízrajzi viszonyok rekonstrukcióját archív légi felvételek elemzésével, míg a paleovölgy-rekonstrukciót Digitális Domborzatmodell (DEM) segítségével határoztuk meg.

A kutatás eredményeként a vizsgált terület mocsaras részeinek eddiginél pontosabb körvonalait rekonstruáltuk a 16. századra vonatkozóan. Tanulmányunkban nagyobb és kisebb valószínűséggel elmocsarasodó részeket különítettünk el, ezzel új alapokra helyezve a csatával kapcsolatos hadmozdulatok és stratégiai döntések értelmezését. Ez a precíz környezeti alap jelentősen hozzájárul a magyar történelem egyik legfontosabb eseményének rekonstrukciójához.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

IV. SZEKCIÓ

A magyar táji örökség kutatásának történeti térképi forrásai
2026.FEBRUÁR 5. 13.30-15.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, I. EMELET, TIGYI JÓZSEF
TEREM

Szekcióvezető: Fekete-Mácsai Anetta (Magyar Földrajzi Múzeum)

Dr. Plihál Katalin (OSZK, nyugdíjas kutató): Tabule Hungariae, 1528 – egy térkép Mohács után.

Dr. Török Zsolt Győző (ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Intézet, PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): Térkép a táj: a Habsburg katonai térképezés kezdetei és tájalakító szerepe a 16. században.

Ádám István (PTE Földtudományok Doktori Iskola): A Tihanyi-félsziget tájtörténetének kartográfiai vizsgálata.

Dr. Szilágyi Ferenc (Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaságtudományi Tanszék) – **Dr. Izsák Hajnalka** (Partiumi Keresztény Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék): A bihari 19. századi választóköri területi vizsgálat.

Dr. Gyenizse Péter – **Dr. Pap Norbert** – **Dr. Kitanics Máté** – **Dr. Zagyi Nándor** – **Dr. Fodor Pál** – **Németh Gergő** (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézet, PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): Egy komplex földrajzi és történeti atlasz születése: a Mohács Atlasz.

Dr. Plihál Katalin
plihalk@citromail.hu
nyugdíjas kutató
Országos Széchényi Könyvtár

Tabule Hungariae, 1528. Egy térkép Mohács után

A Tabula Hungarie volt az első olyan térkép, amelyet a Magyar Királyságról és Társországairól helyszíni bejárások alapján készítettek. A rendelkezésünkre álló források adatai szerint e munkálatokra 1505? és 1514 között került sor. Egészen az első katonai térképezés elkezdéséig (1766-ig) hazánkban ilyen átfogó térképezésre később sem került sor.

Dr. Török Zsolt Győző

zoltorok@inf.elte.hu

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem Szentágotthai János Kutatóközpont Történeti és Politikai

Földrajzi Kutatási Centrum

Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi és Geoinformatikai Intézet

Térkép a táj: a Habsburg katonai térképezés kezdetei és tájalakító szerepe a 16. században

A térképek hatékony emlékezeti rendszerek, amelyeknek gyakorlati alkalmazási lehetőségeit különböző térbeli diskurzusok részeként eltérő térképészeti módokban keresték a korai modern társadalmakban. A mohácsi vereség után kialakuló új katonai-politikai helyzet átalakította a magyarországi határzóna tájhasználatát és a tájról alkotott képet. A 16. század második felében kibontakozó, nagy szervezettséget és pontos terepismeretet igénylő törökellenes határvédelem nemcsak a tájban, hanem a korszak térképészetében is változást hozott. A kartográfia sokféleségét jól szemlélteti, hogy míg Itáliában kozmográfiai térképciklusokat alkottak, addig ugyanebben az időszakban a Habsburg Birodalom szolgálatában tevékenykedő várépítések egy katonai célú, grafikus korográfiai programot valósítottak meg. 1566-tól egy több mint kétezer kilométeres erődrendszer kiépülése kezdődött a Magyar Királyság területén, amelyhez a téri tervezésben a természetes tájelemek (folyók, mocsarak, hegyek) térképi rögzítése elengedhetetlen volt. Az Angielini-család által Bécsben készített, fennmaradt kéziratos atlaszok a határvidéket, a katonai körzeteket stratégiai szempontból ábrázolják. Ezek a tájrajzi térképek és erődítéstervek egyszerre kötődnek a humanista kozmográfia hagyományaihoz és a bécsi Haditanács gyakorlati igényeihez. A mesterek az építészeti felmérés, a perspektivikus ábrázolás és a reneszánsz erődítéstervezés módszereit sajátos módon alkalmazták. Bár titkosságuk miatt nem kerültek nyomtatásba – áttételesen mégis hatottak a korszak műveire (pl. Hoefnagel városképei, Speckle erődítési traktátusa). Az előadás bemutatja az Angielini-féle atlaszok rekonstrukcióját, mint a kibontakozó Habsburg katonai térképészet egyik jelentős alkotását, összehasonlítja munkájukat a hasonló kortárs kartográfiai projektekkel. Az Angielini-műhely munkásságának vizsgálata új megvilágításba helyezi a kora újkori tájreprezentáció, a mérés és a képi ábrázolás kapcsolatát, és hozzájárul annak megértéséhez, miként formálta a török háború és a határvédelem kihívása a Kárpát-medence tájképét és a térség térképészeti örökségét.

Ádám István

adam.istvan.balatonfured@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar

Földtudományok Doktori Iskola

A Tihanyi-félsziget tájtörténetének kartográfiai vizsgálata

A kutatás célja a Tihanyi-félsziget tájtörténeti változásainak feltárása a Balaton térségének történeti térképei alapján, az ókortól napjainkig. A különböző korszakokból származó térképek segítségével két évezredre visszamenően követhetők nyomon a félsziget természetföldrajzi viszonyainak átalakulásai, amelyeket részben a természeti folyamatok, alapvetően azonban a katonai, társadalmi és gazdasági szükségszerűségek formáltak. A vizsgálat arra keresi a választ, hogy a természetes változásokon túl miként tükröződnek vissza a térképeken a Balaton meghatározó funkcióinak módosulásai, valamint az ezekre adott emberi beavatkozások. Kiemelt figyelmet kap a félsziget formájának, kiterjedésének és földrajzi státuszának alakulása: mikor volt sziget, mikor félsziget, és mikor kapcsolódott az északi, illetve a déli parthoz. A kartográfiai források elemzése rávilágít az emberi tévedésekből fakadó eltérésekre is. A kutatás gazdag történeti forrásanyagra támaszkodik: az ókori Seuso-kincs ikonográfiájától és a középkori haditérképektől kezdve az újkori vízszabályozási, birtok-, gazdálkodási és közlekedési térképeken át a katonai felmérésekig. E térképek nemcsak a táj fizikai változásait dokumentálják, hanem a térség társadalmi, gazdasági és kulturális átalakulását is, amelyek révén a térség nemzeti örökségünk és identitásunk meghatározó elemévé vált. A tanulmány – a történeti kartográfia eszköztárán keresztül – a konferencia által javasolt „komplex tájtörténeti megközelítés” elveit követi, amely a természet és a társadalom kölcsönhatásait együttesen vizsgálja.

Dr. Szilágyi Ferenc

ferenc.szilagyi@partium.ro

egyetemi docens

Partiumi Keresztény Egyetem

Partiumi Területi Kutatások Intézet

Társszerző: dr. Izsák Hajnalka

A bihari 19. századi választókerzeti térfelosztás területi vizsgálata

Bihar vármegye a 19. század folyamán Magyarország egyik legkiterjedtebb és legösszetettebb közigazgatási egységének számított. A 19. század társadalmi változásai alapjaiban formálták át a megye igazgatási és az országgyűlési képviselő rendszerét. A kutatás bemutatja, hogyan és miért változtak meg az 1848-as polgári reformot követően kialakított választókerületek határai, illetve miként hatottak a történelmi fordulatok, a modernizáció, a demográfiai hatások és a városiasodás e folyamatra. Részletesen tárgyalja a megyehatárok 1876-os rendezésének következményeit, Debrecen és Nagyvárad sajátos közigazgatási státuszát, továbbá az infrastruktúra és népességszámfejlődésből adódó új területi igényeket. A korabeli statisztikai és szakirodalmi forrásokon nyugvó elemzés rávilágít a választókerületekben jelentkező belső aránytalanságokra, amelyek a századfordulóra kiélezetté váltak, és végül elvezettek a választójogi reformok előkészítéséhez.

Dr. Gyenizse Péter

gyenizse@gamma.ttk.pte.hu

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Természet Tudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézet

Társszerzők: dr. Pap Norbert, dr. Kitanics Máté, dr. Zagyi Nándor, Németh Gergő

Egy komplex földrajzi és történeti atlasz születése: a Mohács Atlasz

Csapatunk már hosszú évek óta foglalkozik a mohácsi csata kutatása kapcsán a Mohácsi-sík és a Mohácsi-sziget természet-, társadalom- és történeti földrajzi szemléletű vizsgálatával is. A nagymennyiségű adat birtokában tervezzük egy tudománynépszerűsítő stílusban, sok ábrával ellátott atlasz elkészítését is, mely terveink szerint 2026-ban online formában meg is fog jelenni. Az előadás során bemutatjuk az atlasszal kapcsolatos alapvető megfontolásokat és módszertani kérdéseket, továbbá a felépítését, valamint néhány példát hozunk a különböző témaköröket bemutató lapokra.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

V. SZEKCIÓ

A tájtörténeti értékekre épülő örökségturizmus

2026. FEBRUÁR 5. 13.30–15.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, II. EMELET, KISTEREM

Szekcióvezető: dr. Gonda Tibor (PTE Közgazdaságtudományi Kar)

Dr. Majdán János (PTE BTK Történettudományi Intézet): A megszűnt vasutakra épülő turisztikai lehetőségek és megvalósulásai a Dél-Dunántúlon.

Kocsis Erzsó (Lágymányosi Bárdos Lajos Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, ELTE Bárczi Gusztáv Gyakorló Általános Iskola) – **Dr. Mitre Zoltán** (független kutató): Transzjordánia táji adottságainak hatása a településfejlődésre a régészeti leleteinek tükrében.

Dr. Dobos Anna (EKKE TTK Földrajz- és Környezettudományi Intézet): Cserépfalu egyedi tájértékeinek felvételezése, értékelése és turisztikai célú fejlesztési lehetősége.

Varga Patrik Zsolt (PTE Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola): A pécsi turizmus fejlődésének tájformáló hatásai a Mecsekben (1891–1941).

Dr. Tózsér Anett (Nemzetstratégiai Kutatóintézet): Torockó épített örökségének hatása a turizmusra.

Dr. Gonda Tibor (PTE KTK Marketing és Turizmus Intézet): A tematikus utak szerepe a táji értékek turisztikai hasznosításában – a németországi jó gyakorlat.

Dr. Majdán János

janosmajdanv@gmail-com

rektor emeritus, nyugdíjas

A megszűnt vasutakra épülő turisztikai lehetőségek és megvalósulásaik a Dél-Dunántúlon

Az 1960-as évek második felétől megindult vasúti felszámolások során a Dél-Dunántúlon tucatnyi mellékvonalon szűnt meg a forgalom és az érintett szakaszok többségét fel is szedték. A nyomvonalak nagy része évtizedekig gazdátlanul és felhasználatlanul maradt a tájban az ezredfordulóig. Magánemberek, vasúti baráti körök, egyéb civil szervezetek próbáltak meg új funkciót keresni egyrészt a nyomvonalaknak, másrészt megoldásokat kerestek a fennmaradt épületeknek, műszaki létesítményeknek. Az országon belül különösen sok ilyen jellegű terv született a Dél-Dunántúlon, melyek egy része sikeresen megvalósult, mások előkészítés alatt állnak, vagy holtpontra jutottak. A legtöbb elképzelés a turisztikai irányú hasznosítást tűzte ki célul, melyek közül az utóbbi évtizedben sok sikeresen meg is valósult. Az előadás célja a tervek és a gyakorlatok bemutatása.

Kocsis Erzső

erzsebetkocsis@gmail.com

földrajztanár

ELTE Bárczi Gusztáv Gyakorló Általános Iskola

Lágymányosi Bárdos Lajos Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola

Társszerző: dr. Mitre Zoltán

Transzjordánia táji adottságainak hatása a településfejlődésre a régészeti leleteinek tükrében

Transzjordánia a Jordántól és a Holt-tengertől keletre fekvő terület, amely változatos domborzattal és éghajlattal rendelkezik. A területről beszámoló geológiai, történeti, régészeti szakirodalmi források a térségben eltérő életmódok megjelenésére utalnak. A közölt szakmai információk azonban sok esetben nem részletezik kellőképpen az egykori települések fejlődését segítő táji adottságokat. Ezért szükséges az összegyűjtött kutatási adatok újabb elemzése, illetve értelmezése. Transzjordánia többek között két jellegzetes tájegységre bontható: egy sivatagos, kevésbé lakott, valamint egy hegyes, vizes, településfejlődésnek kedvező régióra. A terület fejlődését meghatározták geológiai és táji adottságai. A geopolitikailag jelentős városállamok (Manahaim, Hurvat Qitmit) a Jezréel és Jabbok-völgy mentén alakultak ki, ami mai napig is kiváló mezőgazdasági terület. A sűrűbb népesség a vízfolyások mentén volt jellemző, de nem mindig volt folyamatos a letelepedés. Ezt a területet az akkori kereskedelmi utak is behálózták, amely kedvezően hatott a településfejlődésre. Ezt bőséges régészeti leletek támasztják alá: díszített kőtömbök, kerámiák, falfestmények, négyszögletes építmények, részletes bibliai leírások. Ezen városok kiemelt geopolitikai helyzetét i. e. 8. századi metszett, feltehetően hivatalos épületekről származó kőtáblák igazolják. A települések épületeihez a tájra jellemző homokkövet vagy bazaltot használtak. A részletes adatok ellenére egyes régészeti lelőhelyek (Hurvat Qitmit) és hozzájuk kapcsolódó táji adottságok vizsgálata még mindig nem kellően alapos. Ez érinti az építészethez használt kőtömbök forrását is, amelynek pontos területi behatárolása még mindig bizonytalan. E kérdések indokolják a vizsgálatok jövőbeli kiterjesztését.

Dr. Dobos Anna

dobos.anna@uni-eszterhazy.hu

egyetemi docens

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Természettudományi Kar

Földrajz- és Környezettudományi Intézet Környezettudományi és Tájökológiai Tanszék

Cserépfalu egyedi tájértékeinek felvételezése, értékelése és turisztikai célú fejlesztési lehetősége

Előadásomban egy Észak-Magyarországi Régióhoz tartozó bükkaljai település, Cserépfalu, egyedi tájértékeinek kataszterezési eredményét kívánom bemutatni. A település évszázadok óta lakott, először 1196-ban Cheryp néven említették a történelemben, ma 924 fős lakossággal rendelkezik (2025. jan. 1.) A település 93,3%-ban magyar település, lakosai döntően református (43,2%) és római katolikus (14,1%) vallásúak. Cserépfalun 2018 óta folyamatosan, az MSZ 20381/2009. számú szabvány alkalmazásával vételeztem fel az egyedi tájértékeket; az értékek állapotminőségét a Kelényi – Dobos (2013) módszerrel értékeltem. A TÉKA adatbázisában 2018-ban (184 db. érték) 88%-ban Kultúrtörténeti, 11%-ban Természeti és 1%-ban Tájképi egyedi tájértékeket találtam. Napjainkra, a részletesebb felvételezésnek köszönhetően (496 db. érték) a Kultúrtörténeti egyedi tájértékek aránya 73%, a Természeti egyedi tájértékeké 24% és a Tájképi egyedi tájértékeké 3%. Az egyedi tájértékek a településen általában nagyon jó vagy jó állapotban vannak, kivételt csak a Kácsi úti, Pincevölgyi és a Berezdaljai pincesor egyes veszélyeztetett, romos állapotú pincéi jelentenek. A pincesoroknál ma még feltáratlan és kiépítetlen geológiai bemutatóhelyek lehetősége rejlik (Berezdaljai és Pincevölgyi pincesor). A település belterülete és külterülete is gondozott, a kultúrtörténeti értékek környezete is szép, harmonikus tervezésű. A település egyediségét az adja, hogy területe a Bükkalja tagolt hegyláb felszínére és a Déli-Bükk középhegységi szakaszára is kiterjed, így számos érdekes Geológiai, Geomorfológiai, Víztani, Tájképi és Kultúrtörténeti egyedi tájértéknek ad otthont. A tájértékek között a lakosság évszázados szőlő- és gyümölcstermesztési és mészégetési tevékenysége is nyomon követhető. A település egyedi tájértékeinek felmérését az indokolja, hogy Cserépfalu a Bükki Nemzeti Park déli bemutató központja, ahol a tájértékek bemutatása, valamint tanösvények kijelölése a turisztikai fejlesztések alapját képezheti.

Varga Patrik Zsolt

varga.patrik@ktk.pte.hu

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

A pécsi turizmus fejlődésének tájformáló hatásai a Mecsekben (1891–1941)

A kiegyezés után akárcsak hazánkban, úgy Pécsen is kezdetét vette egy mintegy 50 éves gazdasági fellendülés. A gazdasági aranykornak is emlegetett időszak hatalmas társadalmi változásokat is hozott. A korszakban kiépülő piacgazdaság és a megváltozott polgári gondolkodás kettőssége fordította a pécsiek figyelmét a részben a városhoz tartozó Mecsek hegységre. A Mecsek az 1890-es évektől egyre erősebben kötődött a helyiek életéhez, amely folyamat a két világháború között teljesedett ki igazán. Pécs első polgári szervezete, a Mecsek Egyesület mintegy 40 év alatt kiépítette a szabadidős turizmus infrastruktúráját (turista útvonalak, pihenők, padok, kilátók, szállások stb.), megkezdte a szervezett utaztatást és tájnépszerűsítést is folytatott. A Mecsek így részévé vált Pécs turisztikai desztinációjának. A város az 1930-as évektől, a gazdasági válság után tudatos turisztikai fejlesztésbe kezdett, amelynek kínálatában a kulturális- és örökség (főleg a történelmi Belváros), valamint a szabadidős turisztikai (Mecsek) vonzerők domináltak. A hegy igazán a Hotel Kikelet 1936-os megnyitása után vált látogatottá, amely népszerűségének csúcsát majd az 1960–70-es években fogja igazán elérni (állatkert, vidámpark, kisvasút, camping). A második világháború éveire Pécs egy látogatott és kedvelt turisztikai célponttá vált, amelyben hatalmas szerepe volt a Mecseknek.

Dr. Tózsér Anett

anett.tozser@nski.gov.hu

Kutató

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Torockó épített örökségének hatása a turizmusra

Torockó több évszázadra visszanyúló gazdag öröksége és hagyományai máig jelentős hatást gyakorolnak az itt élők életére. Ezért jelen kutatással arra kerestük a választ, hogy, milyen összefüggés van Torockó épített öröksége és Torockó turizmusa között napjainkban: Torockó épített öröksége mennyiben járul hozzá a vendégforgalom alakulásához, a települési és a térségi marketingtevékenység milyen eszközökkel tudja elősegíteni Torockó épített örökségének bemutatását, népszerűsítését. A tanulmányban nyolc interjúalannyal készült interjú válaszait használtuk fel. Az interjúalanyok a település életét meghatározó intézmények, szervezetek vezetői és képviselői voltak. A vizsgálat eredményei összességében megerősítették, hogy Torockó előkelő helyre került a romániai belföldi turisták mentális térképén, miközben a turisztikai kínálat is bővült a településen az elmúlt évtizedben. Ha azonban a turizmus szervezettségének szintjét és a turisztikai alpinfrastruktúrát nem sikerül megfelelő módon bővíteni, akkor Torockó középtávon veszíthet a vonzerejéből.

Dr. Gonda Tibor

agondat@gmail.com

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Közgazdaság Tudományi Kar Marketing és Turizmus Intézet

A tematikus utak szerepe a táji értékek turisztikai hasznosításában. A németországi jó gyakorlat

A turisztikai tematikus utak jó lehetőséget jelenthetnek arra, hogy a táji értékeket és a kisebb vidéki vonzerőket egy meghatározott tematika mentén felfűzve jelentősebb érdeklődést kiváltó attrakcióvá fejlesszék. A nemzetközi gyakorlat számos esetben igazolta, hogy a turisztikai célú tematikus-útfejlesztés a vidékfejlesztésnek és a turisztikai termékfejlesztésnek egyaránt sikeres eszköze lehet. Ezen a téren világviszonylatban is az egyik legeredményesebb gyakorlat Németországban alakult ki. Több mint 250 db turisztikai tematikus út vizsgálatára építve bemutatásra kerül az, hogy a táji örökségnek milyen kiemelt jelentősége van a tematikus utak fejlesztésében, és hogy a tematikus utak a természeti és kulturális örökség védelmében és valorizációjában milyen jelentős szerepet játszhatnak. 1995-ben jött létre a Villányi Borút, és ezzel megkezdte a működését hazánk első turisztikai tematikus útja. A villányi példa ösztönzően hatott más borvidékekre is, és a 22 hazai borvidéken több mint 30 borút alakult meg és működött hosszabb vagy rövidebb ideig. Sajnos Magyarországon a tematikus utak fejlődése és működése ellentmondásokkal teli. Többségük rövid működést követően lassan „kifulladt”, és felhagyott a tevékenységével. Ennek okait és a továbblépés lehetőségeit is vizsgálja a szerző.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

VI. SZEKCIÓ

Oszmán megtelepedés a Kárpát-medencében: Szulejmán szultán türbevárosa és más párhuzamok

2026. FEBRUÁR 5. 13.30–15.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, II. EMELET, NAGYELŐADÓ

Szekcióvezető: Hancz Erika (PTE BTK TTI Régészeti Tanszék, SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum)

Hancz Erika (PTE BTK TTI Régészeti Tanszék, SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): Régészeti kutatás Szulejmán szultán Türbevárosában Szigetvár mellett.

Varga Máté (PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): A Szigetvárturbéki Szulejmán sírkomplexum és zárandokváros éremanyaga.

Dr. Náfrádi Katalin – Dr. Torma Andrea – Gulyás Sándor – Dr. Pap Norbert – Dr. Fodor Pál – Dr. Kitanics Máté – Hancz Erika – Dr. Gyenizse Péter – Dr. Sümeghy Pál (SZTE TTK / PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): A szigetvári turbék régészeti geológiai és archeobotanikai vizsgálati eredményei.

Kertész Róbert – Ádám Márk (Damjanich János Múzeum): A szolnoki vár oszmán foglalás előtti leletanyagának vizsgálata.

Hatidza Mehmedovic – Dr. Pap Norbert – Dr. Kitanics Máté (PTE Földtudományok Doktori Iskola): A bosnyák hozzájárulás a turbéki tájhoz, a turbéki konyhához.

Dr. Kitanics Máté – Dr. Pap Norbert – Dr. Gyenizse Péter (PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): A szigetvári táj Leandro Anguissola 1689. évi térképein.

Hancz Erika

hancz.erika@pte.hu

tudományos segédmunkatárs

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar

Történettudományi Intézet Régészet Tanszék

Régészeti kutatás Szulejmán szultán Türbevárosában Szigetvár mellett

Idén nyáron folytatódott a turbéki szőlőhegy kutatása, mely ténylegesen 2012-ben indult meg. A korábbi években a terepbejárások, lidaros és geofizikai vizsgálatok eredményeképpen először az erődön belül a szultán szimbolikus türbéje (mauzóleuma), majd a dzsámi és kolostor feltárása, valamint a kerítő palánkfal és árok átvágása történt meg. Azt követően erődön belül újabb objektumokat, jelenségeket is sikerült megfigyelni. A türbétől délre, viszonylag közel egy északnyugat-délkeleti irányú török kori palánkfal-szakasz nyomait figyeltük meg. Ezt vágta egy későbbi, de még mindig hódoltságkori kút. A palánkfal hatalmas, másodlagosan átégett, ág-és deszkalenyomatos agyagtömbjeit egy közeli nagy objektumban találtuk meg. Az egyik szelvényben nagyméretű, mély török kori tárolóvermek is előkerültek. Egyik közülük agyaggal volt kitapasztva és az egyik betöltési rétegében gabonamagvakat találtunk. A tárolóvermek egy nagy részét másodlagosan hulladéktároló gödörként használták, a betöltésükből pedig kb. 20 db ép és majdnem ép kályhaszem, talpas tálak, kínai porceláncsésze, festett üvegedény töredékei, fémtárgyak kerültek elő. A geofizikai felmérésen egyéb érdekes jelenségek is láthatók. Mivel a magyar és török állam itt egy szabadtéri emlékhelyet szeretne kialakítani, újabb terepi kutatásokra és ásatásokra van szükség annak érdekében, hogy egyrészt az erőd és településszerkezet rekonstrukcióját kiegészítsük esetlegesen újabb épületekkel és feltárt részletekkel, másrészt a kiszolgáló épületek helyét is ki lehessen jelölni. Harmadik célunk pedig az erőd mellett egykor elterülő kisváros nagyságának, struktúrájának meghatározása. Az újabb ásatások és egyéb régészeti kutatások eredményei árnyalták azt a képet, melyet a történeti forrásokból és a korábbi ásatásokból tudunk. Az előadás két fő témáját az adja, hogy hogyan nézett ki Szulejmán szultán erődje és miként élte mindennapjait a korabeli ember az időközben egyre nagyobb kiterjedésben megismert városban.

Varga Máté

vargamate12@gmail.com

régész

Pécsi Tudományegyetem

Szentágotthai János Kutatóközpont Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum

A Szigetvár-turbéki Szulejmán sírkomplexum és zarándokváros éremanyaga

Szigetvár-Turbék-Alsó-hegyen az utóbbi években jelentős ásatások zajlottak. Jelen előadásban az elmúlt évek (2015–2025) régészeti célú terepbejárásain és feltárásain előkerült numizmatikai anyagot mutatjuk be. Az anyag több szempontból is jelentős. Az egykori Magyar Királyság területén ez az egyik legnagyobb oszmán hódoltságkori épületkomplexum, ami feltárássra került, és a területen még további kutatások várhatóak. Másrészt az előkerült érmék száma is jelentős, bár mennyiségileg és minőségileg nem kiemelkedően nagy. Az eddig előkerült érmék száma már meghaladja a 150 darabot, szinte mindegyik darab a 16–17. századból származik. A Magyar Királyság veretei közül I. Ferdinánd érméi a legkorábbiak, de I. Lipótig minden Habsburg uralkodó érméit megtaláljuk. Az állami kibocsátású veretek között mondhatni gyakran bukkannak fel korabeli hamis pénzek is. Az előkerült érmék közül kevés sorolható a külföldön, más ország területén vert pénzek közé. Elsőként az Oszmán Birodalom érméit kell megemlítenünk, amik nagyjából 20%-t teszik ki a teljes éremanyagnak. Ezek mellett felbukkan 1–2 darab osztrák, német és lengyel érme is. Az előkerült éremanyagot elhelyezzük más párhuzamok (pl. Bajcsa, Barcs, Buda) segítségével a korszak gazdaságában, bemutatva azt is, hogy egy adott régióban hogyan alakultak a pénzhasználati szokások.

Dr. Náfrádi Katalin

nafradi@geo.u-szeged.hu

egyetemi adjunktus

Szegedi Tudományegyetem Földrajzi és Földtudományi Intézet Geológia Tanszék

Pécsi Tudományegyetem, Szentágotthai János Kutatóközpont, Történeti és Politikai

Földrajzi Kutatási Centrum

Társszerzők: dr. Torma Andrea, Gulyás Sándor, dr. Pap Norbert, dr. Fodor Pál, dr. Kitanics Máté, Hancz Erika, dr. Gyenizse Péter, dr. Sümeghy Pál

A szigetvári turbék régészeti geológiai és archeobotanikai vizsgálati eredményei

A Szigetvár, Turbék régészeti lelőhely azonosítása és feltárása a 2013-ban megindult régészeti, történeti és földtudományi kutatások eredményeként vált lehetővé 2015-ben. A régészeti geológiai vizsgálatok célja a szigetvári turbék környezetének komplex rekonstrukciója volt környezettörténeti és archeobotanikai módszerek integrált alkalmazásával. A geológiai fúrások feltárták a turbékot északról határoló árok egy szakaszát, és az üledékes összlet szedimentológiai és geokémiai elemzése révén sikerült meghatározni annak egykori felhalmozódási környezetét. Az árok üledékéből származó 14 minta archeobotanikai vizsgálata, továbbá négy gabonamag AMS kormeghatározása történt meg. Az üledékből öt taxonhoz sorolható több ezer famaradvány és 77 növénytaxonhoz tartozó, csaknem 33 000 mag került elő. A növényi maradványok alapján gabonatermesztés, zöldség- és gyümölcskertek, legelők, kisebb erdőfoltok, illetve intenzív emberi tevékenységhez kapcsolódó, taposott felszínek rekonstruálhatók. A türbét, a hozzá kapcsolódó iszlám zarándokkolostort 1692/1693-tól kezdték elbontani, ezt a szenesedett növényi maradványok csúcsa is jelzi. A területen ezt követően új mezőgazdasági térszerkezet alakult ki, amely gyümölcsösökből, szántókból, kertekből álló, intenzíven hasznosított gazdasági övezetté formálta a tájat.

Kertész Róbert

kertesz.robert64@gmail.com

régész

Damjanich János Múzeum

Társszerző: Ádám Márk

A szolnoki vár oszmán foglalás előtti leletanyagának vizsgálata

A hódoltság korában Szolnok stratégiai jelentősége miatt a királyi csapatok – a spanyol Bernardo Villela de Aldana tábornok tervei alapján – 1550 őszén a vár megerősítésébe fogtak. A várerődítési munkálatok közel két évig tartottak. A szolnoki vár 2017–2019 közötti ásatásán számos régészeti lelet mellett két nagyobb épületet – egy részlegesen és egy teljesen feltártat – lehet ehhez a rövid korszakhoz kapcsolni. Mindkettő falait kövek alkották, több szintesek voltak, amelyek közül az utóbbi, egy kaszárnya, a vár erődítési elemeinek egy részéhez hasonlóan nem készült el. Az írott források alapján a 16. század közepén a szolnoki végvár szorosan kapcsolódott az egrihez. A katonaság mellett az erősség építésében közreműködő szakemberek egy része közvetlenül Egerből vagy onnan koordinálva, annak kapcsolatrendszerén keresztül érkezett a Tisza-parti végvárba. A feltáráson felszínre került régészeti forrásanyag egyik jellegzetes leletcsoportja – a kályhacsempék – messzemenően alátámasztják a fenti megállapítást. A szolnoki várban az északkelet-magyarországi kályhás mesterek stílusában készített csempék mutathatóak ki. Míg a huszárt ábrázoló és a gyöngyös-koszorús, rozettás példányok esetében minden bizonnyal egy nógrád-gömöri régióban dolgozó mester áruai jutottak el Szolnokra, addig a többenél nem maguk a termékek érkeztek, hanem csak a nyomódúcok vagy előképek behozatalával számolhatunk. Az előbbiekhöz a nógrád-gömöri régióban fellelhető fehér agyagot, az utóbbiakhoz helyi agyagot használtak fel. Mindebből következően a kályhacsempék készítése jellemzően helyben történt, és elképzelhető, hogy egy miskolci kályhás irányíthatta a csempék készítését, amelyben helyi és környékbeli fazekasok is közreműködhettek.

Hatidza Mehmedovic

hatidza.mehmedovic1@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskolája

Társszerzők: dr. Pap Norbert, dr. Máté Kitanics

Bosnyák hozzájárulás a turbéki tájhoz

A turbéki türbe (síremlék) komplexumból származó botanikai és növényhasználati feljegyzések az oszmán kulturális, vallási és gazdasági folyamatok által formált, rétegzett történelmet tárnak fel. A régió Oszmán Birodalomba való integrálása lehetővé tette a helyi kertészeti kultúra jelentős diverzifikációját. A több évtizedes régészeti kutatás a Turbék komplexumban rámutat a tartós bosnyák jelenlétre. Ez arra utal, hogy a bosnyák telepések vagy leszármazottaik kulturális gyakorlatai lényeges szerepet játszottak a helyi növényhasználati mintázatának kialakításában. Az oszmán türbe komplexumban végzett integrált archeobotanikai vizsgálatok sokrétű mezőgazdasági tevékenységre mutatnak rá. Jelentős volt a gyümölcs- és zöldségtermesztés, melyet a különféle gyümölcsfa-félék mint szilva-, cseresznye-, alma-, a szőlő- és diófélék, a hüvelyesek, a különféle konyhai fűszernövények, valamint virágfajok mint a rózsa vagy a szegfű maradványai erősítenek meg. Az oszmán mezőgazdaság fejlődésének megértését alapvetően nehezíti az a tény, hogy jelenleg korlátozottan állnak rendelkezésre archeobotanikai adatok Bosznia-Hercegovinából is. Ez a tanulmány nagyszabású leltárt állít össze azokról a taxonokról, amelyeket oszmánkori bosnyákoknak köszönhetünk. Emellett rámutat arra is, hogy e növények közül számoshoz szimbolikus jelentés társult, mely leginkább a vallási hagyományokban és a hitben jelenik meg.

Dr. Kitanics Máté

kitanics1@gmail.com

SZKK tudományos munkatárs

Pécsi Tudományegyetem

Szentágothai János Kutatóközpont

Társszerzők: dr. Pap Norbert, dr. Gyenizse Péter

A szigetvári táj Leandro Anguissola 1689. évi térképein

Az oszmán uralom alatt álló Szigetvár várát 1688-ban körülzárták a koalíciós keresztény csapatok, majd 1689 februárjában el is foglalták azt. Szigetvárról és környezetéről ekkor Leandro Anguissola hadmérnök készített vázlatrajzokat. Az előadás a két rajzon található információkat, a tájat elemzi, beleértve többek között a szigeti erődöt, az utakat, az ostromsáncokat, Szulejmán szultán vélt halálhelyét, illetve a turbéki palánkerődöt is.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

VII. SZEKCIÓ

A magyar tájak földrajzi névanyagának történeti rétegei. Mit hagytak számunkra örökül az oszmán hódoltság korában és azt követően betelepült népek?

2026. FEBRUÁR 5. 15.30–17.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, MAGASFÖLDSZINT,
KISTEREM

Szekcióvezető: dr. Kitanics Máté (PTE Szentágotthai János Kutató Központ)

Koleszár Krisztián (Miskolci Egyetem, Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola): A szádvári uradalom allodiumainak topográfiája 1648 körül.

Bolek Zoltán (Magyar Iszlám Közösség, PTE Földtudományok Doktori Iskola): Az Árpád-korból fennmaradt muszlim nép- és személynevek a hazai települések neveiben.

Moró Dávid Róbert (PTE Földtudományok Doktori Iskola): A Dél-bánsági körzet Duna menti községeinek településnév-változásai a történelmi térképeken.

Wittmann Tamás (PTE Földtudományok Doktori Iskola): A Baranya-háromszög magyar többségű falvainak toponímiája.

Fitt Andrea (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Bóly város toponímiája – egy „sváb” település földrajzi névadásának sajátosságai.

Buza Kristóf (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Helynévpolitika és inercia: koszovói településnév-használat elméletben és gyakorlatban.

Koleszár Krisztián

krisztiankoleszar@gmail.com

PhD-hallgató

Miskolci Egyetem

Mikoviny Sámuel Földtudományi Doktori Iskola

A szádvári uradalom allodiumainak topográfiája 1648 körül

A szádvári uradalom (Torna vm.) történetének egyik legfontosabb 17. századi forrása a Csáky László birtoklásának kezdetén, 1648 körül készült urbárium. Az összeírás olyannyira részletes, hogy az uradalomnak a várhegyen kívül elhelyezkedő jószágairól topografikus pillanatfelvétel elkészítésére is alkalmas. Az uradalom ekkor még megtartja a Mohács utáni évtizedekre kialakult határait, azaz birtokai (falvai) még nem morzsolódnak le a 18. századi (vég)állapotnak megfelelően; és bár vannak zálogban lévő, illetve részbirtokként kezelt falvai, a törzsterülete egy kézben, egy irányítás alatt áll. Az irattípusnak megfelelően a jobbágyhelyek (telkek) nagysága, a népes és puszta helyek aránya jól dokumentált, ezekből többé-kevésbé számítható a jobbágykézen lévő telekállomány, s hasonlóképpen az állatállomány és az uradalom korcsmáltatása szempontjából nagyobb jelentőséggel bíró, dézsmát adó szőlők kiterjedése is. Bár részletes inventárium nem maradt fenn, azonban a jobbágyok által megművelt allodiális területekről (szántók és rétek, promontoriumok) a teljesítendő munkák kapcsán tételes jegyzéket ad az egyes falvak leírásánál. Ugyanígy lokalizálhatók az uradalmi malmok, vámszedő helyek, halászóvizek, azonosíthatók a makkoltatásra használt és tilalmas erdők. Mindez összevethető a korábbi és későbbi összeírásokban felbukkanó majorsági helyek adataival.

Bolek Zoltán

zoltanbolek@gmail.com

elnök

Magyar Iszlám Közösség

Az Árpád-korból fennmaradt muszlim nép- és személynevek a hazai települések neveiben

A Magyar Királyság muszlimjait takarja a legtöbbet használt nevek közül a „káliz”, az „izmaelita” és a „böszörmény” elnevezések, de előfordult még a „szaracén” elnevezés is, mely később „szerecsen” néven honosult meg a magyar nyelvben, ez azonban ekkor még nem afrikait jelentett. A „káliz” elnevezés a Hvarezm földrajzi névből, egy közép-ázsiai muszlimok lakta tartomány nevéből eredeztethető. Ez a vidék a Kaszpi tenger és az Aral tó (Szír-Darja folyó alsó része) között létezett. Itt az Iszlámra áttért török ajkú népek éltek, akik részben nomadizáltak, részben kereskedtek és katonáskodtak, az Iszlámra való áttérésük az arab hódítás után következett be kb. 750 után. Az izmaelita elnevezést több évszázada a síita muszlimok „hetes” ágára mondják, ez a csoport ma is létezik, hét imámot tartanak számon, mint vallási vezetőt, ellentétben a perzsák tizenkettes csoportjával. A böszörményekről szintén biztosan tudjuk, hogy az Iszlám vallás hívei voltak. Melich János már 1909-ben megfejtette, hogy a böszörmény szó az arab muslim ill. perzsa muszliman, török müsürman – büsürmen szavakra vezethető vissza. Több település is őrzi elnevezésüket, mint pl. Hajdúböszörmény, Berekböszörmény, Böszörménytelek. Korabeli forrásokban a muszlimokat a latin „saraceni” szóval is illették, mely a magyar szerecsen szónak felel meg, de hívták őket szaracénnak is. Ekkor ez a kifejezés nem négert, afrikait jelentett, hanem az Iszlám vallás híveit. A besenyő, kun, böszörmény, káliz, Káloz (Fejér megye 1326: Kaluz, Kálócfa, Zala megye 1426 Kalozfalua, Budakalász, Pest megye, 1332–1337, Kaluz) Róluk nevezték el a Tisza és a Duna között húzódó kereskedelmi utat „káliz-útnak”. A magyarok az alánokat varsányoknak nevezték, őket valójában ma jászokként ismerjük. Így feltételezhető, hogy a ma varsány névre hallgató települések, vagy személynevek gyökerei az iszlám hitet valló alánokhoz vezetnek. A Hármaskörös vidékén 1075-ben említik az „illi qui Vosciani dicuntur” népet. (Összesen kb. 25 db varsány és 25 db úz-fekete komán helységnevet ismerünk.) A földrajzi nevekből behatárolható azoknak a területeknek a határai, ahol e korban muszlimok élhettek. Taksony fejedelem idején történt a volgai bolgár betelepülés, melyre Pest megyében Bille és Bócsa puszta helynevek emlékeztetnek. Ebből a népcsoportból választott magának feleséget a fejedelem is, tehát Szent István királyunk nagyanyja volgai bolgár muszlim volt. A betelepített vezérek leszármazottaiból lett az Etyei nemzetség. Taksony vezér 962-ben egy követet küldött Itáliába, aki volgai bolgár muszlim volt, Salek néven említik, valószínűsíthető, hogy e Saleh név torzított változatáról van szó. Nevét Taksony település Szalk része őrzi, valamint az is valószínűsíthető, hogy a mai Szalkszentmárton is róla kaphatta a nevét.

Moró Dávid Róbert

morodavid98@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

A Dél-bánsági körzet Duna menti községeinek településnév változásai a történelmi térképeken

A Dél-bánsági körzet a Vajdaság délkeleti részén található, a terület Belgrád és a szerb–román határ fogja közre, délről pedig a Duna határolja. A terület gazdag történelmi múltja és a számos határ és impérium változások mind kihatottak a terület etnikai összetételére és ezzel együtt a megjelenő földrajzi nevekre. A kutatás a Dél-bánsági körzet három községének – Pancsova (Pančevo), Kevevára (Kovin) és Fehértemplom (Bala Crkva) – településneveivel foglalkozik. Az előadásban rámutatunk arra, hogy hogyan változtak az itt található településnevek, melyek tűntek el, vagy jöttek létre, valamint az újonnan megjelenő névanyag mely etnikumokhoz, vagy névadási szokásokhoz kapcsolódik a történelmi térképeken.

Wittmann Tamás

mail.tamas.wittmann@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

A Baranya-háromszög magyar többségű falvainak toponímiája

A Baranya-háromszög etnikai összetétele a török hódoltság korától kezdődően egyre sokszínűbbé vált, amelynek csúcspontját a 20. század második fele jelentette. A térségben magyarok, németek, horvátok, szerbek, majd később a jugoszlávok alkottak jelentős etnikai közösségeket. A gyakori impériumváltások nem csupán a demográfiai és társadalmi viszonyokat alakították át, hanem mélyen befolyásolták a települések, utcák és egyéb közterületek elnevezését is. Toponímiai vizsgálatunk a 2021-es népszámlálás alapján magyar többségű településekre fókuszál: Sepse (87,19%), Csúza (77,07%), Újbezdán (70,99%), Kopács (68,70%), Várdaróc (67,06%), Vörösmart (66,36%) és Laskó (65,12%). Kutatásunk célja annak feltárása, hogy miként jelenik meg az etnikai sokszínűség a többségében magyar lakosságú falvak névanyagában, hogyan módosultak a közterületnevek az impériumváltások során, illetve milyen mintázatok rajzolódnak ki a jelenlegi utcanevek struktúrájában. Előadásomban a vizsgálat fő szempontjait és tanulságait ismertetem, különös tekintettel arra, hogy a toponímiai jelenségek miként tükrözhetik az etnikai, politikai és történelmi folyamatokat a Baranya-háromszög magyar többségű településein.

Fitt Andrea

fitt.andrea@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

Bóly város toponímiája. Egy "sváb" település földrajzi névadásának sajátosságai

A Baranya vármegyei Bóly a 20. század derekáig egy többségében németek által lakott település volt, s ennek megfelelően több mint 150 éven át a német nyelvű, illetve német eredetű földrajzi nevek domináltak. A 19. század végéig a közösségi földrajzi névadás volt meghatározó a településen, mely nemcsak a természeti környezetről árulkodik, hanem az egykor itt élők egymáshoz és tájhoz fűződő viszonyáról, a tájhasználatról, a település gazdasági szerkezetéről, a tulajdonviszonyokról, valamint a németek vallásos hitéről is. A helyi közösség által adott nevek, melyek mind a dűlőket és felszínformákat, mind a közterületeket érintették, ma már jórészt csak az idősebb lakosság körében ismertek. A 19. század végétől háttérbe szorult a közösségi névadás, helyét a hivatalos névadás vette át, melyre idővel egyre nagyobb hatást gyakorolt a mindenkori hatalom. A német nyelvű közterületneveket az etnikai homogenizációs törekvések nyomán magyar nyelvűek váltották fel, melyek kezdetben még összefüggésben álltak a természetes nevekkel. A 20. század második felében, a németek kitelepítésétől egészen a rendszerváltásig az államszocialista névadási gyakorlat szerint folyt a közterület-névadás. Az ebből az időből származó nevek közül csupán a kommunista diktatúrához köthető közterületnevek koptak ki, és bár a település jelenlegi közterületnevei zömmel a 20. század „termékei”, egy-két esetben tetten érhető a német múlt.

Buza Kristóf

kristofbh123@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

Helynévpolitika és inercia: koszovói településnév-használat elméletben és gyakorlatban

Előadásomban a koszovói helynévpolitika hatását vizsgálom a helynévhasználatra vonatkozóan, ezen belül a településnevek használatának hivatalos és nem hivatalos szintjére. A kutatás időben a Koszovó függetlenségének 2008 februári kikiáltásától napjainkig tartó bő másfél évtizedre terjed ki. A Jan Tent által extenzívnek nevezett megközelítési módot alkalmazva kísérem meg a koszovói albán nyelvű településnév-használat sajátosságainak leírását, típusainak azonosítását. Ennek utána bemutatom a hivatalos településnév-használat jellemző változásait és a társadalom hivatalostól akár eltérő, a mindennapi gyakorlatban érvényesülő településnév-használatát, megvilágítva az esetleges eltérések okaira. A tényleges névhasználat adatfelvétele során, az albán identitású és anyanyelvű személyektől, a mindennapi településnév-használati gyakorlatukról lekérdezéssel gyűjtött adatok alapján, törekszünk a politikai vezetés által a szabályozás különböző szintjein érvényesített településnév-változtatások érvényesülésének mértékét meghatározni.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

VIII. SZEKCIÓ

Tájtörténet, társadalom és gazdaság a Kárpát-medencében

2026. FEBRUÁR 5. 15.30–17.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, FÖLDSZINT, ELŐADÓTEREM

Szekcióvezető: dr. Péti Márton (Pannon Egyetem, Nemzetstratégiai Kutatóintézet)

Dr. Nagy Róbert Miklós (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Magyar Történeti Intézet): Tanyavilágból iparvidék. A Zsil-völgye átalakulása 1880–1914 között.

Benkő Anna (MATE, TTDI) – **Gecséné Dr. Tar Imola** (MATE, TTDI): Fülöpszállás népi kert- és virágkultúrája.

Tarnai Attila (PTE KTK): A 19–20. századi folyószabályozások hatása a Drávaszög gazdasági és turisztikai fejlődésére.

Szabó Katalin (DE Földtudományok Doktori Iskola): Agrár-élelmiszer vállalatok gazdaságföldrajzi vizsgálata a Mezőtúri és Szarvasi járások példáján.

Dr. Wágner Tamás Zoltán (Kopp Mária Intézet): A táj hatása a demográfiai folyamatokra és a családmodellre Kárpátalján (kárpátaljai magyarok).

Rozs Eszter (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Diaszpóra-identitás és állampolgárság: a magyar közösség kulturális önazonossága és jogi kötődése.

Dr. Schwarcz Gyöngyi (Nemzetstratégiai Kutatóintézet): A székelyföldi közbirtokosságok tájformáló szerepe és társadalmi hatása a 21. században.

Dr. Nagy Róbert Miklós

robert.nagy@ubbcluj.ro

docens

Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Kar Magyar Történeti Intézet,
Középkor-, Újkortörténet, Levéltár- és Könyvtártudományi Tanszék

Tanyavilágból iparvidék. A Zsil-völgye átalakulása 1880-1914 között

A két Keleti- és a Nyugati-Zsil völgye a 19. század közepén még egy elzárt tanyavilág volt. Az ezt megelőző másfél évszázadban ide áttelepedett hátszegi falvak román parasztsága elszórt havasi gazdaságokból álló tanyavilágot alakított ki. A 12 község számára a változás 1870-ben kezdődött el, amikor átadták a forgalomnak a Piski-Petrozsény vasútvonalat. Az itt már korábban felfedezett jó minőségű barnaszén kibányászására hazai és külföldi befektetők modern bányauzemeket építettek, és használható helybéli munkaerő hiányában, szakképzett bányászokat és mesterembereket telepítettek ide. A század végén már egy fejlődő bányavidéket talált az arra utazó. Mi sem szemlélteti jobban a robbanásszerű fejlődést, mint a kibányászott szén mennyisége: az 1868-ban mért 2 000 tonnáról 1913-ra 2,5 millió tonnára növekedett. Ezzel a Zsil-völgye a Monarchia magyar felének legjelentősebb szénmedencéjévé nőtte ki magát. A térség lakosainak száma pedig 1869 és 1910 között 12 671-ről 50 015 főre emelkedett. A nagyszámú bevándorlónak köszönhetően a vállalatok munkásainak száma 1890–1910 között megháromszorozódott. A vállalatok lakóházakat, vízvezetékrendszert, iskolákat építettek, kórházakat alapítottak és élelmiszerraktárakat állítottak fel a munkásaik számára. Általában elmondható, hogy a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedében, a bányaiipar kifejlődésével végbement folyamatok végérvényesen átalakították a Zsil-völgye arculatát és társadalmát. A nagyipari kitermeléshez kapcsolódó fejlesztések eredményeként a zsindeellyel fedett kis faházakból álló elszórt tanyák alig két évtized alatt téglából épült modern házakkal, munkáskolóniákkal, iskolákkal, kórházakkal, adminisztratív épületekkel rendelkező településekké alakultak át. A táj arculata végérvényesen megváltozott. Már a bányatelepek aknatornyai, a drótkötélpályák, az iparvágányok, a szénmosók és az erőművek kéményeinek látványa határozza meg a mai napig.

Benkő Anna

benkoanna.la@gmail.com

PhD-hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Társszerző: Gecséné Dr. Tar Imola

Fülöpszállás népi kert- és virágkultúrája

Népi virágkultúránk és parasztkertjeink a magyar kultúra sajátos szegmensei. Vizsgálatuk mind örökségvédelmi, mind ökológiai szempontból figyelmet érdemel. Átfogó terepi kutatást végeztem az Alföld egyik, klímaváltozásnak leginkább kitett, ökológiai értelemben érzékeny területén, a homokhátsági Fülöpszálláson. Kutatásomban a néprajz és a tájépítészet eszközeivel vizsgáltam a település magánkertjeit, különös figyelmet fordítva a beépítési struktúra, a kertszerkezet és a növényalkalmazás összefüggéseire. A leggyakrabban előforduló növények azonosítása mellett, a mai gyakorlatban már ritkán ültetett, egykor népszerű parasztkerti növények „hírmondóit” is felleltem a portákon, melyek szélesebb körű alkalmazása további vizsgálatokra érdemes.

Tarnai Attila

tarnai.attila@ktk.pte.hu

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Közgazdaságtudományi Kar Marketing és Turizmus Intézet

A 19–20. századi folyószabályozások hatása a Drávaszög gazdasági és turisztikai fejlődésére

A kutatás a 19–20. századi folyószabályozások és árvízvédelmi beavatkozások hosszú távú hatásait vizsgálja a Drávaszög gazdasági és turisztikai fejlődésére. A Dráva és a Duna szabályozása alapvetően alakította át a térség vízrendszerét: a mocsaras, időszakosan elöntött területek visszahúzódásával jelentősen nőtt a művelhető földterület nagysága, ami elősegítette a mezőgazdasági termelés intenzívebbé válását és a falvak településszerkezetének átalakulását. A vízszint-szabályozás ugyanakkor hosszú távon hozzájárult az árvízi kockázat mérséklődéséhez, de egyben ökológiai változásokat is okozott, különösen a Kopácsi-rét térségében, ahol a folyami mellékágak, holtágak és ártéri élőhelyek visszaszorulása új természetvédelmi kihívásokat teremtett. Az 1990-es évektől meginduló természetvédelmi rehabilitáció és a Kopácsi-rét Nemzeti Park létrejötte részben ellensúlyozta ezeket a folyamatokat, és új alapot teremtett az ökoturizmus fejlődésének. A kutatás felhívja a figyelmet arra, hogy a vízügyi beavatkozások kettős öröksége – a mezőgazdasági potenciál bővülése és az ártéri ökoszisztémák visszaszorulása – miként formálta a Drávaszög gazdasági szerkezetét és a térség turisztikai lehetőségeit a 20. század végéig.

Szabó Katalin

katalinszabo1997@gmail.com

PhD-hallgató

Debreceni Egyetem

Földtudományok Doktori Iskola

DE TTK Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

Agrár-élelmiszer vállalatok gazdaságföldrajzi vizsgálata a Mezőtúri és Szarvasi járások példáján

Különböző vállalatdemográfiai, mezőgazdasági termeléstipológiai, valamint intézményi dimenziók statisztikai vizsgálata alapján megállapítható, hogy a Hármas-Körös mentén elhelyezkedő járásokban az agrár-élelmiszer értéklánc (AFVC) reprezentánsai kiemelkedő területi jelenléttel bírnak a területi-statisztikai értelemben vett Alföld viszonylatában. Előadásomban a vármegyei tervdokumentumaik által is „együtt kezelendő” Mezőtúri és Szarvasi járások vizsgálatának (eddig) vállalati tapasztalatait prezentálom. Előadásom célja rávilágítani, hogy (1) a szocialista nagyvállalati örökség mennyiben hozható összefüggésbe a térség jelenlegi agrár-élelmiszer struktúrájával; (2) az értéklánc prominens szereplői milyen fejlődési mintázatokat követnek egyes bevételi-foglalkoztatási mutatók alapján; valamint (3) milyen gazdasági-társadalmi-környezeti kölcsönhatásban állnak ezen vállalatok a székhelyükül szolgáló településsel / térséggel. Kutatásom több lábon álló munkán alapul: Eddigi eredményeim megfogalmazására (1) a rendelkezésre álló helyismereti szakirodalomra és az Arcanum folyóirat-adatbázisára; (2) vállalatdemográfiai adatbázisokra és az érintett vállalatok éves pénzügyi beszámolóira; valamint (3) a vizsgált térségben székhellyel / telephellyel rendelkező vállalati szereplőkkel és „indirekt” partnereikkel (azaz települési önkormányzatok polgármestereivel, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara nyilvántartásában regisztrált agrárszaktanácsadókkal, oktatási intézmények igazgatóival) készült prominencia-interjúkra hagyatkozom.

Dr. Wágner Tamás Zoltán

wagner.tamas@koppmariaintezet.hu

kutató-elemző

Kopp Mária Intézet

A táj hatása a demográfiai folyamatokra és a családmmodellre Kárpátalján (kárpátaljai magyarok)

Kárpátalja demográfiai folyamatait és a régióra jellemző családmmodell kialakulását és változását számtalan tanulmány, kutatás vizsgálta már, elsősorban a kárpátaljai magyarság vonatkozásában. A SUMMA kutatás (2017) a magyar népesség számát (131 ezer fő) a mintába került népesség természetes szaporodása, migrációs egyenlege és intergenerációs asszimilációja alapján a 2001-es népszámlálás adatainak továbbvezetésével számította ki. A családmmodell kérdését is érintő NPKI és a KINCS kutatásokból (2018, 2023) az látszik, hogy – a külhoni régiók közül – a kárpátaljai magyaroknál a legalacsonyabb az átlagéletkor az első gyerek születésénél, első házasságukat jellemzően 22–24 éves korukban kötik a párok, az ideális gyermekszám az egyik legmagasabb, ugyanakkor a tartós társadalmi-gazdasági-politikai válság és a háborús helyzet miatt megfigyelhető – a korábbi családkoncepció változásával – a családok szétszakítottsága és a nők családfői szerepének megjelenése is. Az előbb említett kutatások eredményeit is felhasználva arra keresem a választ, hogy a táj gyakorol-e hatást a demográfiai folyamatokra és a családmmodellre Kárpátalján, különös tekintettel a kárpátaljai magyarságra. Hipotézisem szerint egy adott régió a földrajzi helyzete, domborzata, éghajlata és közlekedési adottságai miatt nemcsak a demográfiai folyamatokat (pl: migráció, etnikai arányok), hanem a családmmodellt is meghatározza. A nemzetpolitika és a családpolitika tehát alapvetően egy előre determinált keretrendszerben kénytelen működni, amelyet a döntéshozóknak a szakpolitikai intézkedések kidolgozásakor mindenképp figyelembe kell venniük. Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ugyanannak a szakpolitikai célnak az eléréséhez egyes régiókban lényeges több konkrét intézkedést kell elfogadni, mint másokban.

Rozs Eszter

rozs.eszter@pte.hu

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

Diaszpóra-identitás és állampolgárság: a magyar közösség kulturális önazonossága és jogi kötődése

A magyar diaszpóra identitáskultúrája az Egyesült Államokban több mint egymillió főt meghaladó létszámú közösségként jelenik meg; az U.S. Census Bureau adatai szerint közel másfél millióan vallják magukat magyar származásúnak. E közösség tagjai – legyenek első, második vagy harmadik generációs bevándorlók – sokféle módon tartják fenn kulturális kötődéseiket: nyelvhasználattal, egyházi és civil szervezeti részvétellel, magyar iskolai, templomi és közösségi rendezvények szervezésével.

Schwarcz Gyöngyi

kutatási főmunkatárs, vezető hivatali főtanácsos
Nemzetstratégiai Kutatóintézet

A székelyföldi közbirtokosságok tájformáló szerepe és társadalmi hatása a 21. században

A közbirtokosságok a közösségi (erdő)gazdálkodás egyik történeti távlatokkal is rendelkező, ám a 21. századig fennmaradt formáját jelentik Erdélyben. Mindemellett a teljes székelyföldi erdővagyon nagyjából fele a közbirtokosságok tulajdonában álló, általuk kezelt vagyonelemnek számít. Az ezredfordulótól újjászerveződő-újjáalakuló székelyföldi közbirtokosságokra fókuszáló, kvalitatív és kvantitatív módszerekkel is dolgozó kutatás számos belső szervezeti és szemléleti problémát, valamint a külső gazdasági, társadalmi és jogszabályi környezet generálta kihívást azonosított, amelyekkel a régi-új szervezeteknek szembe kell nézniük. Az előadás számba veszi egyfelől ezeket a kihívásokat, másfelől igyekszik feltárni azokat a közbirtokosságok szervezeti formájában és gazdálkodási modelljében gyökerező erőforrásokat, amelyek hozzásegíthetik a közbirtokosságokat egy fenntartható, társadalmilag is felelős és a tájértékeket is szem előtt tartó gazdálkodási gyakorlat megtartásához.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

IX. SZEKCIÓ

Tájhasználati (tájkazdálkodási) változások a Kárpát-medencében 1526–1920

2026. FEBRUÁR 5. 15.30–17.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, II, EMELET, KISTEREM

Szekcióvezető: dr. Kókai Sándor (Nyíregyházi Egyetem)

Nagy Géza Balázs (Váci Püspöki és Káptalani Levéltár) – **Csoma Péter Gergely** (Váci Püspöki és Káptalani Levéltár): Középkori településszerkesztés Vácott és környékén.

Dr. Mohos Mária (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézete): A szőlőtermesztés változásai a Káli medencében.

Bálint Marianna (Hajdúsági Múzeum) – **Győri János** (Szegedi Tudományegyetem) – **Molnár Sándor** (Hajdúsági Múzeum) – **Novák Tibor** (Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar Agrokémiai és Talajtani Intézet) – **D. Szabó László** (Déri Múzeum) – **Szalma Bence** (Szalma Bt) – **Tóth Csaba** (Debreceni Deák Ferenc Tehetségfejlesztő Középiskolai Szakkollégium): Tájregészeti kutatások Hajdúböszörmény-Bagotán.

Konkoly Sándor (PTE Földtudományok Doktori Iskola): A Mohácsi-sziget késő középkori település- és úthálózata.

Tóth Dalma (Debreceni Egyetem): A táj- és erőforráshasználat 18-19. századi változása az Abaúji-Hegyalján.

Dr. Végh Andor (PTE BTK SZI Horvát Tanszék): A Dráva-menti horvátok demográfiai és társadalmi kérdései a XVIII. században.

Dr. Kókai Sándor (Nyíregyházi Egyetem): A középkori településszerkezet és tájhasználat változása a Marosszögben.

Nagy Géza Balázs

nagy.geza@vaciegyhazmegye.hu

püspöki és káptalani levéltáros

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

Társszerző: Csoma Péter Gergely

Középkori településszerkesztés Vácott és környékén

Klaus Humpert kutatásai nyomán kezdődött annak vizsgálata, hogy a középkori Magyar Királyság területén is előre megszerkesztették-e a települések belterületét? A kutatás sikeréhez hozzájárult Busics Györgynek és munkatársainak az a felfedezése, hogy a középkori magyar királyi láb hossza 0,3186 m-nek felel meg, melyhez egy külön számítógépes program készítésével Csoma Péter Gergely, a Váci Püspökség informatikai vezetője nyújtott nagy segítséget. Az elsőként vizsgált települések az ezer éve püspöki székhely Vác, valamint a közeli, és már a középkorban is kőtemplommal rendelkező Kisnémedi, Püspökszilágy, Váchartyán és Váckisújfalu voltak. Az eredményekről korlátozott számban vitairat céljával megjelent egy kötet is (Középkori településszerkesztés Vácott és környékén, 2024). Kiderült, hogy a középkori földmérésnek, azaz geometriának van egykorú (és ma már az interneten is elérhető) szakirodalma, ez azonban a történészek, régészek, földmérők figyelmét évszázadok óta elkerülte. Ezekből megtudható például, hogyan alakult át a római földmérés derékszögeken alapuló rendszerre, és lett belőle a tervezést-kimérést segítő, 300' (láb) kiosztású, elvi négyzethálózat. Egyértelművé vált, hogy a középkori földmérők a geometriai és aritmetikai megoldásokban Isten teremő tevékenységének a világban tapasztalható jellemzőiből felismerhető két fő elvét követték. Az egyik az igazságosság: például minden jobbágy-beltelek eredetileg 57.600 (négyzetláb) területű, ami az ókori eredetű heredium. A másik a változatosság az, hogy egy falun belül az egyébként egyforma méretű telkek között nincs két azonos alakú. Felszínre kerültek olyan tipikus megoldások is, amelyeknek ezidáig írott forrása még nem ismert (pl. az alappont rögzítése egyházi telek sarkaként, arany metszés alkalmazásai). A templomok keletelésének szempontjai is régóta kutatás tárgyát képezik, és már látszik, hogy a helyi templom tájolása is része a település egészét meghatározó szerkesztésnek. Az előadás a kutatások első eredményeit kívánja bemutatni.

Dr. Mohos Mária

mohosma@gamma.ttk.pte.hu

nyugdíjas, egyetemi docens

A szőlőtermesztés változásai a Káli medencében

A Káli-medencében a rómaiktól kezdve fontos szerepe volt a szőlőművelésnek. A pontos adatok és a térképi ábrázolások megléte óta jól nyomon követhetőek a kistájon belüli változások, melyeknek a bemutatása az előadás célja. Az összehasonlító vizsgálat kiterjed a területi változásokra, a művelési módok alakulására, a fajtákra. Fontos elemezni a tulajdonviszonyokat és az állami támogatások térségre gyakorolt hatását. Mindezek mellett szó esik a társadalmi és települési helyzetre gyakorolt változásokról is.

Bálint Marianna

regesz@hajdusagimuzeum.hu

régész

Hajdúsági Múzeum

Társszerzők: Győri János, Molnár Sándor, Novák Tibor, D. Szabó László, Szalma Bence, Tóth Csaba

Tájrégészeti kutatások Hajdúböszörmény-Bagotán

Hajdúböszörmény északnyugati, bagotai határrésze régészeti szempontból meglehetősen kutatatlan területe volt az utóbbi időkig a Hajdúságnak. A Hortobágy folyó mentén, a bagotai határ részen azonban több olyan földrajzi névvel is találkozunk, amely valamilyen erődítésre utal: Földvár-ere, Földvár-hídja, Földvár-dombja. A térképi és adattári adatok alapján módszeresen felgyűjtöttük a Hajdúböszörmény nyugati határát ábrázoló régi légifelvételeket. A felvételek tanulmányozása során több helyszínen is figyeltünk meg érdekesnek tűnő anomáliákat, amelyek közül kiemelkedik a Hortobágy folyó nyugati partján megfigyelt szabályos, négyzetes alakú, zárt árokrendszer. A légifelvételeken és műholdképeken megfigyelt anomáliák terepen történő azonosítása erődítések láncolatát eredményezte. Az erődítések történetének megfejtése céljából komplex tájrégészeti kutatásokat indítottunk a területen, amelynek első lépéseként igyekeztünk összegyűjteni és feldolgozni az írott és térképi forrásokat, valamint roncsolásmentes vizsgálatok keretében talajtani vizsgálatokat is végeztünk. Az erődítések szerkezetének alaposabb megismerése érdekében a legmodernebb felmérési módszereket is alkalmaztuk, úgymint a LIDAR és multispektrális felvételek készítése. A vizsgált objektumok korának és funkciójának megállapításához a régészeti topográfiai kutatások és a műszeres leletfelderítés eredményei vihetnek minket közelebb.

Konkoly Sándor

fiesta@gamma.ttk.pte.hu

PhD-hallgató

PTE

Földtudományok Doktori Iskola

A Mohácsi-sziget késő középkori település- és úthálózata

„Mohács szigete a Duna jobb partjára épült mezővárosról kapta a nevét, erdővel és mocsárral van tele.” E szavakkal jellemezte a 17. század végén Luigi Ferdinando Marsigli polihisztor hadmérnök a Mohácsi-szigetet, és még ma is sokan gondolják úgy, hogy a barátságtalan ártéri mocsárvilág legfeljebb a viharos történelmi időkben szolgálhatott kényszerű menedékkül a környék lakosságának. Újkori forrásink és a vízrendezések előtt készült térképeink mindezt megerősíteni látszanak; szinte kivétel nélkül település- és úthálózat nélküli, homogén felszínű, vagy folyó- és állóvizekkel tarkított kietlen lápvilágként ábrázolják a 380 km² -es szigetet. Középkori okmányaink némiképp árnyalják a fenti képet, templomos falvakról, utakról és átkelőhelyeket védő erősségekről tesznek említést. A kora újkorból még számos hasonló feljegyzést találunk. Az utóbbi években előkerült régészeti leletek tanúsága szerint a Mohácsi-sziget mozaikosan elhelyezkedő magasártéri szintjei minden történelmi korban alkalmasak voltak az emberi megtelepedésre. Az állandó településekre utaló lelőhelyek egy részét légifelvételek és dűlőnévkutatások eredményei is támogatják, így az elpusztult középkori falvak többségének térbeli helyzete terepi kutatással meghatározható. A kirajzolódó településhálózat a potenciális közlekedési pályák és átkelőhelyek rendszerét is meghatározza, amely az északi szigetrészben leletszóródás alapján viszonylag jól nyomon követhető. Kutatómunkámban a Mohácsi-sziget késő középkori település- és úthálózatának felvázolására teszek kísérletet.

Tóth Dalma

tothdalma123@gmail.com

PhD-hallgató

Debreceni Egyetem

Földtudományok Doktori Iskola

A táj- és erőforráshasználat 18-19. századi változása az Abaúji-Hegyalján

Az Eperjes-Tokaji-hegység peremlépcsős szegélyterületén, az Abaúji-Hegyalján a környezeti adottságok a szántóföldi kultúrák, az állattenyésztés és a délies kitettségű lejtőkön a szőlő- és gyümölcsstermelés számára kedvezőek. A 247 km²-es kistáj alacsonyabb lépcsőjén (Mező- és Telkes-dűlő) gabonatermeléssel, a magasabb, 200-250 m-es lépcsőn szőlő- és gyümölcsstermeléssel foglalkoztak. E tipikus vegyes gazdálkodású agrárvidéken – a török 17. századi pusztításait kiheverve – a 18. század relatíve kedvező helyzetet és markáns változásokat eredményezett, melynek egyik alapját a szőlő- és borgazdálkodás jelentette. A szerémségi borvidék (Fruska gora) elvesztése miatt a szőlő- és bortermelés súlypontja áthelyeződött az Észak-magyarországi-középhegység D-i övezetére, a Mátra- és a Bükkaljára, Miskolc és Szikszó környékére, az Abaúji- és a Tokaj-Hegyaljára. A 17–18. században a Hernád-völgyben a mezővárosi fejlődés alapját a szőlő- és bortermelés, a kereskedelem és a kézművesség képezte. A kiváló minőségnek köszönhetően az aszalói és szikszói borokat nagy mennyiségben szállították Lengyelország városaiba is (Boros L. 1994). A Hernád-völgyben, a híres borúton a szállításokat nagyrészt a fuvaros települések szekeres gazdái (pl. Vizsoly, Gönc stb.) bonyolították le. A tájat átszelő kereskedelmi út – a Szerencset és Hidasnémetit összekötő vasút megépítéséig (1909) – jelentős tranzitforgalmat bonyolított le, amely Gönc térségéig a Zempléni-hegység hegyláb felszínén haladt, s Hidasnémetiben csatlakozott a Hernád jobb partján Kassára, és onnan tovább, az országhatár felé vezető ún. Nagyúthoz. A gazdasági növekedés pozitívan hatott a kulturális életre is, s a régió kismezővárosai (pl. Gönc, Szikszó és Vizsoly) szellemi centrumokká váltak. A település- és a gazdasági tér 18. sz. végi szerkezetét az első katonai felmérés térképszelvényei örökítették meg. A 18. században a falvak és mezővárosok a régi helyükön, a völgyperem árvízmentes teraszain és a dombláblejtők alján éledtek újjá, és két településsort alkottak. A környezet- és erőforrás-használatban a hagyományok éltek tovább. A 18. században a kultúrtáj terjeszkedése elérte az optimális határokat, s a 19. század második feléig lényegesen nem változott. A Hernád holocén ártere – a néhány szigettelepüléstől eltekintve – az állattenyésztés színtere volt. Az állattenyésztés alapját a völgytalp gyeptakarója és a legeltetésre is alkalmas ártéri erdők alkották. A szántóföldi gazdálkodást a domb- és hegyláb felszíneken, valamint -lejtőkön, a teraszokon és a lejtőfolyamatok által átalakított terasz-felszíneken folytatták. A hegyláb lejtőkön – a korábbi évszázadokban is erre használt területeken – szőlőskertek és kisebb mértékben gyümölcsösök gazdagították a kultúrtáját. A 19. század második felében igen jelentős átalakulás kezdődött el: a kultúrtáj diffúziója elérte az amfibikus árteret. A völgyperemi és szigettelepülések a gyeptér feltörésével és az erdők irtásával az árterületre is kiterjesztették a szántóföldeket 1865-től 1895-ig a szántóterület 38,9%-ról 49,4%-ra növekedett, a korábbi összeírásokban nem

szereplő kert 2,1%-ot ért el. A rét és legelő 21,1%-ról 14,9%-ra, az erdő 28,4%-ról 25,7%-ra, a szőlő 3,6%-ról 1,4%-ra, az egyéb használatú terület 8,0%-ról 6,5%-ra csökkent. A szőlők pusztulása országosan 44%-os, az Abaúji-Hegyalján mintegy 60%-os, Abaúj vármegyében 95%-os volt. A szántó térnyerése tovább folytatódott, 1913-ban 54,8%-kal részesedett a mikrorégió földalapjából. A szántókultúra a rétek, legelők és az erdők rovására terjeszkedett, helyenként arra kevésbé alkalmas területen is. A 19. század közepén a rét- és legelőterület Vizsolyban (38,8%) és Göncruszkán (26,6%) volt a legnagyobb.

Dr. Végh Andor

vegh.andor@pte.hu

Egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar Horvát Tanszék

A Dráva-menti horvátok demográfiai és társadalmi kérdései a XVIII. században

A keleti Dráva-mentén, Barcs és Sellye között élő horvátok egy sajátos etnokulturális közeget képeznek egészen napjainkig. Földrajzi helyzetük sajátos, kulturális és demográfiai fejlődésük szintén különbözik a többi magyarországi horvát csoporttól. E munkában a posztoszmán időszak betelepülésének egyes kérdéseivel foglalkozom 8 település – Drávasztára, Drávakeresztúr, Révfalu, Felsőszentmárton, Lakócsa, Potony, Tótújfalu és Szentborbás – anyakönyveinek és rögzített vezetékneveinek elemzésével. A munkában demográfiai adatokkal (születésszám, adóösszeírások adatai) és a migrációs hatások vizsgálatával mutatom be hogyan és kikből alakult ki e terület horvát lakosságának etnikai és szubetnikai jellege. További vezetéknev elemzéssel megközelítőleg meghatározható a törzslakosság kialakulásának ideje, továbbá a belső migrációs áramlások irányai és intenzitása is. Érintőlegesen foglalkozom az elemzett települések környezetének vallási viszonyainak alakulásával, ugyanis úgy tűnik, hogy az elemzett horvát népességnek fontos szerepe lehetett a XVIII. században megfigyelhető katolikus terjeszkedésben saját mikroregionális környezetét érintve. A XVIII századra kialakított települési vezetéknev adatbázist továbbá összehasonlítom az ugyanebben az időben, hasonló módszertannal készült (így ténylegesen összevethető) szlavóniai összeírások adatbázisával (Mažuran alapján), melyből igen jól láthatóak a lakosság eredetének egyezései, különbségei esetenként a visszatérő migrációk nyomai is.

Dr. Kókai Sándor

kokai.sandor@nye.hu

egyetemi magántanár

Nyíregyházi Egyetem

A középkori településszerkezet és tájhasználat változása a Marosszögben

A Marosszög mintegy 1500 km²-nyi kiterjedésű területe – a trianoni békediktátum óta – három ország határmenti területe, ahol az elmúlt évszázadban teljeskörű régészeti terepbejárás nem valósulhatott meg. A korábbi adatok segítségével azonban jól rekonstruálható a 14-15. századi településhálózat és tájgazdálkodás. Az aprófalvas térstruktúra demográfiai sajátosságait a csanádi szandzsák 1567 és 1579. évi deftereiből ismerjük, amely alapján a tájhasználat alapvonásai és sajátosságai is feltárhatók. A régió a Tisza és a Maros ártéri síksága, ahol az emberi megtelepülés számára különösen értékesek az ármentes lösz-terasz szigetek voltak, amelyek biztosították az élelemtermelés elemi szintjét és konzerválták a Marosszög alacsony népsűrűségét. A tájhasználat ekkor elsősorban alkalmazkodást jelentett a természeti környezethez, s az eltartóképeség a török hódoltság idején sem változott lényegesen. A humán erőforrás etnikai-nyelvi összetétele azonban átalakult, s a 15 éves háború pusztításai a marosszögi magyarság csaknem teljes felőrlődését eredményezte. A pozsareváci békekötés időpontjáig (1718) az extenzív tájhasználati formák maradtak dominánsak, s a népesség a korábbi települések egy részének néhány lakóházában élt, az átlagos népsűrűség 3-5 fő/ km² között változott. A 18. század a településhálózat és a tájgazdálkodás rekonstrukciójának első szakasza, ahol az antropogén tájatalakítás még elhanyagolható szerepet játszott. Az igazi áttörést a Tisza szabályozással meginduló (1846) integrált folyószabályozási és ármentesítési – szerves egységben a kiépülő vonalas infrastruktúrával – munkálatok jelentették. Mindezek eredményeként 1865-re a Marosszög területének 60,7%-a szántó, 6,7%-a rét, 21,1%-a legelő, 3,2%-a erdő, 1,2%-a szőlő, 0,4%-a nádas és 6,7%-a hasznavehetetlen művelésági kategóriába került. E megoszlás jelzi, hogy a vizsgált régióban több mint 120 ezer hektár vált hasznosíthatóvá.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

X. SZEKCIÓ

A rurális (falusi) térségek településhálózatának történeti léptékű változásai

2026. FEBRUÁR 5. 15.30–17.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, FÖLDSZINT, ELNÖKI
TÁRGYALÓ

Szekcióvezető: dr. Máté Éva (PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet)

Dr. Lennert József – Vasárus Gábor László – Kovács András Donát – Szalai Ádám (ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete): Elkoptatott aranytartalék – a városperemi szőlőhegyek átalakulása Kecskemét példáján.

Révész-Jordanits Anett (Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr): Füred falu és Balatonarács értékörző jövőképe – a történeti táj- és településkarakter változások tanulságai.

Hágen András (Déli ASZC Bereczki Máté Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Technikum): Természetátalakítás értékelése Váripusztán (Mohácsi-sziget).

Dr. Kovács Tibor (MATE): A Nagykunság táj- és településszerkezetének átalakulása a török uralom következtében.

Pozsgai Andrea (Széchenyi István Egyetem) – **Prof. Dr. Hardi Tamás** (Széchenyi István Egyetem): Egy mezőgazdasági kultúrtáj urbanizációs térséggé alakulása, fókuszban a Duna belső deltája.

Dr. Horeczki Réka (ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete): Az urbanizáció során átalakuló kulturális örökség – a falurombolás egy új fejezete?

Dr. Lennert József

lennert.jozsef@krtk.elte.hu

tudományos főmunkatárs

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Közgazdaság-és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Regionális Kutatások Intézete

Társszerzők: Vasárus Gábor László, Kovács András Donát, Szalai Ádám

Elkoptatott aranytartalék – a városperemi szőlőhegyek átalakulása

Kecskemét példáján

A szőlőhegyek a hazai kultúrtáj sajátos elemét képezik. A munkaerőigényes, kisparcellás mezőgazdaság, szőlő-, gyümölcsstermelés, bortermelés színtereként a külterületek részét alkotják. Ugyanakkor a mezőgazdasági tevékenységhez kötődően kialakított, időszakos lakhatásra is alkalmas ingatlanok sűrű szőttese élesen elkülöníti a szőlőhegyeket a külterületek többi részétől. A körülményektől függően a szőlőhegyek történelmi fejlődésük során rekreációs funkciókkal gazdagodhattak, vagy állandó lakóhellyé váltak. A domborzati adottságokhoz is igazodva a szőlőhegyek széles övben fogták körbe számos hazai városunk kora újkorra kialakult településmagját. Épp ezért a szőlőhegyek az elmúlt századok során a város-vidék peremzóna részét képezték, és a városi szétterjedés célterületeivé váltak. Előadásomban a Kecskemét várost övező szőlőhegyek felszámolódását és funkcióváltását mutatom be, az első katonai felmérés állapotából kiindulva, a város 19. század második felében lendületet kapó terjeszkedésén és az államszocialista érában a rendszerváltás utáni térfolyamatokig. A jelenkori trendek kiértékelése révén betekintést kaphatunk abba is, van-e jövője a szőlőhegyeknek, mint a hazai kultúrtáj sajátos elemének sikeres és terjeszkedő nagyvárosaink árnyékában?

Révész-Jordanits Anett

anett.jordanits@gmail.com

PhD-hallgató

Széchenyi István Egyetem

Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Füred falu és Balatonarács értékörző jövőképe – történeti táj- és településkarakter változások tanulságai

Balatonfüred a történeti épített- és táji értékek kiterjedése, minősége szempontjából összetett és értékes település ma a vidéki Magyarországon, Világörökség várományos helyszín, a „Balaton-felvidéki Kultúrtáj” része. A térségben a települések és a természet kapcsolata folyamatosan alakul már az őskortól kezdve, alapvetően meghatározva ezzel a tájat. Tanulmányomban Balatonfüred város egy része, az eredetileg két különálló kistelepülés, Füred falu és Arács épített- és természeti környezetének településképi és településmorfológiai változásait elemzem a 18. századtól kezdve napjainkig, különös tekintettel a történeti épületállomány, a hagyományosan kialakult tájkarakter kapcsolatának változásaira. Vizsgálom a belterület korábban foltszerű, később összefüggő, intenzívebb növekedését, a szőlőhegyek hagyományos telekszerkezetének és látványának átalakulását. Előadásomban arra keresem a választ, hogy a történeti településszövet rétegeinek feltárása, az egykori településmagok sajátosságainak értékelése alapján meg tudom-e határozni azokat a településtervezési és műemlékvédelmi szempontokat, amelyek segítségével összehangolható a történeti településszerkezet és épített örökség megőrzésének szándéka a kortárs fejlesztési folyamatokkal.

Hágen András

hagena@freemail.hu

oktató

Déli ASZC Bereczki Máté Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Technikum

Természetátalakítás értékelése Váripusztán (Mohácsi-sziget)

A fényképek emléket állítanak egyes területeknek. Egy fotó készítésével megoszthatjuk másokkal élményeinket, amit utunk során szereztünk. A fényképek tartalma attól függ, hogy miről is készült. Nagy vonalakban bírhat egy kép a társadalmat vagy a természetet bemutató tartalommal. A vizsgálatom tárgya: a Mohácsi-szigeten, azon belül Dunafalva és Nagybaracska községek közt fekvő Váripusztá. Választásom azért esett erre a területre, mert gazdag földtani és történelmi múlttal rendelkezik. Az előadásban bemutatom a terület történeti múltját, mindenekelőtt Váripusztán a 19. század közepéig uralkodó életformát egy korabeli (1963) fénykép alapján. A történelmi múlt ismertetését követően a pusztá közelében fellelhető triász mészkő földtani kutatástörténetét fejtem ki, amit a réteg kőzettani, őslénytani, rétegtani, valamint szerkezetföldtani vizsgálata követ, részben az egykoron területen dolgozó geológusok publikációiból, valamint saját kutatási eredményeimből. A mészkő törmelékeit ugyancsak egy 1963-ban készített fényképpel és egy 2009-ben készített képpel vetem össze. A képek elemzése, valamint a képhez kapcsolódó szövegből nyert eredmények szerint megközelítőleg 50 év alatt a földdel tették egyenlővé a holocén üledék alól kitüremkedő triász kori mészkőrögöt.

Dr. Kovács Tibor

Kovacs.Tibor@uni-mate.hu

Tudományos főmunkatárs

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

A Nagykunság táj- és településszerkezetének átalakulása a török uralom következtében

A 16–17. századi török hódoltság a Nagykunság történeti földrajzának egyik legmélyebb töréspontját jelentette. A középkorban viszonylag sűrű településhálózattal és változatos gazdálkodással jellemezhető térségben a korábban is érzékelhető pusztásodási folyamat ekkor vált tömegessé. A háborús pusztítások, a kettős adóztatás és a népességfogyás következtében a középkori falvak többsége elnéptelenedett, s a hódoltság végére csupán néhány település maradt lakott. A 17. század végén készült kamarai összeírások is igen alacsony népességszámot jeleznek, ami a térség súlyos demográfiai visszaesését mutatja. A megmaradt lakosság gazdálkodása a Tisza-szabályozás előtti időszakban vízjárta alföldi táj adottságaihoz igazodott: a rétgazdálkodás, a halászat és az extenzív állattartás vált meghatározóvá. A hódoltság utáni újraterülesítés során – különösen az 1745. évi önmegváltást/redemptiót követően – nem a középkori faluhálózat helyreállítása történt meg, hanem új, mezővárosokra épülő szerkezet alakult ki. A redemptus közösségek földvásárlása és önkormányzati jogainak visszaszerzése sajátos társadalmi szerkezetet eredményezett, amely hosszú távon a nagykunsági parasztpolgári fejlődés alapjává vált. A 18–19. századi vízrendezések és birtokviszony-változások tovább formálták a tájat: a természetes vízhálózat visszaszorulásával a korábbi extenzív használat helyét fokozatosan az intenzív művelés vette át. A Nagykunság arculata így a hódoltság közvetett következményeiből is újjáformálódott: a népességi, gazdasági és környezeti változások együtt határozták meg a térség későbbi társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődését. A Nagykunság példája jól szemlélteti, hogy a történeti traumák és következményeik nem csupán veszteségeket, hanem egy alkalmazkodó táj- és társadalomszerveződés kiindulópontját is jelentették. Az újjászerveződő mezővárosok és a megerősödő nagykun identitás együtt tették a térséget a kollektív emlékezet és a helyi önazonosság maradandó hordozójává.

Pozsgai Andrea

pozsgai.andrea@ga.sze.hu

doktorjelölt, tanársegéd

Széchenyi István Egyetem

Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék

Társszerző: prof. dr. Hardi Tamás

Egy mezőgazdasági kultúrtáj urbanizációs térséggé alakulása, fókuszban a Duna belső deltája

A Szigetköz kistáj földrajzi, ökológiai és gazdasági szempontból egyaránt kiemelkedő jelentőségű terület Magyarország északnyugati részén. Egy olyan modellértékű táj bontakozott/bontakozik ki, amely egyidejűleg prezentálja a földhasználati változásokat, az urbanizáció több szakaszát, eltérő gazdasági, társadalmi folyamatokat egy agrár-kultúrtáj mentén. A kutatás során ezért a mintaterületként választott Szigetköz kistáját hosszú- és rövidtávú kvantitatív elemzés során vizsgáltuk meg a földhasználat és felszínborítás (LULC) szempontjából, KSH és téradat források segítségével. A vizsgálat célja volt, hogy megállapítsuk az urbanizációs folyamatok mezőgazdasági hasznosítású területekre gyakorolt hatását. Az eredmények azt mutatják, hogy a földkivonás következtében, a 20. század végére a korábban még jellemző, jelentős területeket elfoglaló kiskonyhakertek – melyekben széles skálán mozogtak a termesztett növényfajok és fajták – csekély számban fordulnak elő, helyükön családi házakat építenek, ingatlanokat létesítenek, a vidéki térség urbánus térszínné alakul, ahol a diverz, hagyományos (kis)kertés kultúra helyett, homogénebb, sokszor tájidegen elemekkel színesítik a települési környezetet. A mintaterület településeinek területhasznosítása a 20. század elejéig övezetesen épült fel, a mezőgazdasági területek koncentrikus körök mentén alakultak. A 20. század végére átalakuló, mozaikos területben elterjedt a monokultúrás termesztés s az ennek következtében napjainkra kialakult egyöntetű mezőgazdasági tájképen a Közös Agrárpolitika 2000 utáni reformjaival próbál változtatni. A fenntartható mezőgazdasági rendszer szempontjából a mezőgazdasági szektor növénytermesztési és állattenyésztési ágazatának egymásra épülése (a vegyes gazdálkodás) volna kedvező, ám ez nem jellemző. Az állatállományt már csak egy-egy állattartó nagyüzemi telep szolgáltatja, a háztáji gazdálkodások nem figyelhetők meg számottevő mértékben.

Dr. Horeczki Réka

horeczki.reka@krtk.hu

tudományos főmunkatárs

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Közgazdaság-és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Regionális Kutatások Intézete

Az urbanizáció során átalakuló kulturális örökség – a falurombolás egy új fejezete?

Magyarország városfejlődése sajátos/egyedülálló képet mutat: a második világháború után 52 településnek volt városi rangja, ez a szám mára 348-ra nőtt. Napjainkban hétszeresére nőtt a városias települések száma. A magyar városok jelenlegi állapota számos kérdést vet fel: – a fejlődés elfogadható mértéke, – a fejlődés jelenlegi állapota tisztán társadalmi-gazdasági tényezők miatt, – melyek azok az örökségi (anyagi vagy immateriális) elemek, amelyeket a falvak kisvárosi korukban megőriztek, – melyek azok a kulturális örökségi elemek, amelyeket elveszítettek, amikor várossá váltak? A magyarországi városok 45%-a funkcionális szempontok alapján nem tekinthető városnak (sem népességszámuk, sem népességdinamikájuk, sem gazdasági-kulturális funkcióik nem indokolják városi státuszukat). A kutatás a magyar kisvárosokat vizsgálja az átmeneti időszakban, azaz milyen kulturális értékekkel rendelkeztek urbanizációjuk idején, melyeket őriztek meg és melyeket “felejtettek el”. A tanulmány feltárja és bemutatja az épített örökséget és egyéb, emlékezetben megőrzött helytörténeti és népi értékeket (viselet, kis- és kézművesség, gasztronómia stb.). A kisvárosok egy részének arculatváltozása azt eredményezte, hogy olyan nagy falvak alakultak ki, ahol a főtéren a községháza helyett városháza áll. Néhányuk elvesztette karakteres arculatát, mivel az új építészeti és dizájn kézikönyvek lerombolták vagy átalakították azokat az ikonikus épületeket és belső tereket, amelyek a térség falvait meghatározták. Néhány esetben vannak pozitív példák olyan kisvárosokra, amelyek „felnőnek a kihíváshoz”, megőrizve kulturális örökségüket és integrálják azt a városi tájba. Ezeket a jellegzetességeket mutatom be az előadás során.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XI. SZEKCIÓ

Határtérségek

2026. FEBRUÁR 5. 15.30–17.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, I. EMELET, TIGYI JÓZSEF TEREM

Szekcióvezetők: **dr. Reményi Péter** (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézet) – **Prof. James W. Scott** (PTE TTK, ELTE KRTK RKI, az MTA tiszteleti tagja)

Prof. Dr. James W. Scott (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézet): Határok a Kárpát-medencében, határok Magyarország déli előterében.

Dr. Czimre Klára (DE TTK) – **Bacsá-Papp Zsuzsanna Katalin** (DE Földtudományok Doktori Iskola): Határon átnyúló együttműködések a Kárpát-medencében: az identitás őrzői?

Dr. Glied Viktor (PTE BTK): Kompország határán.

Borbély Mátyás (Nemzetstratégiai Kutatóintézet): Klíma- és katasztrófakockázatok a magyar–szlovák–román–ukrán határtérségben.

Dr. Balogh Péter (ELTE TTK): Dél-szlovákiai fiatalok percepciói egy határról, amely „ott van, de ugyanakkor még sincs”.

Dr. Reményi Péter (PTE TTK Földrajzi- és Földtudományi Intézet; PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum): A Vajdaság mint borderscape.

Dr. James W. Scott

scott.james@pte.hu

PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet, Földrajz

Kelet-Finnországi Egyetem

Határok és együttműködés a Kárpát-medencében és Magyarország déli szomszédságában

A történelem számít! Debarbieux, Price és Balsiger (2021) hipotézise szerint a „projekt-régiók”, mint rugalmas, szereplő-alapú konstrukciók, olyan módon lépnek kölcsönhatásba a formális közigazgatási régiókkal, amely összhangban áll az európai területi kormányzás léptékváltásaival. E regionalizációs projektek részeként – érvelnek – összetett, több szereplőt magában foglaló hálózatok jöttek létre, amelyek a bioregionális nézőpontokat formális területi megközelítésekkel kapcsolják össze. A projekt-régiók lehatárolása azonban Európán belül nem azonos lendülettel zajlott. A „Kárpát-medence” kifejezést ma Magyarországon egyfajta általános földrajzi fogalomként használják, amely nyilvánvaló regionális szomszédságot jelöl már pusztán a földrajzi fekvés ténye alapján is: az ország ebben a térben hét különböző állammal határos. Ugyanakkor a Kárpát-medence a közép- és kelet-európai vitatott regionális elképzelések mikrouniverzuma is (Balogh et al. 2022, Hajdú 2018), s az a tény, hogy nem sikerült európai együttműködési térként intézményesíteni, emlékeztet bennünket a rugalmas területi kormányzás korlátaira.

Ez az előadás azt vizsgálja, hogy a Kárpát-medence földrajzi eszméjét miként használták a rendszerváltás utáni magyar regionális fejlesztési és határon átnyúló területi együttműködési koncepciókban. Ez megköveteli annak megértését, hogy milyen feszültségek alakultak ki egyrészt a Kárpát-medencének mint „magyar szomszédságnak” a különböző, részben egymással versengő felfogásai között, másrészt a Magyarország szomszédai által megfogalmazott aggodalmak következtében. A megközelítés azon a feltételezésen alapul, hogy a földrajz, a földrajzi imagológiák (geographical imaginaries) és a nemzeti identitás kérdései közötti kapcsolatok továbbra is kiemelten fontosak. Konkrétabban azt vizsgáljuk, milyen következményei vannak a Magyarország-központú szomszédság-képeknek a területi együttműködésre, valamint milyen nehézségekkel járhat a Kárpát-medence „együttműködő szomszédságként” való lehetséges intézményesítése.

Dr. Czimre Klára

czimre.klara@science.unideb.hu

adjunktus

Debreceni Egyetem

Természettudományi Kar, Földtudományi Intézet, Társadalomföldrajzi és

Területfejlesztési Tanszék

Társszerző: Bacsá-Papp Zsuzsanna

Határon átnyúló együttműködések a Kárpát-medencében: az identitás őrzői?

A határon átnyúló együttműködések legfontosabb alappillérei közé tartoznak az identitástudat, a nyelv, a hagyományok, a kultúra és az oktatás is. Ezek a legtöbb esetben az azonosságukon vagy hasonlóságukon keresztül járulnak hozzá a határmenti együttműködések megerősítéséhez, és az országhatárok mentén élő emberek közötti kapcsolatok életben tartásához. Ugyanakkor az eltérő kultúra vagy nyelv sem feltétlenül jelent kockázatot az itt élők identitástudatára. De vajon hogyan működik ez a Kárpát-medencében Magyarország határai mentén? Magyarország hét határszakasza mentén 2004 és 2025 között megvalósított határmenti projektek segítségével áttekintjük a kapcsolódó Interreg projektek tartalmát, kiemelve különbségeket és hasonlóságokat térben és időben.

Dr. Glied Viktor

glied.viktor@pte.hu

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Politikatudományi és Nemzetközi

Tanulmányok Tanszék

Kompország határán

Az előadás a jól ismert "kompország" metaforáján keresztül vizsgálja Magyarország történetileg kialakult köztes szerepét Európa politikai, kulturális és gazdasági térségei között. A magyar táj – folyók, útvonalak, határvidékek – nemcsak fizikai értelemben jelölnek átmeneti térséget, hanem jelképezik azt a sajátos pozíciót is, amelyben az ország a Kelet és Nyugat közötti mozgástérben alakította identitását. Az előadás bemutatja, hogyan változott ez a köztes lét: miként vezetett a történelmi sodródástól a tudatosabb önmeghatározásig, és hogyan alakítja át Magyarország európai szerepét a 21. század geopolitikai és társadalmi dinamikája. A „komp” mozgása ma már nem pusztán kényszer, hanem választás kérdése is, amely újraértelmezi a magyar tájhoz kötődő szimbolikus és stratégiai jelentéseket, éppen a mai, egyre feszültebbé váló nemzetközi helyzetben.

Borbély Mátyás

matyas.borbely@nski.gov.hu

osztályvezető

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Klíma- és katasztrófakockázatok a magyar–szlovák–román–ukrán határtérségben

Az Európai Unió és a Kárpát-medence keleti periferiáján elhelyezkedő magyar–szlovák–román–ukrán határ régió tájféldrajzi szempontból is különleges: bár ezen, országhatárok által sűrűn szabdalta régióban – különösen a Covid-járvány és az orosz–ukrán háború kitörése óta – a határoknak fokozott szerepe van, e határok két oldalán fekvő térségek valójában számos közös karakterisztikus természetföldrajzi, történelmi, társadalmi és gazdasági jellegzetességgel rendelkeznek. A közös tájféldrajzi meghatározottságok a közös lehetőségek mellett ugyanakkor közös környezeti kihívások elé is állítják a határ régió térségeit. Az éghajlatváltozás negatív hatásai ráadásul fokozott kockázatoknak teszik ki a térséget, nemcsak a környezet általános állapotára gyakorolva óriási hatást, hanem a természeti katasztrófák gyakoriságára és intenzitására is. A régió Európa leginkább árvízveszélyes területei közé tartozik, ráadásul az előrejelzések szerint a térségben az árvizeknek (és villámárvizeknek) mind a bekövetkezési valószínűsége, mind pedig az intenzitása nőni fog az elkövetkezendő években. Emellett az erdőtüzek és egyéb katasztrófaesemények valószínűsége is egyre növekszik a térségben. A helyzetet csak nehezíti, hogy a háború sújtotta Ukrajna és vele együtt annak legnyugatibb régiója, Kárpátalja az európai kontinens egyik legmagasabb emberi veszélyeztetettségi és kitettségű rátájával szembesül, amihez alacsony megküzdési képesség társul. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet által koordinált PRE_SAFE projekt keretében ezért jelenleg is zajlik a régiót érintő klíma- és katasztrófakockázatok átfogó és részletes feltárása. Az előadás e munka részeredményeit mutatja be.

Dr. Balogh Péter

peter.balogh@ttk.elte.hu

adjunktus

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Természettudományi Kar, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Társadalom- és

Gazdaságföldrajzi Tanszék

Dél-szlovákiai fiatalok percepciói egy határról, amely „ott van, de ugyanakkor még sincs”

A határok egyszerre elválasztanak és összekötnék (Rumford 2006, Paasi 2012). A B-SHAPES Horizont projekt (2023–26) egyik munkacsomagja őshonos kisebbségi fiatalok percepcióit vizsgálta a határról és Európáról különböző európai határvidékeken, regionális sajtóelemzés, interjúk és kollázműhelyek (zine workshop-ok) segítségével. Az előadó Dél-Szlovákiára fókuszált, ahol dinamikusan alakulnak a térbeli identitások. A kutatási résztvevők egyrészt a regionális öntudatot jelölték meg a legfontosabbnak (amelynél a szlovákiai/felvidéki magyar különbségtétel is fontos). Ez idáig megerősíti Veres (2015) korábbi kutatásait, aki Magyarország négy szomszédos régiójában is ezt találta. Ugyanakkor többeknek maga a határvidék (a határ mindkét oldala) jelentette az otthont, tehát nem az egyik vagy másik ország vagy nemzeti tér. Másodlagos identifikációs pontként megjelent Európa, Közép-Európa és még a V4 is. A határ szerepe összességében enyhül, de annak valamilyen formában való fennmaradását mégis fontosnak tartották a fiatalok. Ez részben árnyalja a Kárpát-medencei összmagyar öntudat kialakulásának vízióját, bár idővel, illetve idősebb korúaknál ilyen is kialakulhat.

Dr. Reményi Péter

remenyigeo@gmail.com

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézet

A Vajdaság mint borderscape

A borderscape-konceptió Brambilla és társai munkásságának köszönhetően vert gyökeret a politikai földrajzi terminológiában. Alapvetően az összetett és sokféle határvonal által meghatározott terek leírására, elemzésére használt koncepció. Érvelésünk szerint a Vajdaság tipikusan ilyen táj. A Vajdaság Közép-Európa egyik rendkívül sokszínű régiója, ami elsősorban a gyakori határváltozásoknak, a határterületi jellegének, valamint a különböző jellegű határok közelségének köszönhető. Mindezek a jellemzők valamilyen formában megjelennek a (politikai) földrajzi tájban és a társadalmat többszörösen is megosztó határvonalakban is. A régió évszázadok óta állandó határvidék, hibrid terekkel, amelyre a szomszédos nemzetek, de különösen a szerbek és a magyarok évszázadokon keresztül igényt tartottak. A 90-es évek eleje óta ismét változó geopolitikai helyzetben új módszerek jelentek meg az érdekek érvényesítésére, valamint új szereplők is megjelentek. Jugoszlávia felbomlása és az euroatlanti integrációk kiterjedése a régióra tovább növelte Vajdaság határvidéki jellegét azáltal, hogy új határokat (EU-s külső, NATO külső) és ezzel együtt határon átnyúló mozgásokat hozott létre. Az elmúlt évek növekvő geopolitikai feszültségei (a migrációs válságtól az ukrajnai háborúig) új elemeket adtak a régió határvidéki jellegéhez. Előadásunkban amellet érvelünk, hogy a vajdasági politikai földrajzi tájban a különböző jellegű és léptékű határok meghatározóak miáltal e térség tipikus közép-európai borderscape.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XII. SZEKCIÓ

A természeti örökségi elemek számbavétele és értelmezése

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, I. EMELET, TIGYI JÓZSEF
TEREM

Szekcióvezető: dr. Gyenizse Péter (PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézet)

Dr. Bujtor László (Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, TTK): A Mecsek hegység őslénytani értékei az új kutatási eredmények tükrében.

Dr. Merza Péter János (PTE KTK): Vissza a jövőbe 2030: Komló és térsége potenciális jövőképe egy UNESCO Geopark-pályázat tükrében.

Dr. Pirisi Gábor (PTE TTK): Komló rebranding II. – Komló lehetőségei a Mecsek Geopark létesítésében.

Dr. Kollányi László – Limbach Noémi – Klenczner Tamás (MATE TTDI): A természet-helyreállítási terv potenciális területhasználat változtatásainak vizuális hatáselemzése.

Dr. Bakó Gábor – Molnár Zsolt – Lezsák Hanna (Interspect Kft): Természetes maradvány élőhelyfoltok keresése a Csepel-szigeten.

Timár Balázs László (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Társadalomtudományok Doktori Iskola): Az ember mint ökológiai kulcságens.

Dr. Bujtor László

bujtor.laszlo.geology@gmail.com

tanszékvezető, egyetemi docens

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Természettudományi Kar Földrajz és Környezettudományi Intézet Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék

A Mecsek hegység őslénytani értékei az új kutatási eredmények tükrében

A Mecsek hegység földtani-őslénytani kutatása az 1820-as években, a Pécs környéki széntelegek felfedezésével indult. A szisztematikus térképező-szelvényező és gyűjtőmunka az 1860-as években kezdődött, melynek összegző eredménye volt Vadász Elemér 1935-ös mecseki monográfiája. Megismertük az új paleozoos képződményektől a pleisztocén üledékekig terjedő, sok helyen hiátusokkal tarkított rétegsort és faunáját. Újabb előrelépést jelentett 1965-1975 között a Földtani Intézet 1:10.000-es térképezése, ám ezt nem követte az őslénytani anyag feldolgozása. A hazai őslénytani kutatás homlokteréből kikerült a terület és ezzel az őslénytanilag a legkevésbé ismert hegység lett az országban.

A helyzet a 2000-es években kezdett megváltozni, köszönhetően új tudományos felfedezéseknek, a vizsgálati módszerek fejlődésének és szisztematikus terepmunkának köszönhetően. Az új eredmények nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedőek és „visszarakták” a paleontológia nemzetközi térképére a Mecsek hegységet. Ezen kiemelkedő eredmények az alábbiak:

Kora jura flóra. A 200 millió éves hettangi korú mecseki szárazföldi flóra (Barbacka 2011) számos endemikus növényt (pl. *Komlopteris nordenskiöldii*, *Leonophyllum tenellum*) és gazdag flórát ad, mely nemzetközileg is figyelemreméltó gazdagságú, megtartású és diverzitású flóra.

Komlosaurus carbonis lábnyom és rekonstrukció. Az első magyarországi dinoszaurusz – még ha csak lábnyomként is – de ugyancsak a Mecsekhez köthető (Kordos, 1983). Az Angliából előkerült kortárs lábnyom és hozzá tartozó testfossil (*Dracoraptor hanigani*) alapján rekonstruált *Komlosaurus* dioráma a Komloverzum (Komló) fő attrakciója (Pap *et al.*, in press).

Kora kréta üledék alapú hidrotermális ökoszisztéma. Az egykori zengővárkonyi kora kréta vulkanoszediment összehozható kapcsolódó vasércbánya és különleges faunája a faunisztikai és stabilizotópos vizsgálatok alapján a fosszilis hidrotermális környezetek új kategóriájának első tagja (Bujtor & Nagy, 2021).

Szarmata tengeri élővilág. Danitzpuszta és Tekeres gazdag lelőhelyei különleges összetételű és gazdagságú gerinces (Kazár, 2005) és gerinctelen faunát adnak, köztük a csak a Mecsekből ismert törpebálnák, delfinek (*Mediocris commenticius*) és figyelemreméltó gazdagságú halfauna.

Pleisztocén fauna. A mamutok legalább annyira népszerűek, mint a dinoszauruszok és a Mecsek folyamatosan adja a mamutmaradványokat (Rihmer, 1936; Konrád *et al.*, 2010).

Paleolit és neolitik kultúrák, szerszámok. A komlói Szöge-hegyen feltárt, 30.000 éves, az Aurignaci kultúrához sorolt kovaeszközök vizsgálata érdekes tudományos eredményekkel kecsegtet. A jóval fiatalabb, mintegy 6000 éves zengővárkonyi neolitik leletek, mint a Zengővárkonyi madonna a lengyeli kultúra emlékei, melyek bizonyítják: a Mecsek nemcsak a földtörténeti korokban volt kedvelt terület, de a modern ember is évtizedek óta jelen van.

Dr. Merza Péter János
merza.peter@ktk.pte.hu
egyetemi adjunktus
Pécsi Tudományegyetem
Közgazdaságtudományi Kar

Vissza a jövőbe 2030: Komló és térsége potenciális jövőképe egy UNESCO Geopark-pályázat tükrében

Komló és térsége jövője szempontjából meghatározó jelentőségű lehet egy a Mecsek geológiai és paleontológiai örökségére épülő UNESCO Geopark-pályázat elkészítése, illetve a cím elnyerése. Az előadás keretében a folyamat első elemeként bemutatásra kerülnek a címet megalapozó fundamentumok, valamint nemzetközi példák alapján azok a víziók, melyek helyi adaptálásával, a térségben található erőforrások erősségekké válhatnak és az új turisztikai szokásokhoz kapcsolva megalapozhatják a tágabb térség társadalmi-gazdasági felzárkózásának egyik lehetséges eszközét. Az előadás célja, hogy a fentiek kontextusában bemutatásra kerüljön egy potenciális geopark-pályázathoz illeszkedő cél- és eszközrendszer, illetve ennek tágabb kontextusa.

Dr. Pirisi Gábor

pirisi.gabor@pte.hu

egyetemi docens

Pécsi Tudományegyetem

Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézet

Komló rebranding II. Komló lehetőségei a Mecsek Geopark létesítésében

Komló alighanem egyike a legjobban kutatott magyarországi kisvárosoknak. Egyedi fejlődési pályája, sajátos természetföldrajzi helyzete és permanensen bizonytalan jövőképe miatt folyamatos szakmai érdeklődést váltott ki különféle, térrel és társadalommal kapcsolatos tudományok művelőiből. A jelenlegi előadás így egy nagyobb folyamatba illeszkedik, amely az elmúlt években kezdte azt a kérdést vizsgálni, hogy a poszt-szocialista, és a bányavárosi identitáson túl, milyen elemekből építkezhet a jövő Komlója?

A kérdés már csak azért is aktuális, mert Komló, bár rendszerváltozás utáni átalakulása finoman szólva sem tekinthető sikertörténetnek, nem tartozik azon egykori ipari, illetve bányászvárosok körébe sem, amelyeket a szegregáció és a depriváció szélsőséges megnyilvánulásai, vagy, hogy kicsit az ország határain túlra is tekintsünk, súlyos környezeti kockázatok terhelnek. Ha nem is sikerült a várost az elmúlt 30 évben dinamikus fejlődési pályára állítani, de elkerülte a teljes leszakadást. Problémái kapcsán legalább annyira okolhatók a regionális környezet hiányosságai, mint a város saját immanens sajátosságai, vagy a korábban meghozott, utólag talán nem a legszerencsésebbnek bizonyuló döntések. Rendelkezik tehát olyan fejlődési potenciállal, amely esélyt teremt.

Komlón a poszt-szocialista transzformáció lezárultával egy új kisvárosi identitás felépítése szükséges, amelyben a tájhoz való viszony újragondolása hangsúlyos elem kell, hogy legyen. Ennek eszköze lehet a címben említett Geopark, amelynek jó analógiáit találni más, egykori bányászvárosok környezetében.

Dr. Kollányi László

kollanyi.laszlo@uni-mate.hu

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék

Társszerzők: Limbach Noémi, Klenczner Tamás

A természet-helyreállítási terv potenciális területhasználat változtatásainak vizuális hatáselemzése

A természet-helyreállítási törvény értelmében az EU 2030-ra a szárazföldi és tengeri területének 20 százalékán fog helyreállítási intézkedéseket végrehajtani és az intézkedéseket 2050-re közel az összes leromlott ökoszisztémára kiterjeszteni. A helyreállítás a leromlott területek 20 százalékát érinti. A javaslat alapján a tagállamok nemzeti helyreállítási tervet készítenek, s az átfogó közösségi tervek megvalósítására 2026 szeptemberéig kerül sor. A rendelet hét külön területet nevesít (szárazföldi és édesvízi ökoszisztémák helyreállítása, urbánus területek ökoszisztémáinak helyreállítása, vízfolyások átjárhatóságának biztosítása, árterek természetes funkcióinak helyreállítása, beporzó rovarok állományainak helyreállítása, mezőgazdasági ökoszisztémák helyreállítása, erdei ökoszisztémák helyreállítása, faültetés. A természet-helyreállítási terv potenciális területhasználat változtatásainak vizuális hatáselemzése egy összetett feladat. A cél az, hogy vizuálisan modellezzük, megértsük és kommunikáljuk, hogyan befolyásolják a területen végrehajtott változások a környezetet és annak esztétikai értékét, hogyan változik történetileg a tájkép. A kutatás keretében ezért a jellemző, a konkrét térségekhez, tájakhoz kapcsolódó vizuális hatások változásait elemezzük mintaterületeken.

Dr. Bakó Gábor

bakogabor@interspect.hu

ügyvezető

Interspect Kft.

Társszerzők: Molnár Zsolt, Lezsák Hanna

Természetes maradvány élőhelyfoltok keresése a Csepel-szigeten

A Csepel-szigeten dél felé nyomul előre a főváros agglomerációja. Az 1920-as, 1930-as években az ország meghatározó ipari létesítményei települtek Csepelre. A munkaerőt a környező települések fogadták be. Kialakultak a fővárostól délre található terület közlekedését máig meghatározó struktúrák, és elkezdtek szaporodni a lakóházak, akkor még nem túl sűrű elrendezésben. A számos ipari létesítmény a 20. században olyan betelepülési hullámokat indított el, amelyeket csak a 2010-es évek agglomerációs válsághelyzetekhez vezető betelepülései múltak felül. A külterületeken az 1950-es évektől a termelőségvetkezeti gazdálkodásra történő átállás, a monokultúrák terjedése tarolta le az ősgyepeket és a nagyobb, egybefüggő, honos fafajú maradványerdőket. Ebben a környezetben kezdtük meg a munkát a 2010-es években. A fennmaradt, értékes természeti területek megkeresésére tett kísérleteink során a feltöretlen gyepek lokalizálására és a sziget egykori hatalmas erdőségeiből fennmaradt eredeti hagyásfák kataszterezésére koncentráltunk. Vizsgálatainknál egy komplex módszer kialakulása körvonalazódott. A rohamosan fogyatkozó területek feltérképezése nem volt elég gyors, így a régi térképeken monokultúras művelés alól kieső területekre, illetve az 1940-től elérhető ortofotókon alkalmasnak látszó területekre fókuszáltunk. Kialakult egy nonprofit kutatócsoport, amely dr. Rédei Tamás felügyelete alatt, a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Feigl Erika és az Interspect Csoport részvételével, dr. Bakó Gábor operatív irányításával kezdte el részletesen feltérképezni a beépítésnek, eltűnésnek legjobban kitett foltokat. Jelen munkában a Tököl külterületén megtalálható terület vizsgálatának és térképezésének bemutatásán keresztül szeretnénk módszertani mintát felépíteni a további maradványfoltok felméréséhez.

Timár Balázs László

timar.balazs.laszlo2@gmail.com

PhD-hallgató

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Társadalomtudományok Doktori Iskola

Az ember mint ökológiai kulcságens

A történeti tájhasználati rendszerek vizsgálata világosan mutatja, hogy a világ és azon belül a Kárpát-medence ökológiai működése a történelem hosszú időszakában nem a modern értelemben vett „természet-ember” oppozíció mentén alakult, hanem szoros kölcsönhatásban formálódott, ahol az ember a tájat fenntartó és regeneráló szereplőként működött. A hagyományos helyi ökológiai tudásra épülő multifunkciós tájgazdálkodás – mint az ártéri gazdálkodás, a ligetes rét-erdő mozaikok kezelése vagy a közösségi legeltetés – nem csökkentette, hanem ellenkezőleg, növelte a biodiverzitást, a talaj termékenységét és vízmegtartó képességét, valamint fontos klímaszabályozó funkciókat töltött be. A történeti példák elemzése világosan rámutat, hogy a természeti erőforrások és az ökoszisztémák regenerációja nem a természet passzív, emberi beavatkozástól mentes megőrzésén, hanem az ember gondoskodó jelenlétén, rendszeres beavatkozásain és átörökölt kollektív tudásán alapult.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XIII. SZEKCIÓ

Felekezetek, vallási közösségek tájalkító hatásai

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, II. EMELET, KISTEREM

Szekcióvezető: dr. Tóth Antal (EKKE, TTK)

Dr. Udvarvölgyi Zsolt András (PTE SZKK): A Gül Baba Türbe titkai (1945–1959).

Nagy Tamás (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Szakrális küzdőtér: Ajvatovica (muszlim zarándokhely) jelentősége a bosnyák identitástudat alakulásában.

Herczeg Alexandra (PTE Földtudományok Doktoriskola) – **Dr. Kitanics Máté** (PTE SZKK) – **Dr. Pap Norbert** (PTE TTK) – **Dr. Ács Marianna** (PTE BTK): A Mohácsi-síkság vallási eredetű földrajzi neveinek változásai.

Dr. Sárospataki Máté (MATE TTDI): A magyar táj és a szakrális tartalom.

Szalai Gábor (PTE Földtudományok Doktoriskola): Csehszlovákiai magyarok a Dél-Dunántúlon: kitelepítés, tér és identitás, emlékezet.

Dr. Tóth Antal (EKKE TTK) – **Dr. Patkós Csaba** (EKKE TTK): Az egyházas vallásosság csökkenésének területi aspektusú vizsgálata (Egri Főegyházmegye).

Dr. habil. Udvarvölgyi Zsolt András, PhD

udvarvolgyizsolt@gmail.com

történész, szociológus

PTE Szentágothai János Kutatási Központ

A Gül Baba Türbe titkai (1945–1959)

Előadásomban a magyarországi iszlám történetének a Gül Baba Türbéhez köthető eseményeit és szereplőit mutatom be az 1945–1959 közötti időszakban. Hazánkban 1947-től az iszlám hit nem vált elfogadottá, bár a vallást sohasem tiltották be, annak gyakorlását korlátozták, ellehetetlenítették, a hívők egy részét megfigyelték és üldözték az ötvenes években. A budai Margit körüttől gyalogtávolságra fekvő Gül Baba Türbe (1023 Budapest Mecset utca 14.), amely egy 1543–1548 között épített oszmán-török síremlék, azonban érdekes színfoltja volt a hazai iszlám közösségeknek, és mind a mai napig szép számmal keresik fel muszlim zarándokok és turistát egyaránt. Gül Baba – magyarul Rózsa Atya – egy bektasi dervis volt, katona-szerzetes, aki I. Szulejmán szultán és a török seregek kíséretében érkezett Budára 1541-ben. A legenda szerint Buda elfoglalásakor, az első hálaadó ima során hunyt el, 1541. szeptember 2-án. Sírja és az azt övező kert hosszú évszázadok óta zarándokhely, amely számos titkot rejt. Előadásomban kitérek a második világháború utáni bosnyák közösség türbéhez köthető tevékenységére, valamint az utolsó budai török imám, Abdul Latif (1886–1946) és felesége, Abdul Latifné Nezike (1886-1950), született Laczkovics Mária életére és munkásságára. Külön hangsúlyt fektetek a türbe körül, a negyvenes évek végétől egyre gyéresebb számban megforduló muszlim látogatókra, a budapesti egyiptomi kolónia szokásaira, valamint az utolsó muszlim, önjelölt gondnok, a bosnyák Eszen Jusuf nem hétköznapi szerepvállalására. A türbe romos, elhanyagolt állapotában, elvadult növényzettel benőve, a szintén dűledező, köré épített Wagner-villától takarva, az ötvenes évek egyházüldöző-ateista korszakában is megmaradt a legészakibb iszlám szent zarándokhelynek, ahol még Budapesten élő oszmán hercegnők (Fatma Meziyet Hanım és lánya, a Budapesten született Safvet Neslişah Osmanoğlu) is megfordultak. Prezentációmat a Fortepanon fellelt, kiváló képanyag színesíti.

Nagy Tamás

tamasnagy199555@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola

Szagrális küzdőtér: Ajvatovica jelentősége a bosnyák identitástudat alakulásában

Az előadás a bosnyák identitástudat fejlődését támogató szagrális terek geopolitikai jelentőségét vizsgálja. Bosznia-Hercegovina történelmét az Oszmán hódítások által elmélyített vallási fragmentáltság és az ebből eredő etnikai megosztottság határozta meg. A modern bosnyák identitástudat formálódása jelentős lendületet kapott az Osztrák–Magyar Monarchia által támogatott, Isztambultól független vallási szervezet létrehozásával. A 20. század első felében ez a szervezet kulcsszerepet játszott a régi folklór hagyományok, köztük az ajvatovica-i zarándoklat újjáélesztésében. Ajvatovica kiemelt jelentőségű szagrális tér, amelyet gyakran „Kis Mekkaként” is értelmeznek. A helyszín különösen fontos a helyi iszlám vallásgyakorlat, azon belül is a szúfi irányzat és annak regionális rítusai megőrzésében. Ajvatovica jelentősége az 1992–1995-ös boszniai háborút követően tovább növekedett, és a bosnyák közösség egyik centrális identitásformáló helyszínévé vált. A szagrális terek szerepe – a háború utáni bel- és külpolitikai küzdelmek miatt – felértékelődött, ezért azok a kritikai geopolitikai kutatások fontos elemévé váltak. Az előadás célja az Ajvatovica zarándoklat jelentőségének bemutatása, különös tekintettel a szagrális teret érintő külső hatalmi beavatkozásokra és belső politikai érdekharcokra.

Herczeg Alexandra

szandraa44@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

Társszerzők: dr. Kitanics Máté, dr. Pap Norbert, dr. Ács Marianna

A Mohácsi-síkság vallási eredetű földrajzi neveinek változásai

Az évezredes hadiút mellett fekvő Mohácsi-sík nemcsak a magyar, de a közép-európai történelemnek is fontos helyszíne. 1526-ban a síkon csapott össze a Szulejmán szultán vezette oszmán sereg a Magyar Királyság és más európai országok által kiállított haderővel. A tragikus sorsú csata, amelyben II. Lajos magyar és cseh király is életét vesztette, az Oszmán Birodalom előretörését eredményezte, és azt, hogy a magyar népesség száma az ország középső területein, így a vizsgált térségben is, drasztikus módon lecsökkent. A magyarok helyére új népesség érkezett, a szerbek, horvátok beköltözése pedig németekkel, cigányokkal és zsidókkal kiegészülve a terület visszafoglalását követően is folytatódott. A középkori eredetű magyar földrajzi nevek száma a migrációs mozgások miatt alaposan lecsökkent. A beköltöző etnikumok gyakran a saját nyelvükhöz igazították azokat vagy új neveket adtak. A földrajzi nevek közül számos az egyes vallásokhoz (muszlim, református, katolikus, ortodox keresztény) kapcsolódik. Ezek egy része fennmaradt, egy részük pedig a hatalomváltással és a szimbolikus térfoglalással együtt tűnt el, lenyomatuk az emlékezeti forrásokban maradt csak fenn.

Dr. Sárospataki Máté

sarospataki.mate@uni-mate.hu

egyetemi docens, tanszékvezető

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet Kertművészeti és

Kertépítészeti Tanszék

A magyar táj és a szakrális tartalom

A tájat jellemző, abban megjelenő szakrális jegyek, szimbólumok, funkciók, épített örökségek, vizuális objektumok értelmezése és értékelése a teológia nélkül hiányos és sokszor hibás próbálkozás. Ezek, a magyar tájat – szemmel látható módon – ezer éve meghatározó elemek sajátos és elhagyhatatlan velejárói a Kárpát-medencét jellemző sziletteknek, a népi lelkület és vallásosság látható és láthatatlan, ideiglenes és maradandó gesztusainak és megnyilvánulásainak. A szent/megszentelt helyek és a Szent felfedezése és percepciója a befogadótól jelentős mértékben függ, túl azon, hogy a felfogóképesség kegyelemi ajándékával alapvetően számolunk. Ennélfogva a szent helyek kivételes helyei Isten és ember kapcsolatának.

A tájban megjelenő Szent, szentség és megszentelés különböző vetületeinek teológiai és tájépítészeti kettős szemszögű átfogó, főbb gondolatokat felvázoló és szemléletformáló tárgyalására szorítkozunk jelen kutatásunkban. Célunk, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a tájépítészeti tervezés és az erkölcsi megfontolások (gondolva itt a pápai megnyilatkozásokra is) egy irányba mutatnak, globális és lokális léptékben szorosan összefonódnak. Különösen fontos, hogy a környezetünk használata, fenntartása és alakítása folyamán valóságosan is a térben létezzünk, a világ jól értelmezett abszolút koordinátarendszerében.

Szalai Gábor

aszalaigabor@gmail.com

doktorjelölt

PTE SZKK Történeti és Politikai Földrajzi Kutatási Centrum

Csehszlovákiai magyarok a Dél-Dunántúlon: kitelepítés, tér és identitás, emlékezet

Európában, az I. és II. világháborút követően a többé-kevésbé szuverén államok több alkalommal is éltek a lakosságcsere eszközével. Céljuk az etnikailag homogén állam megteremtése, és/vagy a kisebbségi sorban élő nemzettársak hazatelepítése volt. A hasonló elveken nyugvó lakosságcserek közül az előadás az 1946. február 27-én megkötött csehszlovák – magyar lakosságcsere máig tartó geopolitikai és társadalmi következményeit vizsgálja köztes-európai kitekintésben. Az előadás hangsúlyosan fontos területe az új lakóhelyen történő beilleszkedés, a befogadó településen élő, több esetben eltérő vallású és nemzetiségű lakossággal történő együttélés, a térhez kapcsolódó identitás és emlékezet vizsgálata, a lokális közösségek átalakulásának feltárása. Az egykor jórészt stabil és csak lassan változó helyi társadalmak átalakulásában a II. világháború után a csehszlovák–magyar lakosságcsere következtében lezajlott vándormozgalmak ugyanis számos esetben meghatározó szerepet játszottak. A beilleszkedés nem volt zökkenőmentes.

Dr. Tóth Antal

toth.antal@uni-eszterhazy.hu

egyetemi docens

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Társszerző: Dr. Patkós Csaba

Az egyházas vallásosság csökkenésének területi aspektusú vizsgálata (Egri Főegyházmegye)

Hazánk keresztény ország, a népesség többsége hisz Istenben, azonban az intézményes vallásgyakorlás visszaszorul, csökken a vallási aktivitás, az ország Európában a közepesen vallásos-vallástalan országok közé tartozik. Az ellentmondást fokozza, hogy 2010 óta a politikai kereszténység jellemző, a hagyományos egyházak közéleti szerepe látványosan nő, ugyanakkor egyre kevesebben járnak templomokba.

A legutóbbi három népszámlálás (2001, 2011, 2022) során újra megjelentek a kérdőíveken a vallási közösséghez, felekezethez való tartozásra vonatkozó kérdések, viszont – az 1950 előtti kötelező válaszadással szemben – a vallási információk szenzitív jellegére tekintettel, a kérdések megválaszolása önkéntes volt.

2001 és 2022 között csak kis mértékű volt a magukat vallási közösséghez, felekezethez tartozókon belüli változás, nem volt jellemző a vallásváltás, továbbra is kiemelkedő a történelmi keresztény egyházak híveinek az aránya (katolikusok, reformátusok, evangélikusok). Jelentős arányban vannak azonban vallási közösséghez, felekezethez nem tartozók és többszörösére nőtt a kérdésre nem válaszolók száma és aránya. A legjelentősebb veszteség a legnépesebb közösséggel rendelkező római katolikus egyházat érte.

Előadásunkban ezeknek a változásoknak, az egyházas vallásosság csökkenésének, egyes kutatók által (mások szerint vitatott) elvallástalanodásnak nevezett folyamatnak a területi aspektusait vizsgáljuk meg, kiemelten az Egri Főegyházmegyére vonatkozóan. Rövid történelmi áttekintés (az egri püspökség alapításától, a török uralom időszakán keresztül, az érseki rangra emelésen át a 21. századig) után a három népszámlálás adatait elemezzük tematikus térképek, regionális elemzési módszerek (például vallási diverzitási index számítása) alkalmazásával. Vizsgáljuk továbbá, hogy néhány kiválasztott társadalmi-gazdasági tényező és az „elvallástalanodás” között milyen összefüggések figyelhetők meg.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XIV. SZEKCIÓ

Településszerkezet és várostörténet

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, MAGASFÖLDSZINT,
KISTEREM

Szekcióvezető: dr. Rácz Szilárd (HUN-REN KRTK Regionális Kutatások Intézete DTO, Magyar Regionális Tudományi Társaság)

Prof. Dr. Benedek József (BBTE Földrajzi Kar Magyar Földrajzi Intézet): Kolozsvár városfejlődése.

Dr. Utasi Zoltán (EKKE TTK Földrajz és Környezettudományi Intézet): Hajdúszoboszló településszerkezete az archív kataszterek tükrében.

Szücs Réka (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Megosztott városok kialakulása és jellemzőik – A koszovói Mitrovica példája.

Dr. Németh Sándor (ELTE Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ): Vas vármegye legnagyobb települései a dualizmus korában.

Dr. György Árpád Botond (BBTE Történelem és Filozófia Kar Magyar Történeti Intézet): Maros és Vásárhely a 17. században.

Dr. Vajda Tamás (SZTE Klebelsberg Könyvtár és Levéltár): Szegedi Alföldkutató Bizottság (1928–1943) története.

Dr. Nagy Dávid (ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete): Pécs városszerkezetének változása és ennek hatása a helyi tömegközlekedésre a 20. század második felében.

Dr. Rácz Szilárd (ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete, Magyar Regionális Tudományi Társaság): Pécs történeti fejlődésének mozgatórugói.

Prof. Dr. Benedek József

jozsef.benedek@ubbcluj.ro

egyetemi tanár, az MTA IX. osztályának külső tagja

Babeş-Bolyai Tudományegyetem Földrajzi Kar, Magyar Földrajzi Intézet

BBTE Népeségkutatási Központ

Kolozsvár városfejlődése

Az 1989-es rendszerváltást követően a területi átrendeződés és a városfejlődés irányát és intenzitását olyan folyamatok határozták meg, mint a politikai demokratizálódás (helyi kezdeményezések és a fejlődési pálya feletti nagyobb helyi kontroll erősödése), a gazdaság fokozódó globalizációja, a vállalatok és az ingatlanpiac privatizációja (piaci erők előretörése a városi térszerkezet alakításában), az európai integráció, a dezindusztrializáció, az ipar szerkezeti átalakulása, valamint a foglalkoztatás szintjének drasztikus csökkenése.

A helyi szint jelentősége megnövekedett, megerősödött az önkormányzatok közötti gazdasági verseny, mindez azonban az átmenet első szakaszában alig érvényesült a kolozsvári várostervezésben. Kolozsvár az új politikai és gazdasági kihívásokhoz adottságai, versenyképessége és intézményes hálózatának fejlettsége függvényében alkalmazkodott. Helyzetét egyrészt számos strukturális, külső tényező határozta meg, mint a romániai gazdasági átmenet, a társadalmi és gazdasági polarizáció, a politikai demokratizáció, a közigazgatási decentralizáció, a privatizáció, valamint az európai integráció. Ehhez társultak olyan helyi tényezők, amelyek döntő és differenciáló szerepet játszottak Kolozsvár más romániai nagyvárosokhoz viszonyított pozíciójának alakulásában.

A politikai folyamatokkal párhuzamosan felértékelődött a földrajzi pozíció szerepe is: a kibontakozó regionális- és településhierarchiai differenciálódás Kolozsvárt komparatív előnyökhöz juttatta. Ebben a folyamatban jelentős szerepet játszottak a Kolozsváron koncentrálódó közszolgáltatások: közigazgatás, oktatás, egészségügy, pénzügy az újraiparosítás és az információtechnológiai szektor. Ennek eredményeként Kolozs megye egy főre jutó GDP-volumenindexe 2023-ban meghaladta az Európai Unió 100%-át.

Dr. Utasi Zoltán

utazo74@gmail.com

egyetemi docens

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Földrajz és Környezettudományi Intézet

Hajdúszoboszló településszerkezete az archív kataszterek tükrében

A településszerkezet változásának folyamata archív ingatlankataszteri térképek alapján részletesen rekonstruálható. Hajdúszoboszló első részletes – telekhatárokat, épületeket és azok azonosítóit is tartalmazó – térképe 1783-ban készült Bek Pál munkájaként. A következő, 1868-as felmérés már hat szelvényben, városrészenkénti bontásban ábrázolta a települést. E történeti térképek georeferálása a hagyományos illesztési pontok hiányában új módszerrel, az aktuális ingatlankataszter határvonalaira támaszkodva valósult meg. A térképek vektorizálása lehetővé tette a mennyiségi és minőségi változások vizsgálatát is. A két felmérés között jelentős mértékben átalakult az épületállomány összetétele és a beépítettség foka, ugyanakkor az utcahálózat szerkezete nagyrészt megőrizte a kiindulási időpont jellemzőit. A digitális térképek segítségével pontosan meghatározható az egykori természetes vagy épített objektumok – például földvár, sánc vagy tavak – helyzete, ami értékes támpontokat nyújthat a régészeti feltárásokhoz.

Szücs Réka

szucs.reka1995@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem

Földtudományok Doktori Iskola

Megosztott városok kialakulása és jellemzőik – A koszovói Mitrovica példája

A legtöbb város bizonyos mértékig megosztott. Ez, a térben is érzékelhető megosztottság létrejöhet politikai, társadalmi, gazdasági, etnikai vagy vallási törésvonalak mentén. Jelen vizsgálat olyan városokat mutat be, amelyekben a geopolitikai vagy etnikai-nacionalista konfliktus azonosítható be a megosztottság fő okaként. A nemzetiség, etnikai hovatartozás, vallás és kultúra kapcsán fellépő, városi szintre kivetülő feszültségek a megosztottság extrém formáját eredményezik. Leggyakrabban ebbe a kategóriába sorolt városok: Bejrút, Belfast, Mostar, Jeruzsálem és Nicosia. Közös jellemzőik ellenére, ezen városok a megosztottságuk folyamata és következményei tekintetében is eltérnek egymástól, különböző földrajzi, történelmi és gazdasági jellemzőiknek köszönhetően. A tanulmány célja a városi megosztottság következményeinek vizsgálata, annak térbeli reprezentációja, valamint a város fejlődésének bemutatása a megosztottság előtt és alatt, az észak-koszovói Mitrovica példáján keresztül.

Dr. Németh Sándor

nemeth.sandor@sek.elte.hu

adjunktus

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ, Földrajzi Tanszék

Vas vármegye legnagyobb települései a dualizmus korában

Az előadás célja a dualizmuskori Vas vármegye legnépesebb 25 településének a bemutatása a korszak népszámlálási adatai (1870, 1880, 1890, 1900, 1910 és 1920) alapján. Az adatok összevetése lehetőséget biztosít az időbeli változások rögzítésére, emellett kísérletet teszünk a rangsorba bekerült helységek tipizálására, rangjuk, funkciójuk, jogállásuk alapján. A kutatás így a történeti településföldrajzi eredményei mellett hozzájárul a monarchiabeli Vas vármegye urbanizációs folyamatának leírásához és megértéséhez.

György Árpád Botond

arpad.gyorgy@ubbcluj.ro

tanársegéd

Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Kar

Magyar Történeti Intézet

Maros és Vásárhely a 17. században

Ahogy London nem képzelhető el a Temze nélkül, Párizs a Szajna, Budapest a Duna, Szeged a Tisza nélkül, úgy Marosvásárhely 1616-ig Székelyvásárhely mindennapi életében jelentős szerepet játszott a Maros folyó, még ha nem is ennyire hangsúlyosan. A folyó teraszaira telepített szőlők, az ártéren kialakított legelők, a termőföldek hozzájárultak a város gazdasági életéhez, fejlődéséhez. A folyó nem csak a város vízellátása miatt volt fontos, a Maros egyszerre út és akadály, veszélyes károkozó és az élet forrása. Elválasztotta a várost a környező vármegyei településektől, a rávert híd fontos átkelési pontot biztosított a kereskedők számára. Nem maradt fent sok forrás a 17. századból, azonban számos perben, pár elbeszélő forrásban kitérnek a folyóra, illetve a város vízgazdálkodására. Előadásomban igyekszem bemutatni, a város és a folyó viszonyát, hogyan használták a folyót, hogy viszonyultak hozzá, mennyire befolyásolta a folyó a város életét.

Dr. Vajda Tamás
molendinator@gmail.com
levéltáros
Szegedi Tudományegyetem
Klebelsberg Könyvtár és Levéltár

Szegedi Alföldkutató Bizottság (1928–1943) története

Az 1921-ben Kolozsvárról Szegedre került egyetem nagy fellendülést eredményezett az Alföld multidiszciplináris tudományos kutatásában. A Földrajzi Intézet meteorológiai észlelőhálózatot épített ki a Dél-Alföldön a mezőgazdaság fejlesztése érdekében. 1928-ban széleskörű szervezőmunkával bizottságot alakítottak, amely természet- és humántudományi módszerekkel kutatta az alföldi nagytáj speciális tulajdonságait. A professzorok a hallgatók számára alföldi vonatkozású pályadíjakat, szakdolgozati és doktori értekezési témákat írtak ki. Így néhány év alatt látványos eredményeket értek el, melyeket gazdasági és társadalmi fejlesztési célok motiváltak. Ennek köszönhetően nagy fejlődést ért el a dél-alföldi korai zöldség- és gyümölcstermelés, és -export. Néhány év alatt állami támogatással félmillió gyümölcsfát ültettek el, többször szerveztek gyümölcsfa-ápolói, gyümölcscsomagolói, baromfitenyésztési tanfolyamot. De bekapcsolódtak az exportpiac, a szállítási és csomagolási lehetőségek fejlesztésébe is. Hamarosan többszörösére emelkedett a szegedi exportpiac éves forgalma is.

Dr. Nagy Dávid

nagy.david@krtk.hun-ren.hu

tudományos munkatárs

ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások

Intézete, Dunántúli Osztály

Pécs városszerkezetének változása és ennek hatása a helyi közlekedésre a 20. század második felében

Pécs városa szerencsésen átvészelte a második világháborút és ezt követően az 1950-es évektől dinamikus fejlődésnek indult. A szénbányászat és az uránbányászat fejlesztésén alapuló iparosítás a lakosság ugrásszerű növekedését eredményezte. Ezzel párhuzamosan megindultak a lakásépítések, új városrészek alakultak ki. Az úthálózat bekapcsolta az új lakótelepeket a város közlekedésébe, a munkába járók növekvő száma, egyre nagyobb kihívást jelentett a helyi közlekedés megszervezésében.

A tanulmány célja a pécsi helyi közlekedés fejlődésének nyomon követése a 20. század második felének intenzív növekedési periódusában. A kutatás elsősorban az autóbussz közlekedésre koncentrál, kiemelten az autóbussz közlekedési hálózat térbeli kiterjedésének változására. Emellett bemutatásra kerül, hogy a növekvő népesség és a bővülő helyi járműpark, milyen változásokat generált a gépkocsiforgalomban.

Ezen folyamatok leírása és térbeli viszonyainak ismerete segít megérteni a város közlekedési alaphálózatának kialakulását és egyes máig fennálló közlekedésszervezési nehézségek eredetét.

Dr. Rácz Szilárd

szzacz@rkk.hu

főtitkár, tudományos főmunkatárs

Magyar Regionális Tudományi Társaság

ELTE KRTK Regionális Kutatások Intézete Dunántúli Tudományos Osztály

Pécs fejlődésének mozgatórugói

Pécs a Dél-Dunántúl legnépesebb városa, regionális központja. Az előadás összefoglalja azokat a történelmi csomópontokat, tényezőket, amelyek a város fejlődési pályájára a legnagyobb hatást gyakorolták. Ezt követően a város jelenkori gazdasági helyzete kerül bemutatásra, kitérve a külföldi tőke, az egyetem és az önkormányzat szerepére. Végül a jövő fejlődési irányainak körvonalazására kerül sor. Az előadás fő megállapításai a következők. Pécs kétezer éves város, történetileg bizonyos központi (egyházi, kulturális, kereskedelmi, adminisztrációs) funkciókkal bír, amelyek egymást erősítve regionális centrummá fejlesztették. Pécs fejlődésében mindig jelentős mozgatóerő volt a szélesen értelmezett kultúra, a számos innovatív gondolat, újdonság révén. Az ipar az elmúlt másfél évszázadban vált fontos strukturáló (fejlesztő, alakító, válsággeneráló, majd hiányzó) erővé. A rendszerváltozással a bányászat és a nehézipar összeomlását a város sikeresen túlélte, a spontán terciarizáció és a közsféra átsegítette a nehéz időszakon. A város újjáéledésének két fontos korlátja azonosítható. Az egyik a sokrétű külső környezet (globális folyamatok, általános térszerkezeti hatóerők, állami fejlesztéspolitika). A másik a belső adottságok rendszere, amely hosszú ideje a személyfüggőségében, a helyi elit felelősségében és az intézményi környezet gyengeségében fogható meg. Az egyetemre alapozott túlélési stratégia jól kiegészítheti a lassan és magyar viszonylatban elaprózott újraiparosítási törekvéseket. Ez egy lassú és endogén erőforrásokra alapozott fejlődési, átalakulási utat körvonalaz, amelyen a város már elindult.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XV. SZEKCIÓ

Földhasználat és kultúrtáj-változások

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, FÖLDSZINT, ELŐADÓTEREM

Szekcióvezető: dr. Valánszki István (MATE, TTDI)

Szilágyi János (Ethno-Natura BT): A kultúrtáj változása a Putnoki-dombság és a Gömör–Tornai-karszt területén a 19. század közepétől napjainkig.

Balogh Márton Bence – Tobak Zalán – Kaim Dominik – Dr. Szilassi Péter (SZTE-TTIK Természet- és Környezetföldrajz Tanszék): Történelmi és közelmúltbeli földhasználat-változások hatásai inváziós növényfajok elterjedésére.

Vida Péter András – Dr. Utasi Zoltán – Dr. Dobos Anna (EKKE TTK Földrajz- és Környezettudományi Intézet): Tájhasználat-változások Érsekhalma határában a 18–19. században.

Dr. Bodnár Mónika (Herman Ottó Múzeum, Miskolc): A történeti Torna vármegye településeinek népességváltozása.

Dr. Pregi Loránt (Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Science, Institute of Geography): Térszerkezeti és földhasználati változások Kassa várostérségében a belső migráció tükrében.

Dr. Borbándi Erik (Nemzetstratégiai Kutatóintézet): A „magyar Semmering”, a Tátra pótló Mátra, avagy a hely szellemének adaptálása.

Gótz Anna – Dr. Nádasy László Zoltán – Dr. Iváncsics Vera (MATE, TTDI): Tata-Tóváros tájhasználatának stabilitás vizsgálata.

Szilágyi János
szilagyjanos@gmail.com
kertészmérnök
Etno-Natura Bt.

A kultúrtáj változása a Putnoki-dombság és a Gömör–Tornai-karszt területén a 19. század közepétől napjainkig

Nyugdíjas kertészmérnök vagyok, 22 évig dolgoztam az Aggteleki Nemzeti Parkban felszíni túravezetőként és gyümölcsfajta kutatóként. Terepen járva bőven volt lehetőségem a táj alapos megismerésére és a korábbi változások árulkodó jeleinek megfigyelésére.

Az 1867-es kiegyezést követően Magyarország gyors és látványos fejlődésnek indult, ami az első világháborúig tartott. Ám ez a fejlődés a térség társadalmi szerkezetét alapvetően nem változtatta meg. Nem úgy a második világháborút követő időszak. A táj arculata nagyon szorosan összefügg az ott élő lakosság életformájával és a társadalmi környezet változásával. Ez a vidék sűrűn lakott, aprófalvas térség, ahol minden kaszasuhintásnyi területet hasznosítottak. Állattenyésztés, szarvasmarha-, ló-, juh- és sertéstartás, szántóföldi művelés, nagyon gyenge termőképességű barna erdőtalaj jellemzi. A gazdálkodás fő célja a saját szükséglet kielégítése volt, piacorientált mezőgazdálkodás nem létezett. Mozaikos kaszálórétekkel sűrűn tarkított erdőségek, völgyalji nedves kaszálórétek, nagy kiterjedésű szőlőhegyek jellemezték a tájat. A szőlőket az 1880-as években nagyrészt kipusztította a filoxéra, de ezek később – ha nem is teljesen – oltványszőlő és direkttermő fajtákkal regenerálódtak. Ekkor jöttek létre a fajtagazdag tájképi gyümölcsösök, főleg szilva, alma és körte fajokkal. A táj drasztikus hanyatlása a termelőszövetkezetek erőltetésével kezdődött. Az ipar fejlesztésével párhuzamosan romlott a mezőgazdálkodás jövedelmezősége, ezért a munkaerő átáramlott az iparba.

A táj arculatának megváltozásához, illetve a természeti elemekben gazdag táj megőrzéséhez nagyban hozzájárult az 1985-ben megalakult Aggteleki Nemzeti Park. Előadásomban a felvázolt folyamatok mentén mutatok rá a változásokra, képekkel illusztrálva azokat.

Balogh Márton Bence

balogh.marton.bence@gmail.com

PhD-hallgató

Szegedi Tudományegyetem

Természettudományi és Informatikai Kar, Természet- és Környezetföldrajz Tanszék,

Társszerzők: Balogh Márton Bence, Tobak Zsolt, Kaim Dominik, Szilassi Péter

Történelmi és közelmúltbeli földhasználat-változások hatásai inváziós növényfajok elterjedésére

Az idegenhonos növényfajok terjedését számos földrajzi tényező – többek között a domborzat, az éghajlat, a talajtípus és a hidrológia – befolyásolja, azonban e tényezők jelentősége fajoként eltérő lehet. Fontos rámutatni a történelmi (19. és 20. század közepe) és a közelmúltbeli felszínborítási és földhasználati (LULC) változások következményeire is, mivel ezek is elősegíthetik egyes inváziós fajok megjelenését. Erre teszünk kísérletet az előadásunkban.

Vida Péter András

dobos.anna@uni-eszterhazy.hu

egyetemi hallgató

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,

TTK, FKI, Környezettudományi és Tájökológiai Tanszék, Táj kutatások –

Természetvédelem Tehetségműhely

Társszerzők: Dr. Utasi Zoltán, Dr. Dobos Anna

Tájhasználat-változások Érsekhalma határában a 18 – 19. században

Előadásunkban egy Dél-Alföldi Régióhoz tartozó település, Érsekhalma, tájhasználat változási tendenciáit szeretnénk bemutatni a 18. századtól 2025-ig. A település Bács-Kiskun vármegye déli részén fekszik, 539 fős (2025. jan. 1.), főleg magyarok lakta (93,4%, 2022) település. A település lakosságának 43,8%-a római katolikus, 3,9%-a református vallású; a terület az egykori Kalocsai Érseki Uradalomé volt. A kutatási mintaterület a Kalocsai-Sárköz, a Kecel-Bajai-magaspart és a Bácskai lösz-hátság hármasan fekszik, az Örjeg- és Szőlőhegyei Natúr Park területén.

A kutatás célja a tájhasználatban beállt változások és az ebből fakadó (táj)ökológiai hatások szemléltetése. A település környezete egy évszázados távlatban a mérsékleten meleg–száraz éghajlati körzetből a meleg–száraz éghajlati körzetbe sorolódott át. Összességében elmondható, hogy a területen az időjárás megváltozott és a klíma a szélsőségek felé tolódott el. A tájhasználati kategóriák változásait módszertanilag georeferált és digitalizált térképek (I., II. III., 1941-es katonai felvételezés, az érseki uradalom telepítési térképe, az 1989. évi katonai térkép, légifotók) és termelési tudósítások anyagának elemzése alapján mutatjuk be.

A tájhasználat változások elemzése azért fontos e területen, mert a Kalocsai-Sárköz a természeti veszélyek szempontjából ma a nagyon erősen veszélyeztetett, míg az Illancs (Érsekhalma) és az Észak-bácskai löszös hát területe az erősen veszélyeztetett térszínek közé sorolható be. A Kalocsai-Sárköz ártere az éghajlatváltozással szemben erősen sérülékeny terület, az Illancs és az Észak-bácskai löszös hát ugyanakkor erősen vagy közepesen sérülékeny terület. A település környezete az évszázad végére homokos-sztyepp területté fog válni, így kutatási eredményeink hozzájárulhatnak egy optimálisabb tájhasználati rendszer kialakításához. A folyamatot lassítani lehet megfelelő szakági összehangolt megoldásokkal (erdészet – vízgazdálkodás – helyi termelők bevonásával).

Dr. Bodnár Mónika

bm.kutatas@gmail.com

nyugalmazott etnográfus

Miskolci Herman Ottó Múzeum

A történeti Torna vármegye településeinek népességváltozása

A Gömör–Tornai-karszt területén, a Bódva folyó folyásának felső szakaszán elterülő Torna vármegye a Magyar Királyság legkisebb vármegyéje volt. 1881-ig létezett, akkor csatolták immár harmadszor, úgymond végérvényesen Abaúj vármegyéhez, s ekkor 42 településsel bírt. 1920-ban a trianoni döntés értelmében ennek pontosan a fele maradt Magyarország területén, s a másik fele az akkor létrehozott Csehszlovákiához került. E települések a határ mindkét oldalán azóta is meglehetősen hátrányos helyzetűek és hányattatott sorsúak. Előadásomban e települések népességi viszonyainak változását kívánom bemutatni a 18. századtól napjainkig, kitérve a népességszám változás mellett a lakosság felekezeti és etnikai viszonyainak változására, valamint az egyes települések „túlélési” stratégiájára.

Dr. Pregi Loránt

lorant.pregi@upjs.sk

adjunktus

Pavol Jozef Šafárik University in Košice,

Faculty of Science, Institute of Geography

Térszerkezeti és földhasználati változások Kassa várostérségében a belső migráció tükrében

A szuburbanizáció az elmúlt két évtizedben alapvetően átalakította Kassa város régiójának településszerkezetét és földhasználati mintázatait. A tanulmány célja feltárni, hogyan hat a belső migráció a szuburbán térség földhasználati változásaira, valamint a lakosság számának és összetételének alakulására 1996–2020 között. Az elemzés a Szlovák Statisztikai Hivatal tudományos célokra rendelkezésre bocsátott, települések közötti vándorlásokra vonatkozó anonimizált mikroadatokon alapul. Vizsgáljuk a térbeli átalakulás mértékét és dinamikáját, bemutatva a hagyományos tájszerkezet visszaszorulását és a beépített területek terjeszkedését. Külön figyelmet fordítunk a migráció szelektív jellegére, valamint a migrációs távolságok összefüggéseinek vizsgálatára. A szelektív migráció nemcsak a lakosság számát és összetételét alakítja, hanem jelentős hatással van a helyi szolgáltatások igénybevételére (például iskolák és óvodák bővítése), az ingázási mintákra, valamint a közlekedési és egyéb infrastruktúra fejlesztésére. A migráció hatására a korábban mezőgazdasági és nyílt területek fokozatosan építési célú területekké válnak, ami több vidéki településen a térbeli és funkcionális szerkezet számottevő módosulását eredményezi. A tanulmány feltárja a belső migráció társadalmi-demográfiai tényezői és a földhasználati változások közötti összefüggéseket, hozzájárulva a városkörnyéki szuburbanizáció tudományos megértéséhez. A kutatás az EU NextGenerationEU 09I03-03-V05-00008 (Recovery and Resilience Plan for Slovakia) projekt támogatásával készült.

Dr. Borbándi Erik

erik.borbandi@nski.gov.hu

kutató

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

A „magyar Semmering”, a Tátra pótló Mátra, avagy a hely szellemének adaptálása

A magyar középosztály Trianon után – bár nem mondott le a revízióról – sajátos módon alkalmazkodott az új államhatárok kínálta lehetőségekhez. Ennek egyik leglátványosabb megnyilvánulása volt az elszakadt területek szimbolikus és valós tereinek és azok szellemiségének áthelyeződése. Az áthelyeződés sokféle módon megtörténhetett: kezdve a népesség (és szokásainak) vándorlásától az irodalmi helyek áthelyeződésén át (pl. Erdély-irodalom Budapesten) a konkrét építészeti, tájrendezési kérdésekig. Ez utóbbiak az akkori bakancsos turizmus – sőt a teljes belföldi turizmus – számára különös hangsúllyal bírtak. A megkisebbedett Magyarországon ugyanis számos határon túl rekedt tájtypus kereste a helyét. Közülük talán leginkább a Tátrának az Északi-középhegységgel (főként a Mátrával és a Bükkalával) való pótlása volt az, amely (turista)tömegeket mozgatott meg. Ennek több oka is volt. Az egyik a még mindig meglévő Tátra-kultusz. Elsősége okán ugyanis a Tátra (különösen Ótátrafüred) fejlődése vált mintává, s ennek nyomán kezdték el megszervezni az ország turistaéletét már a 19. század végétől. A másik ok a turistamozgalom bázisát adó polgárság igénye volt. A turisták nem maradhattak „hegyek nélkül”, s nekik most be kellett érniük a középhegységekkel. Azt, hogy végül is a Mátra hegység tudta leginkább betölteni a Tátrát is pótló „magyar Semmering” szerepét, a vidék adottságain túlmenően egy ambiciózus gyöngyösi polgármester, Puky Árpád tevékenysége is meghatározta.

Gótz Anna

gotzy.anna@gmail.com

Nappali tagozatos hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Társszerzők: Dr. Nádasy László Zoltán, Dr. Iváncsics Vera

Tata-Tóváros tájhasználatának stabilitás vizsgálata

A kutatás Tata-Tóváros történeti tájhasználatára és annak hosszú távú stabilitására fókuszál. Célja annak feltárása, hogy a mai városszövetben milyen mértékben őrződtek meg a korábbi, uradalmi eredetű tájszerkezeti elemek. A vizsgálat terepbejárások, helyszíni fotódokumentáció, valamint katonai és kataszteri térképek (1783–2024) elemzése alapján, nyolc időmetszeten keresztül követte nyomon a tájhasználat változásait QGIS-alapú stabilitásvizsgálat segítségével. Kiemelt figyelmet kaptak az Esterházy-uradalom tájalakító beavatkozásai, a történeti úthálózat, a vízrendszer és az erdőállomány alakulása. Az eredmények azt mutatják, hogy ezek a tájelemek a városiasodás ellenére is jelentős folytonosságot mutatnak, miközben a szántó- és gyepterületek helyén fokozatosan ipari és lakóterületek jelentek meg. A stabil területek nagy része napjainkban természetvédelmi vagy műemléki oltalom alatt áll, ami alátámasztja, hogy a történeti tájszerkezet nem csupán múltbeli örökség, hanem ma is aktívan alakító tényező Tóváros identitásában.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XVI. SZEKCIÓ

Települési örökség, zöldinfrastruktúra, városmorphológia

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, II. EMELET,
PANORÁMAÉTTÉR

Szekcióvezető: dr. Lenner Tibor (ELTE Berzsényi Dániel Pedagógusképző Központ)

Dr. Lenner Tibor (ELTE Berzsényi Dániel Pedagógusképző Központ Földrajzi Tanszék): Dunántúli városok településszerkezete a török korban.

Kiss Borbála (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): A Szeged- Alsóvárosi ferences kolostor kertjei és a Mátyás király tér kerttörténeti kutatása.

Hubayné dr. Horváth Nóra – Módosné Bugyi Ildikó (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): A sósokúti kőbánya története Pribék Antal fényképei tükrében.

(MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): A sósokúti kőbánya története Pribék Antal fényképei tükrében.

Dr. Gecséné Tar Imola – Mikházi Zsuzsanna – Takács Katalin – Sallay Ágnes (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): Egykori német nemzetiségi temetők Budapest területén.

Ece Aktas Ilcik (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Oszmán kulturális örökség (és emlékezetpolitika) a Kárpát-medencében: előzetes kutatási koncepció.

Haleczky Levente Béla – Dr. Fekete Albert (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): Budapest zöldhálózati rendszerének fejlődéstörténete – Parkok, kertek, fasorok.

Fejér Napsugár Anna – Dr. Földi Zsófia (MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet): A zöldinfrastruktúra elemek örökségi jelentőségének vizsgálata Cegléden.

Dr. Lenner Tibor

lenner.tibor@sek.elte.hu

egyetemi docens

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ Földrajzi Tanszék

Dunántúli városok településszerkezete a török korban

A magyarországi városiasodás színvonalát alapvetően az európai gazdaság egészébe való beilleszkedésünk feltételei határozták meg. A 16. század elejétől kezdve nem kedveztek a magyarországi városiasodásnak a nemzetközi gazdasági fejlődés nagy áramlatai. A török kor politikai-katonai eseményei erre az európai gazdasági beágyazottságunkra rakódtak rá és idéztek elő súlyos hatást az ország belsejében elhelyezkedő, a peremvidékekhez képest nagyobb részt magyar városok életében. A hadiállapot és az egymást követő hadjáratok súlyos következményekkel jártak. Pusztult a lakosság, a települések, a kultúrtáj. A létbizonytalanság a királyi Magyarország városait is visszavetette. Szerepük a védelemre, a helyi piacközpontok funkcióira korlátozódott. Elhalványodtak a nemzetközi kapcsolataik, a távolsági kereskedelembe csak közvetítőként kapcsolódtak be. Lélekszámuk stagnált-csökken, népességük a túlélésre és a kiváltságai őrzésére rendezkedett be. Mindazonáltal európai városok maradtak, ezt a városképük is tükrözte. Valamennyijüket városfal és erődítmény övezte, melynek jelentősége csak nőtt a török időkben. Ugyanakkor a fejlődés megtorpanását mutatta az, hogy a körülkerített városterület nagysága és a városszerkezet nagy többségükben nem változott a korszakban. Előadásomban a fenti állításokat vizsgálom meg néhány dunántúli város példáján.

Kiss Borbála

kissboroka2013@gmail.com

Nappali tagozatos hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus, Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

A Szeged-Alsóvárosi ferences kolostor kertjei és a Mátyás király tér kerttörténeti kutatása

„Szögedön két abszolút van: az alsóvárosi templom és a Tisza.” – vallotta Bálint Sándor. A ferences kolostor jelenléte több mint fél évezrede meghatározó, mind a hely szelleme, mind a szegedi régió vallási élete szempontjából. A Havas Boldogasszony ferences templom és kolostor Magyarország, második legnagyobb, eredeti funkcióját betöltő egyházi épületegyüttese. A kolostor ma is meglévő gyógynövénykertjében termesztették a ferences szerzetesek a hungarikummá vált szegedi paprikát.

Szegedi származásúként fontosnak tartom a nagy múltú egyházi épületegyüttes zöldfelületeinek megőrzését és méltó bemutatását. A kutatás célja az alsóvárosi kolostoregyüttes és a hozzá tartozó, történeti búcsújáróhelyként ismert Mátyás király tér részletes kerttörténeti kutatása, valamint egy műemléki szempontokat szem előtt tartó megújítási javaslat készítése a vizsgált területre.

A helyi történet feltárását egy átfogó kitekintés alapozta meg, melyben a monasztikus kolostorkertek és a katolikus búcsújáróhelyek hagyományai, valamint Assisi szent Ferenc természetfelfogása került fókuszba. A legfőbb kutatási eredményként az alsóvárosi kolostor szabadterei alakulástörténetének korszakolása tekinthető, hiszen ebben a témában még nem készült összefoglaló tanulmány.

A kutatás során a kolostortörténet és kerttörténet feltárása mellett megvizsgáltam, hogy a helyi népi és a ferences örökség hogyan integrálható egy megújítási koncepcióba. A műemléki szempontokat is szem előtt tartó megújítási terv javaslatai is bemutatásra kerülnek a kitekintésben.

Hubayné dr. Horváth Nóra

hubayne.horvath.nora@uni-mate.hu

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Társszerző: Módosné Bugyi Ildikó

A sósokúti kőbánya története Pribék Antal fényképei tükrében

Egy családi emlékeket rejtő bőröndből került elő Pribék Antal székesfehérvári fényképész (1821–1888) ötven fényképfelvétele, melyeket a művész az 1870-es években, Fejér vármegyei fényképező körútján készített, megörökítve a megye kastélyait, településeit, tájait, köztük a sósokúti kőbányákat is. Az előadás korabeli térképes források és Pribék Antal fotótörténeti kuriózumnak számító, korábban nem publikált fényképfelvételeinek a segítségével mutatja be a sósokúti kőbányászat történetét, és elemzi a bányák korabeli állapotát.

A kutatás célja, hogy a sósokúti kőbányászat fénykorának (19. század vége) jellegzetességeit, a bányák térbeli-időbeli változását, valamint a fennmaradt ipari-tájtörténeti örökség elemeit feltárja. Fő kutatói kérdéseink:

1. Mi jellemezte a kitermelés technológiáját és infrastruktúráját a bányászat fénykorában?
2. Hogyan változott a bányák kiterjedése és szerkezete a nyitástól napjainkig?
3. Mi maradt fenn az örökségegyüttesből, és mi semmisült meg?
4. Milyen helytörténeti, bányászattörténeti és fotótörténeti értéket képviselnek a Pribék-fotók?

Pribék-sorozat Sósokutató ábrázoló felvételeinek helyszín- és nézőpont-azonosítása történt meg, majd az ábrázolt tartalom összevetése történeti térképekkel, archív légifelvételekkel és katonai topográfiai térképekkel. A fényképek tartalomelemzésével a fejtésmódok, szállítási megoldások és épített elemek (rakodók, műhelyek, lóvasút/vasúti kapcsolatok) is értelmezésre kerültek.

Az előadás rámutat, hogy a Pribék-felvételek ritka, korai források, melyek a műszaki és táji részletek beazonosítására alkalmasak. Az elvégzett tájváltozás-elemzés megmutatja a sósokúti bányák térbeli és időbeli alakulását. A sósokúti bányászat fennmaradt elemei (bányafal-szakaszok, bányaudvarok, kiszolgáló épületek és bányavasút maradványai, helyi kőből épült építészeti örökség és kisémlékek, pl. szobrok, keresztek) örökségvédelmi szempontból kiemelt interpretációs lehetőségeket kínálnak (tanósvény, helyi kiállítás, „Akkor és Most” fotópárok). A sósokúti mészkőbányászat fennmaradt emlékei országos jelentőségű, ipartörténeti és kultúrtörténeti értéket képviselő örökségegyüttest alkotnak, melyek védelme jelenleg nem biztosított.

Dr. Gecséné Tar Imola

gecsene.tar.imola.csilla@uni-mate.hu

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Társszerzők: Mikházi Zsuzsanna, Takács Katalin, Sallay Ágnes

Egykori német nemzetiségi temetők Budapest területén

Kutatásunk a Budapest területén található egykori civilek által használt német temetők utóéletével foglalkozik. 80 évvel a II. világháború lezárása és 75 évvel a magyarországi németek kitelepítése után fontosnak tartottuk annak az áttekintését, hogy Budapesten milyen nyomai maradtak fenn a német nemzetiség temetkezésének. A mai Budapest (korábban Pest, Buda, Óbuda) története elválaszthatatlan a német nemzetiségtől, hiszen a magyar népcsoport sokáig csak kisebbségben volt jelen itt. Az 1950-ben létrejött Nagy-Budapest területéhez számos olyan egykori települést (ma kerületek) csatoltak, amelyekben a 18. században szintén nagyszámú német kisebbség telepedett le és élt a második világháború utáni kitelepítésekig. Mivel a magyar és a német nemzetiség vallási hagyományai között nem volt jelentős különbség, a temetők általában nem különültek el egymástól, de a főváros területén így is számos olyan temető működött, amelyet elsősorban a németek használtak. A 20. században ezek a temetők különböző sorsra jutottak. Azokban a városrészekben, ahol a németek többségét kitelepítették és a város fejlődése nagymértékben megindult, a temetők általában felszámolásra kerültek és területüket más célra hasznosították. A legtöbb esetben a temető helyét beépítették, míg egyes temetők helyén zöldfelületet alakítottak ki, vagy a felszámolt egykori sváb temető helyén urnatemetőt hoztak létre. Néhol a temető kisebb területét vagy egyes elemeit megőrizték. Budapest területén mindössze egy olyan temetőt (Budafoki temető) találtunk, amelyben a sváb parcellák egészében fennmaradtak és a sírok nagy részét ma is ápolják az utódok. Ugyan a temető új részei már nem illeszkednek a korábbi szerkezetbe, de így is jelentős értéket képvisel a fennmaradt temetőrész, ezért részletesen vizsgáltuk a temető és a városrész történetét, a temető zöldinfrastruktúra hálózatban betöltött szerepét és társadalmi megítélését.

Ece Aktas Ilcik
eceaktas@hotmail.com
PhD-hallgató
Pécsi Tudományegyetem
Földtudományi Doktori Iskola

Oszmán kulturális örökség és emlékezetpolitika a Kárpát-medencében: előzetes kutatási koncepció

Az előadás egy előzetes kutatási koncepciót mutat be, amely az oszmán kulturális (épített, régészeti és nem anyagi) örökséget és a hozzá kapcsolódó emlékezési gyakorlatokat vizsgálja a Kárpát-medencében, nemzeti határokat átlépve, az egykori oszmán–magyar kapcsolatok által történelmileg befolyásolt területekre koncentrálnak. A kutatás még korai, feltáró fázisban van, és célja egy összehasonlító földrajzi keret felvázolása az oszmán kori helyszínek, emlékezési gyakorlatok és kortárs politikai narratívák metszéspontjait jelentő kulcsfontosságú tájak azonosítása és feltérképezése érdekében. A kutatás jelenlegi szakaszában a helyszínek és források típusainak kezdeti leltározására koncentrálnak: örökségi helyszínek, emlékezési gyakorlatok, helyi értelmezési minták, valamint az oszmán múlthoz kapcsolódó határokon átnyúló kulturális vagy diplomáciai utalások. A korai megfigyelések rávilágítanak ezeknek a tájaknak a különböző regionális kontextusokban tapasztalható eltérő láthatóságára, keretezésére és politikai relevanciájára. A prezentáció célja a kialakuló módszertani irányvonal megosztása, az első összegyűjtött anyagok bemutatása és a projekt következő lépéseit irányító kérdések megfogalmazása. Ezzel teret ad a vitának arról, hogy a birodalmak közötti emlékezet hogyan alakítja továbbra is a politikai, emlékezeti tájat, és hogy ezeket hogyan használják a mai kulturális és politikai diskurzusokban.

Haleczky Levente Béla

Haleczky.Levente.Bela@phd.uni-mate.hu

PhD-hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,

Műszaki Tudományok Doktori Iskola

Társszerző: Dr. Fekete Albert

Budapest zöldhálózati rendszerének fejlődéstörténete. Parkok, kertek, fasorok

Tanulmányunkban Budapest zöldhálózati rendszerének fejlődéstörténetét tárgyaljuk a közparkok, kertek és fasorok alakulásának folyamatain keresztül.

A főváros zöldfelületi rendszere több évszázados, tudatos tervezés eredményeként nyerte el mai állapotát. A zöldhálózati elemek kialakítását Buda és Pest török uralom alóli felszabadítását követően tárgyaljuk, ugyanis az első tervezett fasorok és parkok a 18. század folyamán jelentek meg. A 19. században városszerte terjedtek el a zöldterületek és a mindennapi városkép nélkülözhetetlen alkotóelemei lettek, különösképpen az újonnan épített városrészekben. A metropolisz megszületésének időszaka a 20. század, amelynek kezdeti éveit hazai zöldfelület-fenntartás virágkoraként tartjuk számon. Ezt az időszakot a két világháború közötti stagnálás majd a napjainkban is tartó fellendülés korszaka követte.

Kutatásunk célja az elérhető térképi és írott források feldolgozásával körvonalazni a főváros zöldhálózati rendszerének fejlődési korszakait. Eredményeink hozzájárulhatnak a zöldinfrastruktúra rendszer történelmi értelmezéséhez, a napjainkban zajló városrendezési folyamatok megértéséhez, valamint ezek örökségközpontú koordinálásához.

Fejér Napsugár Anna

fejer.napsugar@gmail.com

PhD-hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Társszerző: Földi Zsófia

A zöldinfrastruktúra elemek örökségi jelentőségének vizsgálata Cegléden

Kutatásunk során Cegléd zöldinfrastruktúra hálózatának tájkarakter alapú elemzésével foglalkoztunk. A tájkarakter fogalmának értelmezésével megállapítottuk, hogy Cegléd zöldinfrastruktúra elemeinek tájképi, illetve örökségi jelentőségének vizsgálatával meghatározható a zöldinfrastruktúra elemek tájkaraktert meghatározó tényezői. A zöldinfrastruktúra elemek tájkaraktert meghatározó szerepe a kutatások alapján a hagyományos tájhasználatokban, hagyományos tájszerkezetben, a természeti és kultúrtörténeti értékekben, valamint a tájképi megjelenésben rejlik. Fontos kiemelni, hogy a „hagyományos” kifejezést az 1860-tól 2024-ig terjedő időszakra vonatkozóan értelmezzük. Jelen kutatás során a zöldinfrastruktúra elemek örökségi jelentőségének meghatározására kidolgozott módszert és eredményeit mutatjuk be.

SZEKCIÓELŐADÁSOK ÉS ÖSSZEFOGLALÓIK

XVII. SZEKCIÓ

Táj és vizuális/kulturális reprezentációk

2026. FEBRUÁR 5. 17.30–19.00. MTA PAB SZÉKHÁZ, FÖLDSZINT, ELNÖKI
TÁRGYALÓ

Szekcióvezetők: dr. Murányi Kata – dr. Maksa Gyula (PTE BTK)

Dr. Murányi Kata – Dr. Maksa Gyula (PTE BTK): Képregény, médiaváros, street art.

Pap-Major Luca Zsófia (PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola): A szocialista városi tér megalkotása a pécsi Uránvárosban.

Vlasics Bálint (PTE Földtudományok Doktori Iskola): A Hunyadiak emlékezetének térbeli aspektusai.

Csergő Zsófia (Babeş-Bolyai Tudományegyetem): Erdély láthatósága a román szellemi örökség diskurzusában.

Dancs Réka Rebeka (ELTE BTK TDI Művelődéstörténeti program): A megélt táj, mint identitásképző erő: a Fertő-vidék közösségeinek térélménye.

Fülöp Botond Máté (PTE Földtudományok Doktori Iskola): Futballklubok mint a kisebbségi önkifejezés eszközei Spanyolországban és a Kárpát-medencében.

Dr. Murányi Kata

muranyi.kata@pte.hu

adjunktus

Pécsi Tudományegyetem

Bölcseztudományok és Társadalomtudományi Kar, Politikatudományi és Nemzetközi

Tanulmányok Tanszék

Társszerző: dr. habil. Maksa Gyula

Képregény, médiaváros, streetart

A populáris geopolitikai vizsgálódások körébe tartozó képregénymédia történetileg dinamikus identitásformálódását egyes földrajzi-kulturális változatokban a mediális hibridizációk megjelenése kíséri, amelyek streetart alkotásokban is megnyilvánulhatnak. Előadásunkban ezeket a képregényalapú hibrid közegeket és azok használatát vizsgáljuk médiaelméleti szempontból a frankofón bande dessinée két különböző médiavárosának kontextusában. Brüsszelben és Genfben a képregény intézményesülése részben eltérő módon zajlott, de mindkét városban jelentős szerepet kapott az utcai művészethez kapcsolódó hibrid média. Brüsszelben ezt a szerepet főként a képregény-falfestmények töltik be, amelyek kanonizáló funkcióval bírnak, és turisztikai tevékenységet is generálnak. Genf esetében pedig a politikai kommunikációhoz, állampolgári neveléshez és civil szervezetek kampányaihoz kapcsolódó képregényplakátok és képregénystílusú utcatáblák fontossága figyelemre méltó.

Pap-Major Luca Zsófia

luca.papmajor@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem,

Interdiszciplináris Doktori Iskola

A szocialista városi tér megalkotása Uránvárosban

Előadásomban azt vizsgálom, hogyan formálta a szocialista ideokrácia a városi tájat az utcanévadás szimbolikus gyakorlatán keresztül a pécsi Uránvárosban. Azt elemzem, hogy a közterületek elnevezései miként közvetítették a szocialista modernitás, az iparosítás és a munkásidentitás eszméit, és hogyan rajzolódik ki mindebben a közterek funkcionális és szimbolikus hierarchiája – a főbb útvonalaktól és központi terektől egészen a kisebb utcákig.

Vlasics Bálint

vlasicsbalint99@gmail.com

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem,

Földtudományok Doktori Iskola

A Hunyadiak emlékezetének térbeli aspektusai

Előadásomban a középkori magyar történelem egyik legdicőségesebb és mai napig méltán népszerű korszakának, a Hunyadiak évszázadának emlékezeti földrajzát kívánom ismertetni. A vizsgálatom központi elemét a korszak emlékezetének tér reprezentációja adja a mai Magyarország keretein belül. Kutatásom során arra voltam kíváncsi, hogy hogyan és milyen területi előfordulást mutatnak a korszakhoz kapcsolódó személyek a térben, illetve ezen eredmények milyen jelentést hordoznak a mai magyar társadalom vonatkozásában. Előadásomban külön kitérek a köztérnevezések (pl. tér- és utcaelnevezések), valamint az emlékezeti terek (pl. emlékhelyek, szobrok stb.) jelentőségére és azok funkcióira, valamint a térrel, mint a hatalom közvetítőjével való kapcsolatukra a szimbolikus térfoglalások alapján. Jelen előadás keretén belül elsősorban az alföldi területek vonatkozásában szeretném összegezni eredményeimet, mivel történeti adatok alapján megállapítható, hogy a 15. században a mai Magyarország területén található Hunyadi-birtokok jelentős mértékben itt csoportosultak, s hipotézisem szerint, ezen települések esetében érhető tetten a legerőteljesebben a Hunyadiak emlékezete. Az így nyert és ábrázolt adatok alapján kívánom meghatározni a Hunyadiak emlékezetéhez köthető központokat és kirívó példákat azok megoszlása, elhelyezkedése és funkciója szerint.

Csergő Zsófia

csergozsofi98@gmail.com

PhD-hallgató

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Erdély láthatósága a román szellemi örökség diskurzusában

A kutatás a romániai Nemzeti Örökség Intézete által kiadott szellemi kulturális örökséggel foglalkozó szaklap területi reprezentációját elemzi, különös tekintettel arra, hogy Erdély milyen arányban és milyen diszkurzív keretben jelenik meg benne. Bár Románia kulturális szerkezete többnemzetiségű és a szellemi örökség számos kisebbségi közösséghez köthető, a szaklap tartalmi eloszlása nem egyenletes: bizonyos régiók és örökségtípusok hangsúlyosabbak, míg mások alulreprezentáltak. Az elemzés célja feltárni, hogy Erdély — mint etnikailag sokszínű térség — milyen mértékű láthatóságot kap, és ebben hogyan jelenik meg a kisebbségek szellemi öröksége. Kiemelt viszonyítási pontot jelent a csíksomlyói zarándoklat UNESCO-jelölése, amely azt bizonyítja, hogy kisebbségi örökség is képes országos és nemzetközi figyelmet kiváltani, miközben a szaklapban az erdélyi örökség reprezentációja ennél jóval visszafogottabb. A kutatás megállapításai rámutatnak, hogy az örökség láthatósága nem pusztán kulturális, hanem intézményi és hatalmi kérdés is, amely befolyásolja, mely közösségek öröksége kerül a nemzeti narratíva előterébe, és melyek maradnak periferikus pozícióban.

Dancs Réka Rebeka

dancs.rekarebeka@gmail.com

doktorjelölt

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Történelemtudományi Doktori Iskola

A megélt táj mint identitásképző erő: a Fertő-vidék közösségeinek térélménye a trialektikus térszemlélet szerint

Előadásom a Fertő-táj sajátos, palimpszesztként rétegződő térvilágát vizsgálja a trialektikus térszemlélet – az észlelt, elgondolt és megélt tér – hármasság keretein belül. A kutatás központi motívuma, hogy a táj nem csupán fizikai környezet, hanem a helyi közösség kollektív identitásának és emlékezetének alakítója. A Fertő-tóhoz kapcsolódó legendák, népi történetek és helyi elbeszélések – Hany Istók történetétől a nádasokban elrejtőző tündérek világán át a pogányok elől menekülő Géza fejedelem alakjáig – olyan motívumokat hordoznak, amelyek a táj karakteréből, dinamikájából és változékonyságából táplálkoznak.

A tó ingadozó vízállása, a nádasok áttörhetetlen sűrűsége, a viharok kiszámíthatatlansága mind olyan tapasztalatok, amelyek a megélt tér szintjén szimbolikus jelentéssel bírnak. A táj a helyi közösség belső világában szubjektív térként jelenik meg, amely egyszerre nyújt menedéket, kelt félelmet, és szolgál a közösség identitásának alapjául. Az előadás bemutatja, hogyan épülnek be ezek az élmények a kollektív emlékezetbe, miként formálják a tájhoz kötődő identitást, és hogyan őrzi meg a közösség a modern korban is legendák, hiedelmek és népi toposzok formájában.

A Fertő-táj példáján keresztül arra keresem a választ, hogy a megélt táj miként működik identitásképző erőként, és hogyan jelenik meg a közösség emlékezeti gyakorlatában mint olyan tér, amely egyszerre fizikai, kulturális és szimbolikus valóság. Az előadás rávilágít arra, hogy a táji sajátosságok nemcsak háttérét adják a helyi történeteknek, hanem aktív formálói a közösség kollektív önazonosságának.

Fülöp Botond Máté
botondmatef@gmail.com
PhD-hallgató
Pécsi Tudományegyetem,
Földtudományi Doktori Iskola

Futballklubok, mint a kisebbségi önkifejezés eszközei Spanyolországban és a Kárpát-medencében

A sportegyesületek szimbolikája kiemelt szerepet játszik a regionális identitások és a szeparatista törekvések kifejezésében. Kutatásomban komparatív módon vizsgálom a jelentős spanyol és kárpát-medencei futballklubok hivatalos és informális szimbólumrendszerét annak feltárására, hogy miként jelennek meg ezekben a helyi identitás vizuális és nyelvi elemei. Az elemzés a címerek, zászlók, szurkolói molinók, rigmusok és a szurkolói nyelvhasználat összevetésére épül, lehetővé téve a két térség klubjainak összehasonlítását az identitáshordozó jelképek terén. Célom, hogy e kiemelt jelentőségű egyesületek és a kisebbségi társadalmak szimbólumokban testet öltő kölcsönhatásait elemezve – a kritikai geopolitika elvrendszerén keresztül – új megvilágításba helyezzem a határok fogalmának kulturális dimenzióit.

A XIV. TÁJTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ELŐADÁSAI

Dr. Ács Marianna: A kert mint lieu de mémoire, avagy a hódoltság kori Pécsen folyó muszlim oktatás emlékezete. Egy kiállítás margójára

Ádám István: A Tihanyi-félsziget tájtörténetének kartográfiai vizsgálata

Dr. Aubert Antal: Táj történet és a földrajz egyetemi oktatása. A 100 éves

Dr. Bakó Gábor – Molnár Zsolt – Lezsák Hanna: Természetes maradvány élőhelyfoltok keresése a Csepel-szigeten

Bálint Marianna – Győri János – Molnár Sándor – Novák Tibor – Dr. Szabó László – Szalma Bence – Tóth Csaba: Tájrégészeti kutatások Hajdúböszörmény-Bagotán

Balogh Márton Bence – Tobak Zalán – Kaim Dominik – Dr. Szilassi Péter: Történelmi és közelmúltbeli földhasználat-változások hatásai inváziós növényfajok elterjedésére

Dr. Balogh Péter: Dél-szlovákiai fiatalok percepciói egy határról, amely „ott van, de ugyanakkor még sincs”

Dr. Baráth Zsolt: A Rinya-menti védelmi vonal a 16. század közepén

Dr. Baris Yilmaz: Török szufizmus: az Iszlám misztika kozmológiája, hagyománya, és misztikus gyakorlatai

Dr. Bene Krisztián: A második világháborús francia–magyar internáló- és hadifogolytáborok lakóinak emlékezeti helyei

Prof. Dr. Benedek József: Kolozsvár városfejlődése

Benkő Anna – Gecséné Dr. Tar Imola: Fülöpszállás népi kert- és virágkultúrája

Dr. Bodnár Mónika: A történeti Torna vármegye településeinek népességváltozása

Bolek Zoltán: Az Árpád-korból fennmaradt muszlim nép- és személynevek a hazai települések neveiben

Dr. Borbándi Erik: A „magyar Semmering”, a Tátra pótló Mátra, avagy a hely szellemének adaptálása

Borbély Mátyás: Klíma- és katasztrófakockázatok a magyar–szlovák–román–ukrán határtérségben

Dr. Bujtor László: A Mecsek hegység öslénytani értékei az új kutatási eredmények tükrében

Buza Kristóf: Helynévpolitika és inercia: koszovói településnév-használat elméletben és gyakorlatban

Dr. Czimre Klára – Bacsa-Papp Zsuzsanna Katalin: Határon átnyúló együttműködések a Kárpát-medencében: az identitás őrzői?

Csergő Zsófia: Erdély láthatósága a román szellemi örökség diskurzusában

Dancs Réka Rebeka: A megélt táj mint identitásképző erő: a Fertő-vidék közösségeinek térélménye a trialektikus térszemlélet szerint

Dr. Dobos Anna: Cserépfalu egyedi tájértékeinek felvételezése, értékelése és turisztikai célú fejlesztési lehetősége.

Ece Aktas Ilcik: Oszmán kulturális örökség és emlékezetpolitika a Kárpát-medencében: előzetes kutatási koncepció

Farkas Gergely: TájKép – Pásztorjáték. A tájgazdálkodás és tájszerkezet-változás oktatása játékosan a Szennai Skanzenben

Dr. Farkis Tímea: Pécsi Erzsébet Tudományegyetem keszthelyi diákszállója a kollektív emlékezetben

Dr. Fehér Andrea: Gyógyvizek, tájhasználat és társas élet a 18. századi Erdélyben

Fejér Napsugár Anna– Dr. Földi Zsófia: A zöldinfrastruktúra elemek örökségi jelentőségének vizsgálata Cegléden

Filepné dr. Kovács Krisztina– Dancsokné Dr. Fóris Elina – Kutnyánszky Virág – Dr. Szilvácsku Zsolt – Shi Zhen: Tájvédelem, tájhasználat a Balaton-törvény tükrében

Fitt Andrea: Bóly város toponímiája. Egy "sváb" település földrajzi névadásának sajátosságai

Fülöp Botond Máté: Futballklubok, mint a kisebbségi önkifejezés eszközei Spanyolországban és a Kárpát-medencében

Dr. Geccséné Tar Imola – Mikházi Zsuzsanna – Takács Katalin – Sallay Ágnes: Egykori német nemzetiségi temetők Budapest területén

Dr. Glied Viktor: Kompország határán

Dr. Gonda Tibor: A tematikus utak szerepe a táji értékek turisztikai hasznosításában. A németországi jó gyakorlat

Gótz Anna– Dr. Nádasy László Zoltán – Dr. Iváncsics Vera: Tata-Tóváros tájhasználatának stabilitás vizsgálata

Dr. Gyenizse Péter– Dr. Pap Norbert – Dr. Kitanics Máté – Dr. Zagyi Nándor – Dr. Fodor Pál – Németh Gergő: Egy komplex földrajzi és történeti atlasz születése: a Mohács Atlasz

György Árpád Botond: Maros és Vásárhely a 17. században

Hágen András: Természetátalakítás értékelése Várispusztán (Mohácsi-sziget)

Prof. Dr. Hajdú Zoltán: A Magyar Királyság és az észak-balkáni birodalmi határtérség mint történeti hadszíntér 1521-ig

Haleczky Levente Béla– Dr. Fekete Albert: Budapest zöldhálózati rendszerének fejlődéstörténete. Parkok, kertek, fasorok

Hancz Erika: Régészeti kutatás Szulejmán szultán Türbevárosában Szigetvár mellett

Hatidza Mehmedovic– Dr. Pap Norbert – Dr. Kitanics Máté: Bosnyák hozzájárulás a turbéki tájhoz

Herczeg Alexandra– Dr. Kitanics Máté – Dr. Pap Norbert – Dr. Ács Marianna: A Mohácsi-síkság vallási eredetű földrajzi neveinek változásai

Holló Sándor– V. Szabó Gábor – Mordovin Maxim: Középkori várak hegyomlással. Poszterelőadás.

Dr. Horeczki Réka: Az urbanizáció során átalakuló kulturális örökség – a falurombolás egy új fejezete?

Hubayné dr. Horváth Nóra – Módosné Bugyi Ildikó: A sóskúti kőbánya története Pribék Antal fényképei tükrében

Dr. James W. Scott: Határok és együttműködés a Kárpát-medencében és Magyarország déli szomszédságában

Kertész Róbert – Ádám Márk: A szolnoki vár oszmán foglalás előtti leletanyagának vizsgálata

Kiss Borbála: A Szeged-Alsóvárosi ferences kolostor kertjei és a Mátyás király tér kerttörténeti kutatása

Dr. Kitanics Máté – Dr. Pap Norbert – Dr. Gyenizse Péter: A szigetvári táj Leandro Anguissola 1689. évi térképein

Kocsis Erzsó – Dr. Mitre Zoltán: Transzjordánia táji adottságainak hatása a településfejlődésre a régészeti leleteinek tükrében

Prof. Dr. Kocsis Károly: Magyarország Nemzeti atlaszának történeti és tájföldrajzi tartalmai

Dr. Kókai Sándor: A középkori településszerkezet és tájhasználat változása a Marosszögben

Koleszár Krisztián: A szádvári uradalom allodiumainak topográfiája 1648 körül

Dr. Kollányi László– Limbach Noémi – Klenczner Tamás: A természet-helyreállítási terv potenciális területhasználat változtatásainak vizuális hatáselemzése

Komes Dániel– Dr. Fekete Albert: A víz szerepe Erdély 19–20. századi közparkjaiban

Konkoly Sándor: A Mohácsi-sziget késő középkori település- és úthálózata

Dr. Kovács Tibor: A Nagykunság táj- és településszerkezetének átalakulása a török uralom következtében

Dr. Lenner Tibor: Dunántúli városok településszerkezete a török korban

Dr. Lennert József– Vasárus Gábor László – Kovács András Donát – Szalai Ádám: Elkoptatott aranytartalék – a városperemi szőlőhegyek átalakulása Kecskemét példáján

Dr. Majdán János: A megszűnt vasutakra épülő turisztikai lehetőségek és megvalósulásaik a Dél-Dunántúlon

Dr. Máté Andrea – Dr. Varga Gábor: A lösz és a borvidék találkozása: tájhasznosítás a szekszárdi „löszszurdik” tanösvények példáján

Dr. Merza Péter János: Vissza a jövőbe 2030: Komló és térsége potenciális jövőképe egy UNESCO Geopark-pályázat tükrében

Dr. Mohos Mária: A szőlőtermesztés változásai a Káli medencében

Moró Dávid Róbert: A Dél-bánsági körzet Duna menti községeinek településnév változásai a történelmi térképeken

Dr. Murányi Kata – Dr. Maksa Gyula: Képregény, médiaváros, streetart

Dr. Náfrádi Katalin– Dr. Torma Andrea – Gulyás Sándor – Dr. Pap Norbert – Dr. Fodor Pál – Dr. Kitanics Máté – Hancz Erika – Dr. Gyenizse Péter – Dr. Sümeghy Pál: A szigetvári turbék régészeti geológiai és archeobotanikai vizsgálati eredményei

Dr. Nagy Dávid: Pécs városszerkezetének változása és ennek hatása a helyi közlekedésre a 20. század második felében

Nagy Géza Balázs– Csoma Péter Gergely: Középkori településszerkesztés Vácott és környékén

Dr. Nagy Róbert Miklós: Tanyavilágból iparvidék. A Zsil-völgye átalakulása 1880-1914 között

Nagy Tamás: Szakrális küzdőtér: Ajvatovica jelentősége a bosnyák identitástudat alakulásában

Dr. Németh Sándor: Vas vármegye legnagyobb települései a dualizmus korában

Prof. Dr. Pap Norbert: Mohács 1526. Emlékezeti táj

Pap-Major Luca Zsófia: A szocialista városi tér megalkotása Uránvárosban

Dr. Pirisi Gábor: Komló rebranding II. Komló lehetőségei a Mecsek Geopark létesítésében

Dr. Plihál Katalin: Tabule Hungariae, 1528. Egy térkép Mohács után

Pozsgai Andrea– Prof. Dr. Hardi Tamás: Egy mezőgazdasági kultúrtáj urbanizációs térséggé alakulása, fókuszban a Duna belső deltája

Dr. Pregi Loránt: Térszerkezeti és földhasználati változások Kassa várostérségében a belső migráció tükrében

Dr. Rácz Szilárd: Pécs fejlődésének mozgatórugói

Dr. Reményi Péter: A Vajdaság mint borderscape

Révész-Jordanits Anett: Füred falu és Balatonarács értékörző jövőképe – történeti táj- és településkarakter változások tanulságai

Rozs Eszter: Diaszpóra-identitás és állampolgárság: a magyar közösség kulturális önazonossága és jogi kötődése

Dr. Sárospataki Máté: A magyar táj és a szakrális tartalom

Dr. Schwarcz Gyöngyi: A székelyföldi közbirtokosságok tájformáló szerepe és társadalmi hatása a 21. században

Szabó Katalin: Agrár-élelmiszer vállalatok gazdaságföldrajzi vizsgálata a Mezőtúri és Szarvasi járások példáján

Szalai Gábor: Hiba! A hivatkozási forrás nem található.

Dr. Szeberényi József– Dr. Viczián István: A Mohácsi síkot tagoló mocsarak környezeti rekonstrukciója a 16. században

Dr. Szilágyi Ferenc– Izsák Hajnalka: A bihari 19. századi választókerzeti térfelosztás területi vizsgálata

Szilágyi János: A kultúrtáj változása a Putnoki-dombság és a Gömör–Tornai-karszt területén a 19. század közepétől napjainkig

Dr. Szlávik Lajos– Fejér László: Vízi emlékek mint a táj értékei

Szücs Réka: Megosztott városok kialakulása és jellemzőik – A koszovói Mitrovica példája

Tarnai Attila: A 19–20. századi folyószabályozások hatása a Drávaszög gazdasági és turisztikai fejlődésére

Timár Balázs László: Az ember mint ökológiai kulcságens

Dr. Tóth Antal– Dr. Patkós Csaba: Az egyházas vallásosság csökkenésének területi aspektusú vizsgálata (Egri Főegyházmegye)

Tóth Dalma: A táj- és erőforráshasználat 18-19. századi változása az Abaúji-Hegyalján

Dr. Tóth Szilárd: Második világháborús erdélyi erődrendszerek az emlékezet enyészetében: Károly-vonal és Árpád-vonal

Dr. Török Zsolt Győző: Térkép a táj: a Habsburg katonai térképezés kezdetei és tájalakító szerepe a 16. században

Dr. Tózsér Anett: Torockó épített örökségének hatása a turizmusra

Dr. habil. Udvarvölgyi Zsolt András, PhD: A Gül Baba Türbe titkai (1945–1959)

Dr. Utsi Zoltán: Hajdúszoboszló településszerkezete az archív kataszterek tükrében

Dr. Vajda Tamás: Szegedi Alföldkutató Bizottság (1928–1943) története

Dr. Varga Dalma Erzsébet– Módosné Bugyi Ildikó – Hubayné dr. Horváth Nóra: Vízjárta területek tájtörténeti szempontú értékelése – különös tekintettel a belvízjárta területekre

Varga Máté: A Szigetvár-turbéki Szulejmán sírkomplexum és zarándokváros éremanyaga

Varga Patrik Zsolt: A pécsi turizmus fejlődésének tájformáló hatásai a Mecsekben (1891–1941)

Prof. Dr. Vásáry István: A magyar földrajzi nevek török nyelvi rétegei

Dr. Végh Andor: A Dráva-menti horvátok demográfiai és társadalmi kérdései a XVIII. században

Dr. Viczián István– Dr. Szeberényi József: A domborzat és vízrajz szerepe a mohácsi csata eseményeiben

Vida Péter András– Dr. Utasi Zoltán – Dr. Dobos Anna: Tájhasználat-változások Érsekhalma határában a 18 – 19. században

Vlasics Bálint:A Hunyadiak emlékezetének térbeli aspektusai

Dr. Wágner Tamás Zoltán: A táj hatása a demográfiai folyamatokra és a családmoddellre Kárpátalján (kárpátaljai magyarok)

Wittmann Tamás: A Baranya-háromszög magyar többségű falvainak toponímiája

IN MEMORIAL FÜLEKY GYÖRGY

Fekete Albert

Fülekgy György professzor szakmai tevékenysége annyira szerteágazó, oly sokrétű és összetett, hogy sem jelen megemlékezés nyújtotta terjedelmi korlátok, sem tárgyi ismereteim, sem a professzorhoz kapcsolódó személyes tapasztalataim nem elegendőek ahhoz, hogy átfogó és teljes képet fessek arról.

Célom így inkább csak megidézni Fülekgy Györgyöt, méghozzá oly módon, amely tükrözi a professzor egész életművének lényegét, a szakmához, kollégáihoz, diákjaihoz és végső soron az egész világhoz fűződő viszonyát.

Fülekgy professzor úr szakterületének, az agrokémiának és több társtudománynak, különösen a régészeti talajtannak volt megbecsült képviselője. Tág keretek között értelmezte újra a talaj fogalmát. Termőföldünket, a televényt, egyszerre tekintette természeti képződménynek, a mezőgazdasági termelés elengedhetetlen elemének, a termékenység szimbólumának és kultúrtáji alapfogalomnak. Ebből is látszik mennyire fontos volt számára az átjárás a szakterületek, a tudományágak között. Az interdiszciplináris együttműködéseket a kölcsönös tanulás és megbecsülés jegyében magasra értékelte, s ebben az értelemben különös becsben álltak nála a tájtudományok, a történeti és kultúrtájjal kapcsolatos ismeretek.

A Szent István Egyetem rektorhelyetteseként 2000-ben saját kutatási keretéből támogatta a maroknyi tájépítész oktatókból és hallgatókból megalakult Sztánai Műhelyt, amely Kós Károly táji örökségének ápolását tűzte ki célul, és Kalotaszeget nem csak néprajzi tájegységként, hanem kultúrtáji és történeti táji minőségében is igyekezett rárajzolni a szakmatérképre. A 2010-es évek elején filmet forgatott Székelyföldön a hagyományos legeltető állattartásról, annak tájalakító jelentőségéről. Tanulmányozta a Kárpát-medence erdőszűlségének alakulását. Kutatta a Só útját, azt a római útvonalat, amely ma már nemcsak az ókori sókaravánok vonulási útját jelöli, hanem tematikus túraútként kapcsolja össze a Nyárádmente, Küküllőmente és a Sóvidék kulturális és természeti értékeit, így az érdeklődők feldolgozható, befogadható formában ismerhetik meg a környék látnivalóit.

Hat alkalommal tartott előadást Nyárádmentén a Sapientia-s diákok által szervezett Csikfalvi Csűrszemináriumokon. Az előadások után, az éjszakába húzódó vacsora és beszélgetések alatt kötetlen formában osztotta meg tudását a résztvevőkkel, a Sapientia diákjaival. Aktívan részt vett a marosvásárhelyi Focus Eco Központtal együtt a nyárádmenti vizes élőhelyek visszaállításának első kísérleteiben a 2000-es évek elején, amelyek részeként valósultak meg többek között a Kisadorjánban, valamint a nyárádszeredai Butyurka farmon létesített – ma is jó esővízvíz-visszatartó képességgel és kapacitással rendelkező – víztározók. Vizsgálódott a Duna-menti szikes tavak évszázados változásait illetően, értékelte a gödöllői akáctelepítések létjogosultságát, valamint a tájalakulást a Balaton-felvidéken a művelési ágak változása következtében. A borok kiváló szakértőjeként nem csak saját szőlőbirtokkal rendelkezett Pécsely és Vászoly határában, hanem számos – Jakab Samu erdélyi kollégájával közösen írt – tanulmányban foglalkozott a Küküllőmenti történelmi borvidék tájképi elemzésével is. Kutatta a Tokaji Borvidék szőlőterületeit, azok 18. századi minőségi besorolását, osztályozta a talajt a borminőségre gyakorolt hatása alapján, de a pest-budai szőlőskertek polgárosodás hatására bekövetkezett változásai is érdekelték.

A Kárpát medence táji örökségeként kutatta a földvárakat, a temetkezési halmokat, a középkori eredetű agro-teraszokat, valamint az immár több mint másfél évezredes Csörsz-árkot.

Genetikailag a Kárpát-medencére kódolt polihisztor volt, aki bár világutazóként számos vidéket bejárt, mindig hazavágyott, itthon érezte magát otthon. Egész életében, minden eszközzel ennek a Kárpát-medencének nevezett tökéletes földrajzi egységnek a társadalmi kohéziójáért és fellendüléséért küzdött.

Nem véletlen tehát, hogy itt és most „A Táj változásai a Kárpát-medencében” című konferenciasorozat 14. alkalmával emlékezünk Fülek Györgyre, a konferencia ötletgazdájára, kezdetektől fogva lelkes és több, mint 20 éven át elhivatott főszerzőjére.

Gödöllő, Nyíregyháza, Szarvas, Tokaj, Marosvásárhely, Keszthely, Kalocsa, Baja, Gyöngyös, és Eger– ezek a települések adtak otthont az eddigi konferenciáknak. Most Pécsen vagyunk, s köszönhetően a körütekintő szervezésnek a szakma élvonalát köszönhetjük itt, akademikusokat, egyetemi tanárokat, senior kutatókat, illetve a tudományos utánpótlást jelentő PhD-hallgatókat és ifjú kollégákat a történeti földrajz, a tájépítészet, a geopolitika, az örökségturizmus, az oszmán kor kutatása és számos más terület képviselőiben. Egyetértek a szervezőkkel: a konferencia valóban egy tudományos fesztivállá nőtte ki magát: MTA bizottsági üléssel és kulturális "nulladik" nappal, a mai napon, három plenáris előadással, 17 szekcióval a katonai emlékeztől a víz szerepén és a vizuális kultúrán át a határkutatásokig, majd végül a holnapi mohácsi terepszemlével. Gyurka minden bizonnyal boldogan, mosolyogva tekint le ránk, őszbe csavarodó szakállát simogatva.

Érdekessége nyelvünknek, hogy a „lát” ige jelen idejű formája nem csak jelen időben értelmezhető. Van egy jövőbe mutató jelentéstartalma is: elmélyült szemlélet arról, ami lesz, ami bekövetkezik vagy bekövetkezhet. Gyurka látó ember volt, s ezt a Táj-történeti konferenciasorozat megalapításának gondolata és három évtizedes létjogosultsága is jól bizonyítja.

Közvetlen, nyitott személyisége soha nem rekesztett ki senkit a párbeszédéből. Igazi hazafi és igazi demokrata volt, problémafelvetései mindenkit megszólítottak, és mindig a szülőföld érdekeit tartották szem előtt. Ezt a nyitottságot, ezt a párbeszédre és építő vitákra lehetőséget nyújtó szellemiséget és közeget kell megőrizni a jövőbeli Táj-történeti konferenciákon. Ez a feladatunk.

KIRÁNDULÁSVEZETŐ

XIV. Tájéztörténeti Tudományos Konferencia Buszos terepi nap – 2026. február 6.

Összeállították:

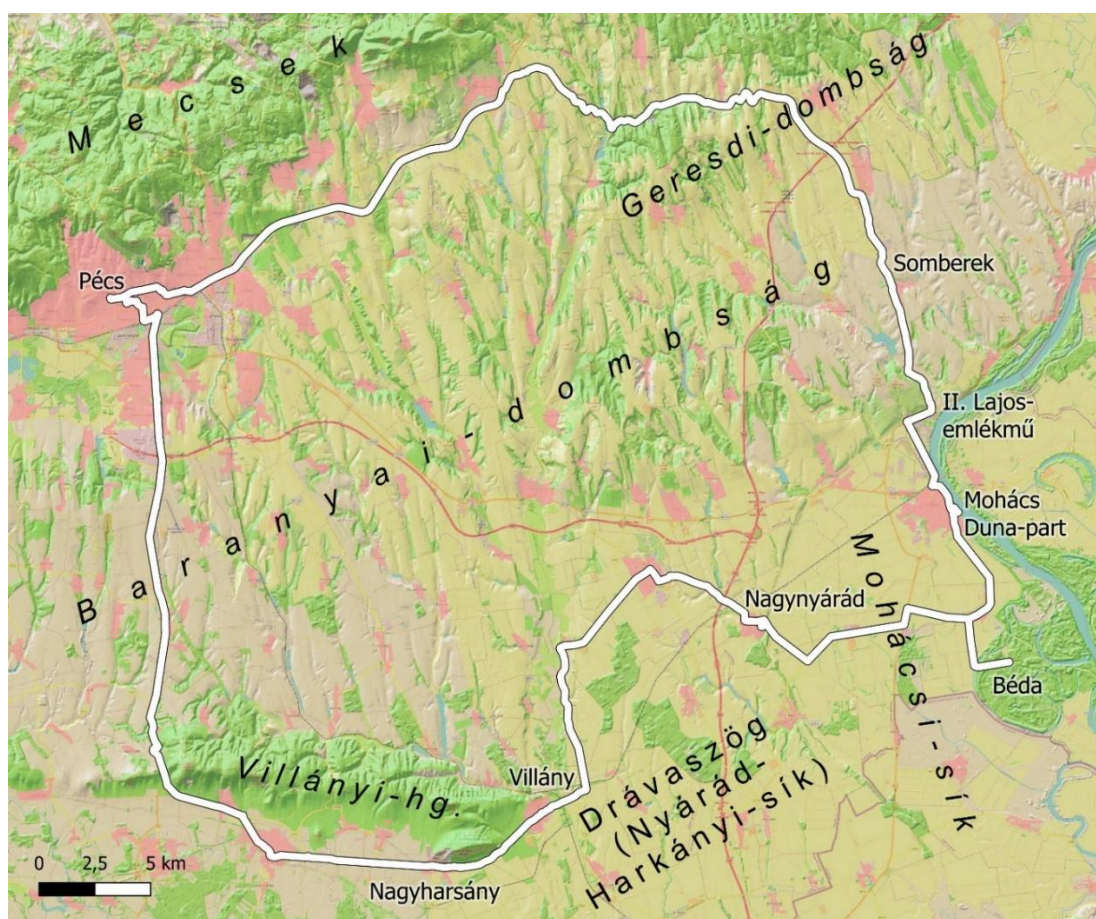
Aubert Antal, Gyenizse Péter, Kitanics Máté, Pap Norbert és Varga Gábor

A szervezésben közreműködtek:

Moró Dávid és Vlasics Bálint

A buszos kirándulás útvonala (fehér vonal) és megállói:

Pécs (PTE TTK - 8h) – Somberek – Mohács – Béda – Nagynyárád – Villány és Nagyharsány – Pécs (vasútállomás - legkésőbb 17h, majd PTE TTK)

Tartalom

I. Az út során érintett kistájak rövid bemutatása	154
I.1. A Baranyai-dombságról röviden	154
I.2. A Geresdi-dombságról röviden	154
I.3. A Mohácsi-síkról röviden	154
I.4. A Drávaszögről (Nyárad-Harkányi-síkról) röviden	155
I.5. A Villányi-hegységről röviden	155
II. Az érintett kistájak néhány jellemzője a Tájkarakter Tudástár térképein.....	156
II.1. Komplex felszínborítás-típusok.....	156
II.2. Ökotípusos földhasználat.....	157
II. 3. Vizuális jellemzők	157
III. A tanulmányút során tárgyalt fontosabb témák vázlatos bemutatása	158
III.1. Somberek: nemzetiségek és tájhasználat, gazdálkodás (Aubert Antal)	158
III.2. A király halála és a táj változása (Pap Norbert)	161
III.3. A Duna folyam Mohácsnál (Gyenizse Péter és Varga Gábor).....	163
III.4. Mohács – Etnikumok, hagyományok, busójárás (Aubert Antal)	165
III.5. A török kori Mohács és a palánkvár képe (Kitanics Máté).....	169
III.6. Etnikumok a Mohácsi-síkon és a mohácsi városnegyedek (Kitanics Máté)	171
III.7. Gazdálkodás a Duna árterén – „multidézés” (Gyenizse Péter)	173
III.8. A Mohácsi-sík Dunától Ny-ra eső részének felszínborítás-változása (Gyenizse Péter)	175
III.9. Császárdomb-Törökdomb-Sátoristye-Földvár (Kitanics Máté).....	177
III.10. Nagynyárad: településszerkezet és gazdálkodás, a képfestő (Aubert Antal)	179
III.11. Bóly etnikai összetétele és a birtokviszonyok alakulása (Aubert Antal)	182
III.12. Villányi borvidék, szőlőművelés és a Villány–Siklós Borút (Aubert Antal)	185
III.13. Szársomlyó: tájsebek és természetvédelem (Varga Gábor és Gyenizse Péter).....	190
+ Mellékletek a digitális verzióban	

További információk:

A konferencia honlapja: https://www.mrtt.hu/tajtorteneti_konferencia_2026.html

A mohácsi csata (könyv): <http://www.mrtt.hu/files/tmp/A.mohacsi.csata.pdf>

I. Az út során érintett kistájak rövid bemutatása

A tanulmányút során főleg dombsági és síksági jellegű kistájakon haladunk át. Az alábbiakban abban a sorrendben mutatjuk be ezeket, ahogy a kirándulás során áthaladunk rajtuk.

I.1. A Baranyai-dombságról röviden

A Baranyai-dombság (Korábban Dél-Baranyi-Dombság) a Mecsek D-i és K-i előterében fekvő alacsony és közép magas, továbbá meleg és mérsékelt száraz dombvidék. É-ről D-felé csökkenő tagoltság jellemzi. Az agyagos-lössös lejtőüledékeken többnyire Ramann-féle barna erdőtalaj alakult ki. A kistáj legjellegzetesebb felszínhasználati formája a szántó (64%). A jellemzően völgyekben és dombtetőkön fekvő erdők 14%-ot borítanak. A nagyfokú mezőgazdasági igénybevétel miatt a talajok erodáltak, a természetközeli növényzet aránya pedig alacsony (10% alatti). A vízhálózata jelentősen átalakított. A kistáj beépítettsége és vonalas infrastrukturális elemek általi felszabdaltsága országos átlag alatti. A falvak jellemzően a völgyekbe települtek. Az élénk domborzat, valamint a közepes méretű és jellemzően fasorokkal elválasztott mezőgazdasági parcellák miatt a kistáj látképe és tájökológiai szerkezete mozaikos.

I.2. A Geresdi-dombságról röviden

A Baranyi-dombság K-i feléből kismértékben kiemelkedő, attól csak geológiai különállása (mélységi magmás kőzet, gránit) és magas arányú erdősültsége miatt különválasztott dombság. A Baranyai-dombságnál tagoltabb felszínű, mérsékelt meleg, mérsékelt száraz térség. Talaja jellemzően agyagbemosódásos barna erőtalaj. A kistáj legjellegzetesebb felszínborítási formája az erdő (54%) és a cserjés, sarjerdős terület (9%). Főleg cseres- és gyertyános tölgyesek borítják. A szántók aránya csupán 24%. Ez a környék egyik legkevésbé bolygatott kistája. A domborzat, a vízhálózat és a talajok is csak lokális terhelésnek vannak kitéve. A települések és vonalas infrastrukturális elemek fragmentációs hatása alacsony. A kistáj központi része látványérték szempontjából zárt, míg a szélei közepesen zárt kategóriába tartoznak.

I.3. A Mohácsi-síkról röviden

A jelenleg elfogadott kistáj beosztás egyetlen kistájjá vonta a korábbi Mohácsi teraszos sík és a Mohácsi-sziget területét. A Duna mentén húzódó kistáj ártéri, illetve ármentes felszínekre osztható, mérsékelt kontinentális hatás alatt álló meleg és mérsékelt száraz tökéletes síkság. A jelenlegi és mentesített árterekre inkább a humuszos és nyers öntés, illetve öntés réti talajok, ezzel szemben a nyugati ármentes teraszra a magas termőképességű mészlepedékes csernozjom talajok jellemzőek. A terület döntő részben mezőgazdasági művelés alatt áll, a szántók aránya a Dunától nyugatra fekvő kistájrészleten 66%, a szigeten mintegy 68%. Az egykor nagy kiterjedésű ártéri erdők maradványai ma már többnyire védelem alatt állnak (Béda-Karapancsa TK 1989, majd Duna-Dráva NP 1996 óta). A kistájnak csupán 15-20%-át borítja természetközeli növényzet. A tájképi értékek közül kiemelkedik Mohács történelmi város számos műemlékkel, Duna-parttal. A kistáj természeti adottságait a folyószabályozás és az azt követő szántóföldi gazdálkodás nagymértékben átformálta. A domborzat közepesen, a vízrajz

és a talajok jelentősen bolygatott állapotba kerültek. Az települések és vonalas infrastrukturális elemek tájfelszabdalo hatása Mohács közelében magas, attól távolabb közepes-alacsony.

I.4. A Drávaszögről (Nyárad-Harkányi-síkról) röviden

A Villányi-hegység D-i és K-i előterében fekvő löszös hordalékkúp síkság. É-on (Bóly környékén) magasabb, tagoltabb, hullámos képet mutat, és innen D-felé lejt. Meleg, mérsékelten száraz, szubmediterrán hatás alatt álló térség. Csernozjom és réti talajai igen jó termőképességűek, nem véletlen tehát, hogy a kistáj 78%-a szántóföldi művelés alatt áll. Az erdő részaránya csupán 8% (eredetileg cseres-tölgyes), melyek leginkább a patakok mentén jelennek meg és ökológiai folyó funkciójuk értékes. A természetközeli növényzet aránya 20% körüli. A kistajat az emberi tevékenység (települések terjeszkedése, autópálya és víztározó építés, vízszabályozás, bányászat stb.) az országos átlagnál nagyobb mértékben átalakította. Az általunk bejárt része tájképi szempontból jellemzően átlátható, szegélyekben szegény.

I.5. A Villányi-hegységről röviden

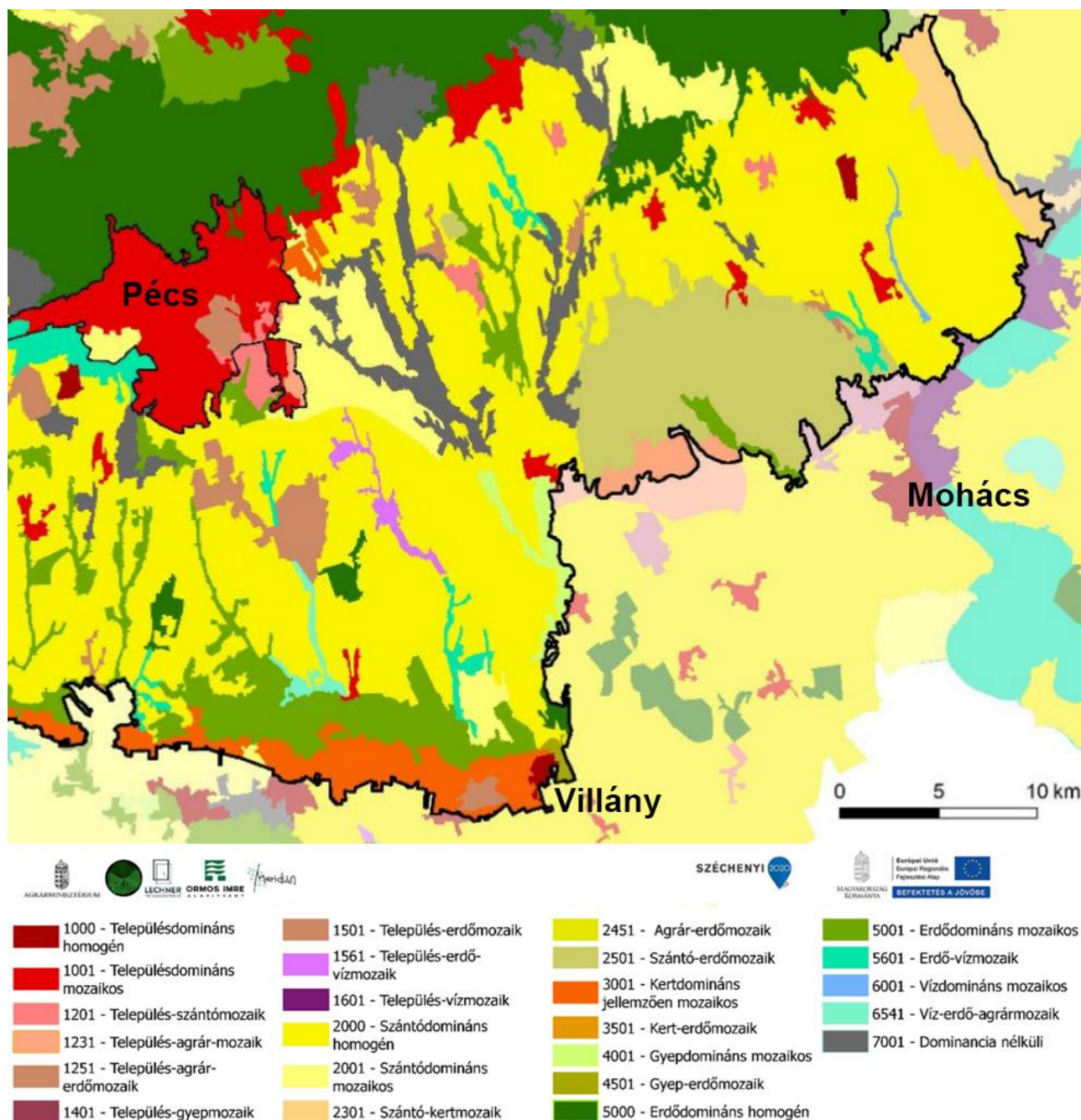
A Baranyai-dombság és a Drávaköz síksága között fekvő, Ny-K irányú, aszimmetrikus, kis területű (60 km²), sasbérce, karbonátos középhegység. Szubmediterrán hatás alatt álló, mérsékelten meleg, mérsékelten száraz térség. Rendzina, agyagbemosódásos és Ramann-féle barna erdei talajok borítják. Jellemző felszínborítási típus az erdő (48%). A cseres-tölgyesek és karsztbokorerdők inkább az északi lejtőket fedik. A délies lejtőkön jelentős a szőlő aránya (20%). Villány és Siklós térsége híres borairól és műemlékeiről. A szántók részaránya 13%. A hegységben több kőbányai is működött/működik, ezért a bányafelszínek aránya (0,9%) jóval meghaladja az országos átlagot. A Szársomlyó Ny-i oldalán 1903 óta működő bánya a térség legnagyobb tájsebe. A K-i oldalon felhagyott bányaudvarban alakították ki 1967-ben Nagyarsányi Szoborparkot. A kistáj döntő részén az emberi bolygatottság szintje az országos átlag körülinek tekinthető, de a bányák környezetében ezt jóval meghaladja. A domborzat, a vízrajz és a talajok általában mérsékelten, helyenként erősen módosítottak. A települések és vonalas infrastrukturális létesítmények fragmentációs hatása mérsékelt.

Forrás:

Csorba, Péter (2021): Magyarország kistájai. Meridián Alapítvány, Debrecen

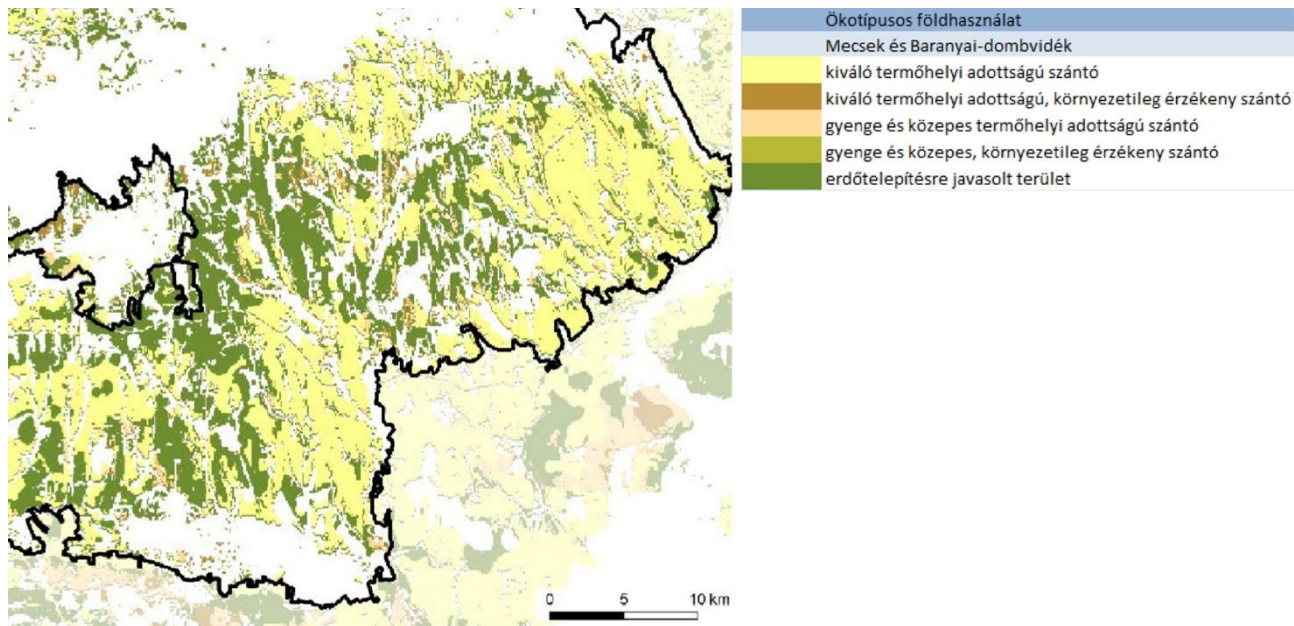
II. Az érintett kistájak néhány jellemzője a Tájkarakter Tudástár térképein (<https://termeszetvedelem.hu/tajkarakter-tudastar/>)

II.1. Komplex felszínborítás-típusok

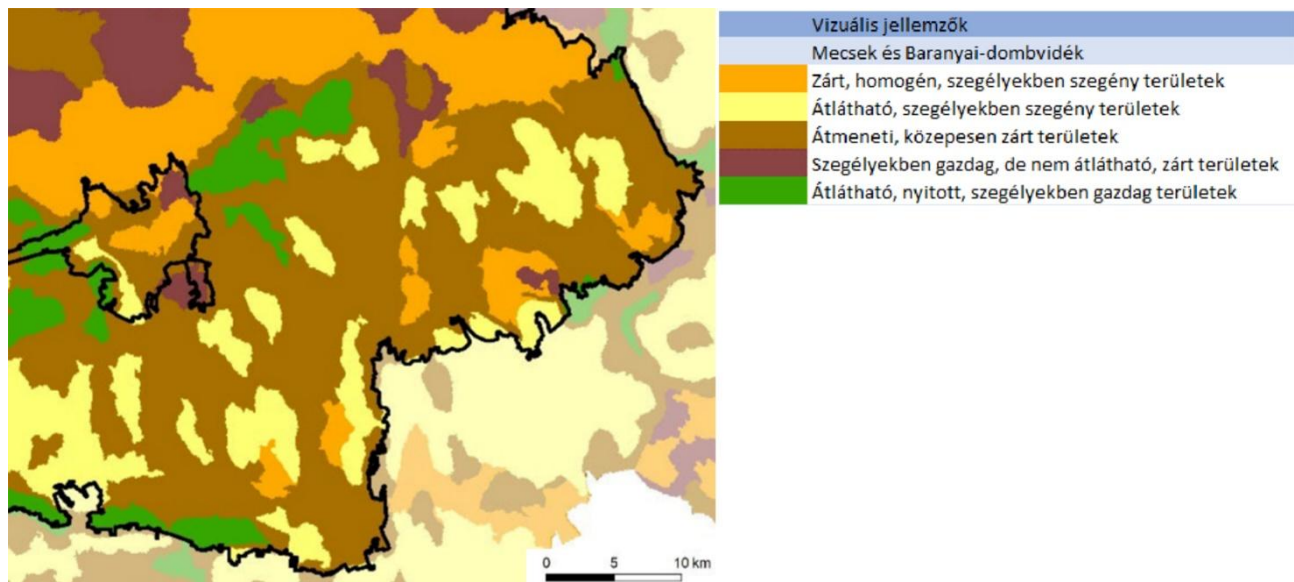
Az általunk meglátogatott Baranyai-dombsági területek nagyobb része szántódomináns homogén, illetve mozaikos. A Geresdi-dombság nagyobb része erdődomináns homogén típusú. A síkságokon is leginkább a szántódomináns jelleg uralkodik. Míg a Villányi-hegység D-i oldalára a kertdomináns mozaikos, addig az É-ira az erdődomináns mozaikos jelleg igaz.

II.2. Ökotípusos földhasználat

Az ökotípusos földhasználati elemzések során a szántóföldi és az erdőtelepítési alkalmasságot, valamint a környezeti érzékenységet vizsgálják együtt. Az általunk bejárt dombsági és síksági területek döntő többségén a szántóföldi alkalmasság meghaladja a másik kettőt, ezért a kiváló termőhelyi adottságú szántó kategóriába tartozik.

II. 3. Vizuális jellemzők

A dombsági területeket az átmeneti, közepesen zárt területek uralják, de kismértékben a zárt, homogén, szegélyekben szegény területek is előfordulnak. Az alföldi jellegű részekre inkább a szegélyekben szegény, átlátható területek jellemzőek. A Villányi-középhegység területe átlátható, nyitott, szegélyekben gazdag terület.

III. A tanulmányút során tárgyalt fontosabb témák vázlatos bemutatása

III.1. Somberek: nemzetiségek és tájhasználat, gazdálkodás (Aubert Antal)

Somberek Baranya megye keleti részén, a Geresdi-dombság peremén fekvő település, amelynek történeti fejlődését és mai arculatát alapvetően a nemzetiségi viszonyok, valamint az ezekhez szorosan kapcsolódó tájhasználati és gazdálkodási formák alakították. A falu példája jól szemlélteti, miként fonódik össze etnikum, településszerkezet és gazdasági működés egy mikrotérségben.

A török kori pusztulást követően Somberek a 18. században újratelepült. A kezdeti szerb (ortodox) lakosság mellé szervezetteren érkeztek német ajkú telepesek, akik rövid időn belül meghatározóvá váltak. A betelepülő németiség nemcsak demográfiai értelemben formálta át a falut, hanem tájhasználati és gazdálkodási mintákat is hozott magával. A német paraszti gazdálkodás racionalitása, a teljes rendszer stabilitása és a munkaszervezés fegyelme hosszú távon is meghatározta Somberek fejlődési pályáját.

A trianoni békeszerződést követően a nemzetközi jog által biztosított optálási jog alapján a Magyarországon élő szerb nemzetiségű lakosság egy része a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság állampolgárságát választotta, és ennek nyomán áttelepült az új délszláv állam területére. Ez a folyamat – mint önkéntes, jogilag szabályozott lakosságmozgás – több dél-dunántúli és határ menti település etnikai arányait is módosította.

A 18. században Somberek birtokviszonyait földesúri nagybirtokos keretek határozták meg, amelyekhez a szakirodalom a Sauska család, valamint egy német eredetű földbirtokos család birtokait köti, utóbbi esetében a források Mirbach névalakot egyaránt használnak. Az uradalmi keretek ellenére a település társadalmi szerkezetében a kisparaszti gazdálkodás vált meghatározóvá, amely a teljes jobbágygazdaságok túlsúlyán és az önálló földhasználat relatív stabilitásán alapult. E kettősség – a nagybirtoki földtulajdon és a kisparaszti művelés együttélése – hosszú távon meghatározta Somberek agrárszerkezetét és társadalmi viszonyait.

A település morfológiai szerkezete – többutcs, szalagtelkes falu – egyértelműen a német telepes falvakra jellemző mintát követi. A hosszú, keskeny telkek az utcafronttól hátrafelé haladva funkcionálisan tagoltak: lakóház, gazdasági udvar, majd kert és művelt terület. Ez a telekforma szorosan összefüggött a határhasználattal, amelyben a szántóföldek térhódítása vált meghatározóvá. A Geresdi-dombság eredetileg változatos felszínborítását – erdők, legelők, rétek – fokozatosan felváltotta a szántóművelés dominanciája, miközben az erdők és gyepek aránya csökkent.

A 19. században Somberek agrárjellegű, de gazdaságilag differenciált településsé vált. A paraszti gazdaságok többsége kis- és középbirtokos alapon működött, vegyes gazdálkodást folytatva. A szántóföldi növénytermesztés mellett jelentős szerepet kapott az állattartás, valamint a kiegészítő háztáji termelés. A német lakosság körében a földhöz való kötődés és a gazdasági sikeresség szorosan összefonódott az etnikai identitással, ami a település társadalmi szerkezetében is tükröződött.

A II. világháborút követő lakosságcsere és kitelepítések radikális fordulatot hoztak. A német lakosság jelentős részének eltávolítása után a faluba bukovinai székely és felvidéki magyar családok érkeztek. Ez nem pusztán etnikai, hanem gazdasági törést is jelentett: az újonnan betelepülők eltérő gazdálkodási tapasztalatokkal és tőkeellátottsággal rendelkeztek. A

korábbi, etnikailag tagolt paraszti struktúra megbomlott és a gazdasági különbségek átmenetileg felerősödtek.

Az 1950–60-as években lezajló termelészövetkezetesítés alapvetően átalakította Somberek tájhasználatát. A korábban mozaikos birtokszerkezetet nagyüzemi gazdálkodás váltotta fel, amely homogenizálta a művelési módokat. Az etnikumok gazdaságformáló szerepe csökkent, miközben a falun belüli jövedelmi és státuskülönbségek egyre inkább társadalmi és nem etnikai alapon jelentek meg. A termelés súlypontja a szántóföldi növénytermesztésre helyeződött át, a hagyományos paraszti gazdálkodás számos eleme háttérbe szorult.

A rendszerváltást követően Somberek mezőgazdasága nagyüzemi keretek között stabilizálódott. A földhasználat továbbra is koncentrált, a szántók dominanciája megmaradt, miközben a háztáji és kisléptékű gazdálkodás szerepe csökkent. A tájhasználat mai képe - nagytáblás szántók, korlátozott erdő- és gyepterületek, valamint a településhez kapcsolódó halastavak – jól tükrözi a 20. század második felében lezajlott gazdasági és társadalmi folyamatokat.

Mindezek ellenére a nemzetiségi örökség továbbra is meghatározó identitásképző tényező Sombereken. A település tudatosan épít a német közösség kulturális és történeti hagyatékára, amely nemcsak a faluképben és a hagyományokban, hanem a térhasználat értelmezésében is jelen van. Somberek példája így jól mutatja, hogy a táj nem pusztán természeti adottság, hanem történeti és társadalmi konstrukció, amelyben az etnikai csoportok gazdálkodási gyakorlata maradandó nyomot hagy.

Somberek község (<https://somberek.hu/fotok.html>)

Források

Antal Aubert (1997): Die Auswirkungen der Industrialisierung und des Systemwechsels auf die Siedlungs- und Lebensformen der Deutschen in Südosttransdanubien. In: Herausgegeben von Márta Fata: *Die Swäbische Türkei. Lebensformen der Ethnien in Südwestungarn*. Schriftenreihe des Instituts für Doneschwäbische Gesichte und Landeskunde, Band 5., Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen.

- Aubert Antal (1993): Településformáló folyamatok megyei és kistérségi szintű vizsgálata Baranya megyében (etnikai csoportok a falusi térben). Kandidátusi értekezés, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs.
- Pintz Bálint (1989): *Somberek és Görcsönydoboka története*. Szerk., jegyz. és a bevezetőt írta: Aubert Antal – Vonyó József. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar Történelem-Nemzetiségi Intézet, 146 p.
- Romsics Ignác (2004): *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szeidl Klaudia – Aubert Antal (2025): A német nemzetiségi kulturális örökség, mint a vidéki térségek fenntarthatóságának eszköze. In: *Területfejlesztés és Innováció*, 18. évf. 2025/2-3., pp. 87-107.
- Szeidl Klaudia – Aubert Antal (2023): Etnikai arculatok mint turisztikai vonzerők (A baranyai sváb falvak példáján). IX. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium, 2023. október 13.
- Szeidl Klaudia (2022): *A német nemzetiség örökségturisztikai erőforrásai Magyarországon. A tájház mozgalom*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola, PhD-értekezés. Pécs.

III.2. A király halála és a táj változása (Pap Norbert)

II. Lajos halála a Duna mohácsi mellékágához, egy iszapos-mocsaras, részben állóvízes környezethez köthető, nem pedig magához a Csele-patak medréhez, és ez a környezet a 16–17. században jelentősen átalakult, miközben az emlékezet a „király halálának helyét” fokozatosan máshová helyezte át.

A király halála és a 16–17. századi táj

A hiteles kortársi források (Czettricz kamarás közvetetten ismert beszámolója, Sárffy Ferenc jelentése, Brodarics leírása) mozaikja egy keskeny, nyugati Duna-ágon történt menekülésről, majd egy a folyóhoz kapcsolódó mocsaras, iszapos mélyedésben bekövetkezett lovasbalesetről számolnak be.

A Mohácsi-sziget keleti, alacsony partja, a zord, zónákra tagolt árterület, a fokok un. halastavak rendszere, valamint a feliszapolódó, időszakosan vízzel borított mélyedések alkották azt a tájképet, amelyben a király lova belesüllyedt, és amely a 16. század elején még jóval keskenyebb, természetesebb Duna-mederhez kapcsolódott.

A Duna 1526-ban magas vízállású, „megáradt” folyóként jelenik meg a forrásokban; az áradás elfedi a meder tagoltságát, majd levonulása után láthatóvá válnak az iszapos gödrök, amelyek közül az egyikben találták meg a király lova és a közelben több menekülő holttestét.

A 16–17. század folyamán a nyugati (mohácsi) Duna-ág partvonala tovább pusztult, a keleti (szigeti) oldal pedig süllyedő, egyre kiterjedtebb árterületté vált; a fokokkal tagolt vízrendszer (Karasica/Krassó, Fekete-víz, Riha) a halál helyét térben a Duna mellékágához, nem pedig a szárazföld belsejéhez rögzíti.

A Csele-patak sajátos morfológiája (mély V-alakú bevágódás, gyors esés, keskeny meder) kevésbé felel meg annak az iszapos, ingoványos környezetnek, amelyet a kortársak a király halála helyeként írnak le.

A táj rekonstrukciója (geológiai fejlődés, árterek, zónák, partmagasság, 18–19. századi térképi analógiák) azt valószínűsíti, hogy a baleset egy a kisebbik Duna-ág keleti oldalán fekvő, feliszapolódott, zátony mögötti mélyedésben történt, amely árhullámkor tóyszerű állóvízzé alakult.

A király halálának emlékezete és a táj változása

A 16. századi emlékezeti forrásokban a kulcsszavak: Duna-ág, mocsár, iszap, tó vagy állóvíz, illetve a Csele falu „alatt” fekvő meredek part, ami még a Duna-közelséget és az árteret hangsúlyozta.

A népi emlékezetben ugyanakkor korán megjelent az a motívum, hogy a király „a Dunába veszett”, illetve népdalokban a Csele-patak és a Duna motívuma egymás mellé kerül, összefonva a konkrét Duna-árteret a patak nevével.

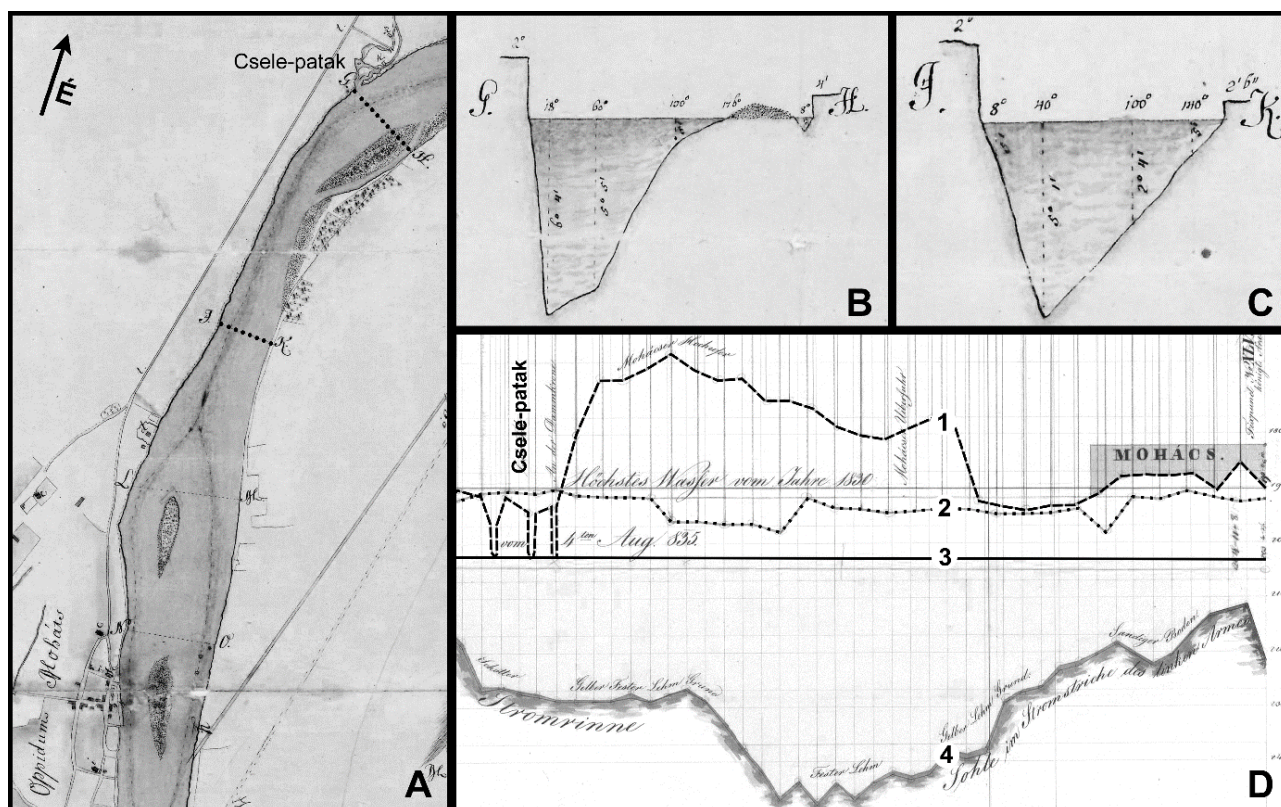
A 16. század végére és a 17. században az irodalmi-humanista hagyományban egyre erősebben kötötték a halál helyét a Csele-patak nevéhez (Carassus/Csele), sokszor úgy írva le, mintha széles, lassú, mocsaras folyó lenne, amely a Duna-árterek jellegét „viszi át” a patakra.

A későbbi szerzők (Istvánffy, Cserei, Losonczy stb.) már magát a Csele-patakot nevezik a halál konkrét színhelyének, miközben a Duna szerepe fokozatosan háttérbe szorul, csak a „Duna közelsége” marad utalásként.

A 18. századtól, a török kiűzése és a táj részletesebb felmérése után a Csele-patak topográfiája jól ismertté vált, és a patak neve végleg összeforrt a király halálának emlékével; ekkor jelennek meg az első emlékművek is a Csele mentén.

Időközben maga a Duna-meder is átalakult: jóval szélesebb lett, a partvonal eltolódott, a fokok és természetes halastavak szerepét részben gátak, vízvédelmi művek vették át, így a 16. századi, szigeti mocsárvilág fizikai lenyomata jórészt eltűnt, miközben az emlékezet a könnyebben azonosítható patakhhoz rögzítette a „halál helyét”.

Összességében a halál „valódi” környezete egy dinamikusan változó Duna-árteret, feliszapolódott, fokokkal tagolt szigeti vízrendszert jelentett, míg az emlékezet a 16–18. század során egyre inkább egy egyszerűsített, patak-központú, jól jelölhető tájalelemre, a Csele-patakra helyezte át a hangsúlyt, részben a táj fizikai változása, részben az irodalmi-humanista hagyománysűrítő törekvései miatt.

A Csele-patak torkolata alatti Duna-szakasz, valamint a meder keresztmetszetei (1808) és a partélek hosszmetzete (1830–1840) (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, L S 12 div. XIII. No. 370; Uo. OL S 80 Duna No. 57/1-29.)

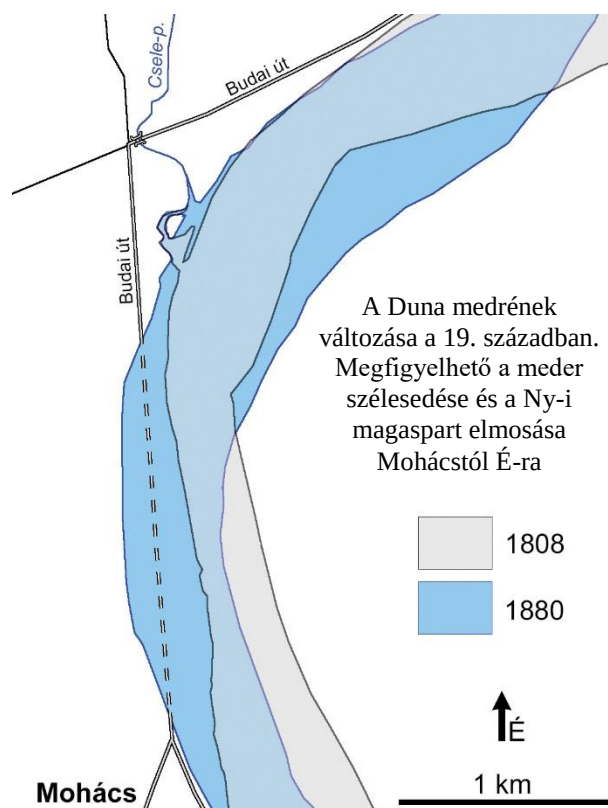
A = 1808-as térkép; B = G–H keresztmetszet; C = J–K keresztmetszet; D = A jobb (1) és bal (2) part élének, illetve a medernek (4) a hosszmetzete a Csele-patak és Mohács között, az 1835. augusztus 4-i vízszint (3)

III.3. A Duna folyam Mohácsnál (Gyenizse Péter és Varga Gábor)

A Duna Európa második leghosszabb folyója. Németországban, a Fekete-erdőben ered és innen délkeleti irányban 2850 kilométert tesz meg a Fekete-tengerig. Mohács város a 21. század elején kb. az 1445 és 1450 folyamkilométer között, tehát a forrás és a torkolat között mintegy félúton fekszik. A Duna évszázadok óta fontos nemzetközi hajóút. Ezen folyam jelenléte, vízállása, árvizei évezredek óta meghatározzák a Mohácsi-sík árterületén zajló természeti, társadalmi, gazdasági és kulturális eseményeket, folyamatokat. A Duna Mohácsnál a saját alluviumán, azaz saját lerakott hordalékán halad, ami korábban jelentős méretű meanderek kialakulását eredményezte. Ezek többségét átvágták, a folyó hosszát mesterségesen rövidítették.

Napjainkban a Mohácsi-Duna a kompátkelőhelynél, a városi és a szigeti rév között a legkeskenyebb, 270 m, míg a Csele-patak torkolatánál 700 m, a Cigány-zátony előtt pedig 775 m széles. Nem mindig volt ez így az elmúlt századokban, amikor hosszú ideig a Mohácsi-sziget keleti oldalán folyó Baracskai-Duna (ma Ferenc-tápcsatorna) volt a folyó fő ága. A 17–18. századi leírások szerint a nyugati ág kiszélesedése az adatközlők életében kezdődött, melynek 19–20. századi üteme jól követhető az egyre pontosabbá váló térképeken. Mindezen változások háttérében természetes okok állhattak, hiszen a 17–18. században még alig beszélhetünk tervezett és nagy volumenű vízügyi beavatkozásokról. Korábban a kutatók a törésvonalak menti emelkedéseknek és süllyedéseknek tulajdonították a nagyobb vízhozam nyugati ágba való áthelyeződését, azonban az újabb vizsgálatok azonban arra utalnak, hogy a folyó természetes hordalékszállítási és akkumulációs tevékenysége is okozhatta ezt a változást.

A Mohácsi-Duna medrének szélesedése megnövelte a folyó eróziós tevékenységét. Ez elsősorban a Bártól Mohácsig terjedő éles, könyökszerű mederhajlat külső ívén, azaz a nyugati oldalán volt érzékelhető az elmúlt évszázadokban. A Mohács városától északra fekvő ipari területek mellett a 19. század első felében 100-150 méter hosszan leszakadt a partfal, aminek következtében a régi Buda-eszéki „királyi” országút nyomvonala megszakadt, azt nyugatabbra helyezték át. 1832-ben az egykori Selyemgyár mellett szakadt le a Duna part. A közelében fekvő Szabadság tér az első katonai felmérés térképén még szélesebb volt, de később a keleti oldalát elmosta a víz. Egy másik közlés szerint, a Mohács lakott területének északi részén fekvő vasútállomást az 1860-as évek elején végbemenő partszakadások miatt többször is beljebb kellett helyezni. Szintén lakott területet érintő bejegyzés, hogy a Sokac- és a Magyar-rév között 1894-ben betonfal épült (védő gát) a folyó partpusztító hatásának megállítására. A Duna medrének szélesebbé válása a keleti parton is érzékelhető volt, amikor a mohácsi-szigeti Csingilingi-csárda (ahol a Sokac-révből induló

kompok kötöttek ki), a 19. század elején beleszakadt a Dunába. A Mohácsi-Dunát a 19–20. század során azután jelentősen szabályozták, lerövidítették.

Az ember által végzett folyószabályozás klasszikus célkitűzése a víz, a hordalék és a jég kártétel nélküli levezetésének biztosítása, figyelembe véve a hajózás és az ivóvízszolgáltatás igényeit is. A magyarországi alsó Duna-szakaszon a gazdasági szükségszerűségből végrehajtott szabályozási munkálatok már a vízügyi térképezés előtti időszakban (1823–1830) megindultak és a századfordulóig kisebb-nagyobb megszakításokkal folytak. A módszer csak a szabályozási kőművek megjelenésével vált hatékonná (1878). Ekkortól először csak csökkent, majd teljesen megszűnt az addigi intenzív kanyarfejlődés. A Duna Budapest alatti szakasza a szabályozások során több mint 100 kilométerrel lett rövidebb (a kanyarulatok levágása következtében). Erdősi Ferenc adatai szerint a boki kanyart 1814-ben, a belső bédai kanyart 1820-ban és a mocskosi kanyart 1821-ben vágták át. A rövidülés közvetlen következménye az esés megnövekedése, amellyel szoros összefüggésben az átlagos vízsebesség és a folyó hordalékszállító kapacitása is megnőtt, a jelentős medermélyüléshez vezetett. Ez hozzá járul a környező területeken talajvízszint csökkenéséhez.

Másik probléma, hogy az alacsony ártér töltésekkel történt szűkítése a hullámtér felszínét az áradások következtében lerakódó folyóvízi hordalékkal jelentősen és egyre magasabb szintre emeli, ami az árvízi kockázatot növeli.

Források:

- Erdősi Ferenc 1987: A társadalom hatása a felszínre, a vizekre és az éghajlatra a Mecsek tágabb környezetében. Budapest. 1987
- Gyénizse Péter-Lóczy Dénes-Varga Gábor (2025): A Mohácsi-sík vízrajza és annak hatása a mohácsi csatára. In: Pap, Norbert (szerk.) A mohácsi csata. Budapest, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet
- Pesti János: Baranya megye földrajzi nevei. (II. kötet), Pécs, 1982.
- Varga Gábor – Fábián Szabolcs Ákos – Kovács István Péter – Schweitzer Ferenc: Gondolatok a Kárpát-medencei folyók árvizeiről. Földrajzi Közlemények. 2018. 4. kötet. 291–308.

III.4. Mohács – Etnikumok, hagyományok, busójárás (Aubert Antal)

Mohács történeti és településföldrajzi vázlata

Mohács Baranya megye egyik legjelentősebb Duna menti városa, amelynek történeti fejlődését alapvetően meghatározta folyami fekvése, átkelőhely-jellege és regionális gazdasági szerepköre. A település már a középkorban mezővárosi funkciókkal rendelkezett, gazdasági életében a kereskedelem, a kézműipar és a vízi kapcsolatok kiemelt szerepet játszottak. Az 1526-os csatát követő török uralom, majd a felszabadító háborúk súlyos demográfiai törést okoztak, ugyanakkor a 17-18. század folyamán meginduló betelepítések nyomán Mohács soknemzetiségű és többvallású várossá vált.

A török uralom után a város nem az eredeti középkori helyén, hanem a Duna menti átkelő közelében épült újjá. A betelepülő közösségek részben elkülönülő városrészeket hoztak létre, ami sajátos, etnikailag tagolt településszerkezetet eredményezett. Ez a tagoltság máig érzékelhető Mohács városszövetében, és fontos keretet ad a helyi hagyományok értelmezéséhez.

Betelepítések és etnikai összetétel

A török uralom megszűnését követően Mohács a 17-18. században szervezett betelepítések révén népesült újra. A Habsburg-kori telepítéspolitikája célja a Duna menti átkelőhely gazdasági és stratégiai megerősítése volt, amelynek eredményeként több etnikai csoport telepedett meg a városban. A legjelentősebb közösséget a dél-szláv eredetű, katolikus sokácok alkották, akik a Dráva–Száva közéről érkezve hozták magukkal sajátos gazdálkodási, kézműves és szokáskultúrájukat. Jelenlétük meghatározóvá vált Mohács kulturális arculatában, különösen a hagyományos népszokások területén.

A sokácok mellett szerb (pravoszláv) lakosság is megjelent, elsősorban kereskedőként és kézművesként kapcsolódva be a város gazdasági életébe. A 18. század második felében német (sváb) telepesek érkeztek, akik földműveléssel, szőlőtermesztéssel, valamint iparos tevékenységekkel járultak hozzá a város fejlődéséhez. A magyar lakosság részben visszatelepülés, részben belső migráció útján erősödött meg, különösen a református közösségek révén.

Az egyes etnikumok városrészek szerint is elkülönülten telepedtek le, ami mozaikos társadalmi szerkezetet eredményezett. Ez az elkülönülés nem elszigeteltséget jelentett, hanem funkcionális együttélést, amelyben az etnikai hagyományok, a vallási sokszínűség és a foglalkozási specializáció egymást erősítve alakították Mohács társadalmi és gazdasági életét.

Mohácson a város etnikai sokszínűségét intézményes keretek is tükrözik, mivel a szerb, a roma, a német és a sokác közösségek egyaránt önálló nemzetiségi önkormányzattal rendelkeznek.

Etnikumok és foglalkozások összefüggései

Mohács etnikai sokszínűsége szoros kapcsolatban állt a város foglalkozási struktúrájával. A magyar lakosság körében jelentős szerepet töltött be a halászat és az ártéri gazdálkodás, míg a sokác közösségek földműveléssel, állattartással és kézműipari tevékenységekkel foglalkoztak. A város kézműipara a 18–19. században különösen fejlett volt, ideértve a fazekasságot és a fekete kerámiát, amelynek művelésében a délszláv mesterek kiemelkedő szerepet játszottak.

E kézműves hagyományok közegeiben alakult ki az a kulturális háttér is, amely a busójárás tárgyi és technikai elemeinek - különösen a maszkfaragásnak - továbbörökítését lehetővé tette.

A busójárás eredete és jelentésvilága

Mohács legismertebb hagyománya a busójárás, amely a helyi sokác közösséghez kötődő, farsangi-télűző rítusként alakult ki. A szokás eredete összetett, elemei között megtalálhatók a balkáni-szláv hagyományok, a keresztény farsangi szokáskör, valamint archaikus, termékenységi és gonoszűző hiedelmek. A busójárás nem pusztán látványos esemény, hanem közösségi rítus, amely a helyi identitás egyik legfontosabb hordozója.

A busók megjelenése a tél elűzését, a természet megújulását és a közösség megerősödését szimbolizálja. A rítus aktív részvételt feltételez, amelyben a közösség tagjai nem nézőként, hanem szereplőként vannak jelen.

A busóviselet és a maszkfaragás hagyománya

A busójárás egyik legmeghatározóbb eleme a busóviselet, amely mély szimbolikus tartalommal bír. A hagyományos busóalak kifordított birkabőr bundát, vászonnadrágot és hangos zajkeltésre alkalmas kolompokat visel. A zaj a gonosz elűzését és a tél végét hivatott jelképezni.

A viselet központi eleme a faragott faálarc, amelyet hagyományosan fűzfából készítettek. Az álarc torzított, démonikus arkifejezése, hangsúlyos orra és nyitott, fogazott szája a természetfölötti erőket idézi meg. A száj belsejét és a fogakat a hagyomány szerint pirosra festették, amelyet korábban gyakran bikavérrel vagy annak szimbolikus megfelelőjével oldottak meg, a vérhez kapcsolódó élet- és erőszimbolika miatt.

A maszkokhoz rögzített szarvak eredetileg többnyire juh- vagy kecskeszarvból, ritkábban marhaszarvból készültek. A szarv a termékenység, az erő és a természetfölötti hatalom jelképe, amely a busó alakját a mindennapi világból a rítus szimbolikus terébe emeli.

A maszkfaragás Mohácson öröklődő kézműves tudás, amely családi hagyományként adódik tovább. Bár a maszkok alapformája kötött, minden darab egyedi kézjegyet hordoz, így a kreativitás a hagyomány keretein belül érvényesül. Ez a kettősség biztosítja a busójárás élő jellegét.

Busócsoportok és a hagyomány közösségi keretei

A busójárás során megjelenő busócsoportok gyakran több generációra visszatekintő közösségek, saját hagyományokkal és belső szabályokkal. A rítusban való részvétel felelősséget jelent a hagyomány hiteles továbbvitele iránt. A busójárás 2009-ben felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökség reprezentatív listájára, amely nemzetközi elismerést hozott Mohácsnak, és új kontextusba helyezte a hagyomány megőrzésének kérdését.

Hagyományokhoz kapcsolódó mohácsi rendezvények

Mohács hagyományőrző rendezvényei szorosan kapcsolódnak a város etnikai sokszínűségéhez és a Duna menti életformához. A Dunai mosás az ártéri gazdálkodás és a folyóhoz kötődő mindennapi élet emlékét idézi fel. A Nepomuki Szent János ünnepe (Jánoscázás) a vízen járók védőszentjének tiszteletéhez kapcsolódik, és vallási, valamint közösségi jelentőséggel bír.

A sokác babfőző fesztivál a helyi gasztronómiai hagyományokat mutatja be, míg a Duna menti Halfesztivál a halászati kultúra továbbélését hangsúlyozza. Az Aratónap a mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódó szokásokat és közösségi együttműködést idézi meg. A Mohácsi Nemzetközi Néptáncfesztivál mindehhez nemzetközi kitekintést ad, ugyanis a különböző népek tánc kultúrájának bemutatásával erősíti Mohács többnemzetiségű karakterét, és a helyi hagyományokat tágabb, európai folklórkörnyezetbe ágyazza.

Ezek az események nem pusztán turisztikai attrakciók, hanem a mohácsi kulturális örökség élő megnyilvánulásai.

Busójárás

(<https://szellemikulturalisorokseg.hu>)

Trischler Ferenc szobrászművész által készített Busószobor Mohács Pécs felőli bejáratánál

(<https://csodalatosmagyarorszag.hu>)

Források:

Erdősi Ferenc - Lehmann Antal (1974): *Mohács földrajza*. Mohács Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Mohács.

Ferkov Jakab (2015): A nemzetiségek kultúraátadási sajátosságai Mohács példáján. In: *Forrás*, 47. évf. 2015/7-8., pp. 142-159.

Füredi Zoltán (2004): Busójárás, az élő rítus. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. (Tanulmányok a PTE Néprajz - Kulturális Antropológia Tanszék által szervezett konferencián elhangzott előadásokból). Budapest, pp. 315-357.

Maurer Éva (2002): A busójárás. In: *Belvedere*, 14. évf. 2002/1-2., pp. 83-87.

Minorics Tünde (2012): „Ehhez mérem az egész évet”. *A mohácsi busók szokásvilága*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem – Interdiszciplináris Doktori Iskola / Néprajz - Kulturális Antropológia Doktori Program.

Mohács Településképi Arculati Kézikönyv (2018). Elérhető: <https://old.mohacs.hu/rendeletek/TAK.pdf>

Weboldalak:

Busójárás hivatalos oldala: <https://www.busojaras.hu>

Mohácsi Busójárás hivatalos oldala: <https://www.mohacsibusojaras.hu>

Mohács Smart Önkormányzat hivatalos oldala: Rendezvények (Dunai mosás, Jánoskázás, fesztiválok). Elérhető: <https://mohacs.smartonkormanyzat.hu/smart-onkormanyzat-mohacs>

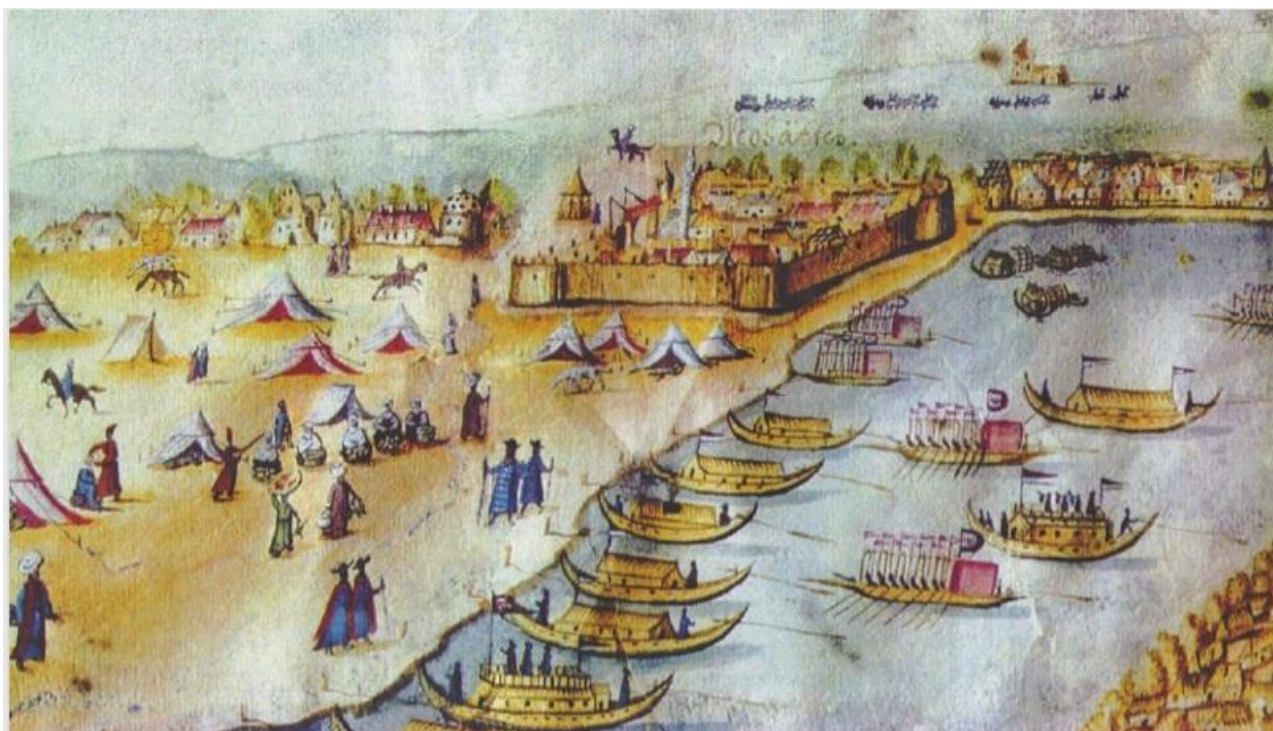
Magyar Krónika hivatalos oldala: *A hely szelleme - Mohács*. Elérhető: <https://kronika.hu/cikk/category/a-hely-szelleme/mohacs>

III.5. A török kori Mohács és a palánkvár képe (Kitanics Máté)

A mohácsi csatát követően az egykori püspöki mezőváros előbb szandzsákszékhely, majd Szigetvár török általi elfoglalása után alacsonyabb rangú náhijeközpont lett. Egy 1550-es évekbeli török adóösszeírás Mohácson a Velence utcai, a Nagy utcai, a Piac utcai és a Szent Miklós utcai mahallét (városnegyed), illetve Felmohácsot említi. Utóbbi különösen érdekes, mivel egyes kutatók Felmohácsot a mohácsi Duna-ág jobb partjára helyezik. A valóságban azonban Felmohács, amelynek „időbeli folytatása” a Marsigli (1696/1726) által is ábrázolt Kis-Mohács volt, a Mohácsi-szigeten feküdt. Nem véletlen, hogy ez a Felmohács Lázár deák 1528. évi térképén is Moháccsal szemben, a szigeten került ábrázolásra, ahogy az általunk Maximilian Brandstetter vízfestményeként azonosított 1608. évi ábrázoláson is lakóházak sorakoznak Mohács túlpartján. Sőt Hogenberg egy 1575. évi térképén az egész Mohácsi-szigetet Felmohács insula névvel illette.

Evlija Cselebi 1663-ban jár az ekkor főként „törökök” (muszlim bosnyákok), magyarok, szerbek, horvátok, vlachok és cigányok által lakott Mohácson. A várat Brandstetter ábrázolásának megfelelően a Duna partján álló erős palánkvárként említi, amelyet a négy sarkán lévő bástyákon álló ágyúk őriznek. A vár egyik bejárata a Vízi-kapu, amely a Dunára nyílik, és amely előtt, akárcsak Brandstetter festményén vízimalmok állnak. A másik a déli Városi-kapu, ágyúkkal és más fegyverekkel megerősítve. A váron belül 50 házacska van a katonáknak, illetve Szulejmán szultán dzsámija, magtárak és hadiszertár. Maga a váron kívüli város mindössze 300 deszkazsindelyes és náddal fedett házból állt, illetve a pasa palotájából, egy fogadóból, egy dzsámiból, egy medreszéből, egy kolostorból és két elemi iskolából. A települést sövénypalánk vette körül, körítőárkába pedig a Duna vizét vezették. Ez utóbbi Henrik Ottendorf ugyanezen évi ábrázolásán is jól látszik, ahogy az is, hogy a várost ezen felül további védelmet nyújtva egy mocsár ölelte körül, amelyen egy híd vezetett keresztül. A település a szárazföld felől csak ezen át volt ugyanis megközelíthető.

A korszerűtlenné vált és leromlott állagú palánkot 1720-ban bontották el. Helye a selyemgyártól kisebb távolságban északra lehetett, az egykori sóraktár környezetében. A Duna napjainkra a palánkvár mintegy felét rombolhatta el, így a kis erőd egy része ma a folyó alatt fekszik.

Mohács Maximilian Brandstetter vízfestményén (1608)

Mohács és a mohácsi palánkvár Henrik Ottendorf 1663. évi rajzán

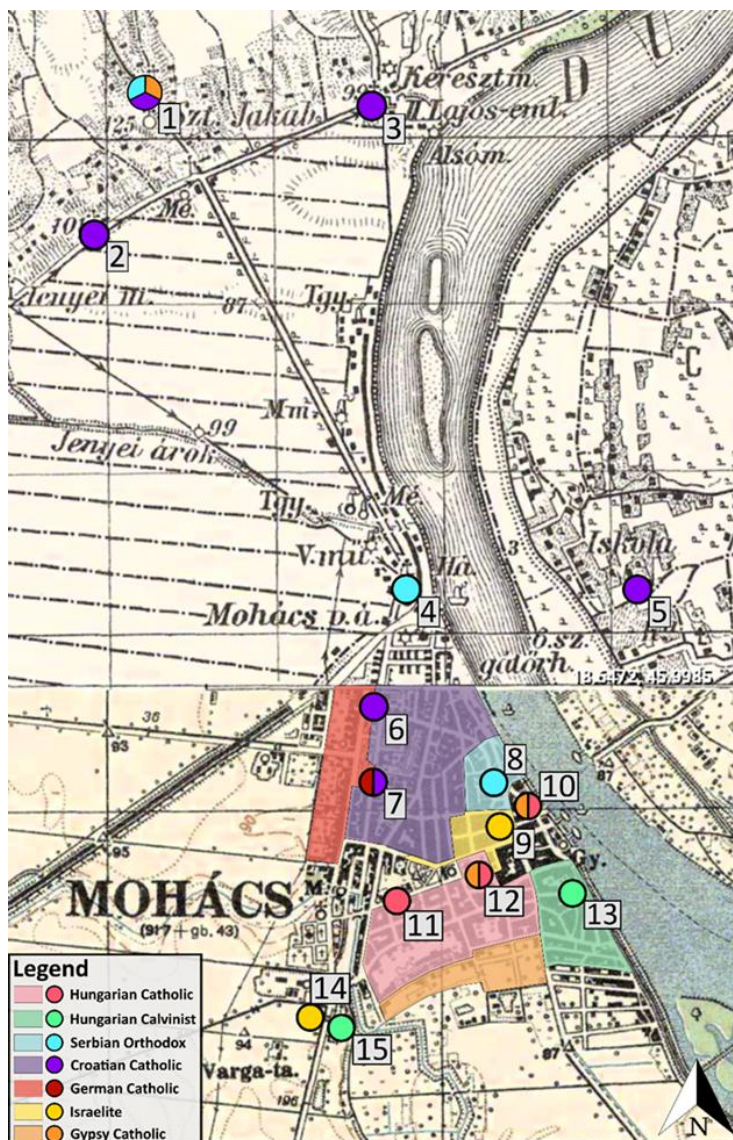
III.6. Etnikumok a Mohácsi-síkon és a mohácsi városnegyedek (Kitanics Máté)

Az oszmán előretörés és a 150 éves török uralom időszaka vált azoknak a migrációs mozgásoknak az origójává, amelyeknek köszönhetően a Mohácsi-sík európai szinten is egyedülálló multietnikus és multikonfesszionális vidék lett, egy Duna menti kisvárost (Mohács) és hat falut magában foglalva (Kölked, Nagynyárád, Udvar, Majd Lánycsók, Sátorhely).

A középkori magyar lakosság kontinuitását elsősorban a mocsarak által közrefogott, nehezen megközelíthető Kölked reformátussá vált népessége biztosította. Rajtuk kívül a török korban Mohácson is laktak protestáns magyarok, akikhez a török kiűzése után újabb protestánsok, illetve katolikusok csatlakoztak. Az elszerbesedő balkáni vlachok, az ortodox szerbek és a katolikus horvátok a török hódoltság korában, illetve a 18. század elején több hullámban költöztek ide. A szerbek Lánycsókra, Majsra, egy rövid időre Nagynyárádon, illetve Mohácson telepedtek meg, az utóbbiban külön negyedben. A Boszniából és Szlavóniából kivándorló katolikus horvátok (bosnyákok, sokácok) szintén Mohácsra költöztek. Lánycsókra már főként innen, másodlagos telepítéssel kerültek. A katolikus németek az 1710-es évektől érkeztek. A térségben Mohácson kívül Nagynyárád, Majs, Udvar és Lánycsók falvakban telepedtek meg. Cigányok (eredetileg ortodox, majd rövidesen katolizált népesség) szóróványosan a 18. században, tömegesen a 19–20. században érkeztek Havasalföldről és Szerbiából. Telepeik Mohácson a város déli peremén, Kölkeden és Lánycsókra pedig a falun kívül létesültek. A térségbe érkező utolsó telepes réteget a zsidók adták. Mohácsra az 1850-es években indult meg nagyobb számú beköltözésük, főként Galíciából, Oroszországból, kisebb számban pedig osztrák területekről. A 19. század végétől és a 20. század során mindvégig a térség etnikai homogenizálása zajlott, az asszimilációs folyamat, a magyarosítás felerősödött. A trianoni béke után az 1920-as, 1930-as években a helyi szerbség nagy része a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba optált. A második világháború alatt a zsidó közösség, illetve a cigányság egy része is a Shoa áldozatává vált, közülük csak kevesen tértek vissza. A németeket a kollektív bűnösség elve alapján a háború után jelentős arányban telepítették ki Németországba. Ezzel együtt a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény alapján a Magyarországra áttelepített magyarokat a térségünkben sok esetben a kitelepített németek házaiban helyezték el.

Mohácson a 20. század első harmadáig, illetve a II. világháborúig a lakosok – egyedülállóan sokszínű módon – etnikum és vallás szerinti negyedekbe tömörültek. A katolikus magyarok negyede a város délebbi részén, a Cigány-negyedtől északra helyezkedett el, míg keleten a kálvinista magyarok negyede határolta őket, akiknek hosszan elnyúló, Dunához tapadó városrészük volt. Az ortodox szerbek (aromának/cincárok/vlachok) városnegyede az ún. Duna-soron terült el, így telkeik egy része állandó veszélyben volt a folyó miatt. A katolikus horvátok, azaz a sokácok a régi város északnyugati részét foglalták el, keletről a szerbek, nyugatról a németek, délről pedig a magyarok negyedétől határoltan. A mohácsi németek elsőként megjelenő családjai az Eszék-budai országút mentén telepedtek le a róluk magyarul Német utcának, a horvátok és szerbek által Švapski sokak-nak nevezett tengelyen. (Mivel az első német telepések nagy része Svábföldről érkezett Magyarországra, ezért a későbbiekben a német telepésekre általánosan használták a sváb kifejezést akkor is, ha nem Svábföldről jöttek.) Az akkor még Újmohácsnak hívott önálló település a 18. század végén egyesült Moháccsal, onnantól annak külvárosát alkotva. A Zsidó-negyed központját a Király utca és az Eötvös utca üzletsora jelentette. Utóbbiban állt a zsinagóga és az Izraelita Elemi Népiskola is. Temetőjük

1848 óta található ugyanazon a helyen a város délnyugati végén, a Református temető mellett, az egykori Eszék-budai országútnál.

Etnikumok az egyes városnegyedek szerint a 20. század elején

Források:

- Kitanics, Máté–Herczeg, Alexandra–Konkoly, Sándor: Etnikumok és földrajzi nevek a Mohácsi-síkon. Földrajzi Közlemények 148:4, pp. 352–364.
- Pap, Norbert–Kitanics, Máté–Ács, Marianna–Reményi, Péter (2023): Geo-History of the Toponymy of Mohács Plain, SW Hungary. In: O'Reilly, Gerry (szerk.) Place Naming, Identities and Geography : Critical Perspectives in a Globalizing and Standardizing World Cham, Svájc : Springer International Publishing, pp. 383–411.

III.7. Gazdálkodás a Duna árterén – „múltidézés” (Gyenizse Péter)

A szabályozások és lecsapolások előtt a lakosság egyik jelentős megélhetési és bevételi forrása volt az ártéri halászat, gyűjtögetés, állattenyésztés, gazdálkodás. Ezek közül legismertebb a fokgazdálkodás, de az ártéri növényzet felhasználása is fontos volt. (A magasabb szintű engedélyekhez között, hivatásszerű folyami halászatra és az ártéri vadászatra most nem térünk ki.)

Fokgazdálkodás

A szabályozások előtt a Duna árvíz idején elöntötte az alacsony, esetleg a magas árterét is, benne a morotvákkal és más mélyedésekkel. A folyóhoz közel élő emberek a víz természetes ártéri útvonalait kimélyítették, vagy akár mesterséges csatornákkal azokat kiegészíthették. A fokgazdálkodás lényege, hogy árvíz idején a folyó vize feltölti az ártér folyómedertől távolabbi, mélyebben fekvő területeit, egyrészt így csökkentve a folyó vízszintjét és pusztítását, másrészt később ívóhelyet biztosít a halaknak, halászati lehetőséget az itt élőknek és öntözővizet a szárazabb időszakokra. Az ár levonulása után a víz az ártérben volt tartható megfelelő gátakkal, de akár vissza is volt vezethető a folyóba. A fokok a halászat színterei is voltak. Az így végzett vízszabályozás segítségével az ártéren hatékonyabb legeltetés, illetve a magasabb területeken akár gyümölcsstermesztési is történhetett. A folyószabályozások megszüntették a hagyományos fokgazdálkodás feltételeit

Az ártéri növények és azok felhasználása

A mélyebben fekvő ártéri részekben bőven tenyésző nádhoz való jog (nádlás) csaknem olyan fontos volt, mint az erdőhöz való jog (faizás). A nádhasználatot a települések szabályozták. A jobbágyok nádkévében is adóztak a földesuraknak. A nádat elsősorban tetőfedésre, nádfalak, vejszék készítésére használták fel. A gyékény felhasználhatósága szélesebb körű volt a nádénál. A gyékény vágásának jogát — bizonyos jó gyékényt termő helyeken — pénzért adta el az uraság vagy a falu. Gyékényt használtak a rekeszek, vejszék, a sás és a nádkévék összekötésére, gabonakéve kötésére és tetőfedésre is. Belőle készültek a haltartó kosarak, szatyrok, a méhkasok és szövedékek, melyeket például földre terítettek szőnyegként a fekhelyek alá.

A meder kiszáradó részein, lapos partjain, zátonyain rövid életű fövényvegetáció alakulhat ki, melynek jellegzetes növényei a tömegesen megjelenő füzek, amelyet régen legeltetésre is használtak, ez volt a „malát”. Bizonyos sásfélék, a vízi harmatkása, a komócsin, a zsenge nád, nádhajtás még a 20. század első felében is használatos volt takarmánynak.

A vízparti lágyszárú növényeknél kissé magasabban, már csak időszakosan vízjárta alacsony ártéri területeken húzódik végig a fűz-nyár ligeterdők sávja, melynek többféle társulása váltogatja egymást a terep szinte centiméternyi, deciméternyi különbségekkel eltérő magassági viszonyai szerint.

A ritkábban elöntött magasártér területén már a keményfaligetek csoportjába tartozó szil-kőris-tölgy ligeterdőket találjuk meg. (Azonban mára ez jelentősen megváltozott, a keményfaligetek helyén ma már gyakran nemes nyáras vagy fekete diós állományok díszlenek.)

A jelenlegi helyzethez képest némileg más lehetett a magasártéri erdők összetétele a középkorban és a kora újkorban. Az Első Katonai Felmérés dokumentációjában ugyanis

bükkerdőkre vonatkozó feljegyzések is szerepelnek többek között Baja, Mohács és Szeremle térségben. Ezek meglelte feltételezi a gyertyán hajdani gyakoribb előfordulását is.

A nyárasokat az ott élők „topolovács”-nak hívták (topoly horvátul nyárfa). Egy szil-kőris-tölgy erdőnek a neve „jaszenik”-erdő volt a szigeten (a kőrisfa horvátul jaszenik). A keményfa erdők sokkal nagyobb értéket jelentettek, és vagy a földesúr vagy a faluközösség szigorú védelme alatt álltak. Itt termett meg az épületek és malmok, palánkkerítések és halfogó rekeszek tölgyfája, a bútorok, koporsók készítéséhez szükséges szilfa, és az erdők értékes gyümölcse, a disznók hizlalására való makk. A puhafa erdőkben a sövényfonásokhoz szükséges vesszők, a csónakok vágására alkalmas fák és a tüzelő nagyobb része termett. Mindkét erdőben bizonyos időben legeltették a szarvasjószágot és a lovakat is. Az erdők használatának jogát és módját az urbáriumok és a szokásjog szigorúan szabályozta. Tüzelésre a lakosok csak kiszáradt keményfát vághattak ki.

Ezek az erdők biztosították az épület-, szerszám- és tűzifát, de a sertéstartáshoz a makkot, étkezéshez a vadalmát, vadkörtét, bőrcserzéshez a gubacsot is. A vadgyümölcsnek valaha igen nagy jelentősége volt a vidéken. A vad fákat beoltották, „nemesítették” és így idővel az ártéri legelőerdők félig gyümölcsös erdökké váltak. Sőt később már ártéri gyümölcsössé is alakultak.

A nyárasokban élő hamvas szeder fontos téli legelő volt, mivel télen is vannak zöld, áttelelő levelei. A szárazabb helyeken virágzó selyemkóró szőrös, gyapotszerű termését párnatöltésre használták.

Már a középkorban voltak olyan erdei, mesterséges irtások, amelyeken édes szénafüvek teremtek, ellentétben a mélyebb fekvésű fátlan, savanyúfüves, vizes területekkel. A 18-19. századi összeírások gyakran utalnak arra, hogy az árterek szénája sásos, kisebb értékű, a hozzá nem szokott jószág nem is fogyasztja. Ennek ellenére az árterek hatalmas szénatermése az itt élő lakosok egyik legfontosabb áruja, kiviteli cikke volt.

Források:

- Andrásfalvy B. (1973): A Sárköz és a környező Duna-menti területek ősi ártéri gazdálkodása és vízhasználatai a szabályozások előtt, Vízügyi Történeti Füzetek 6., Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztató Iroda, Budapest, pp. 34-51.
- Lehmann A. (1974): Mohács és környékének természetes élővilága. In: Erdősi F. (szerk.): Mohács földrajza. Mohács városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya, Mohács, pp. 66-79.

III.8. A Mohácsi-sík Dunától Ny-ra eső részének felszínborítás-változása (Gyenizse Péter)

A Mohácsi-síkot (alacsony és magas) ártérre, illetve ármentes teraszfelszínre oszthatjuk. A török utáni időszakban az alacsony árteret többnyire mocsaras, nádas, vízállásos területek borították. Jellemző gazdálkodási forma volt a fokokhoz köthető halászat és a gyűjtögetés. A magas árteret jellemzően erdők borították, így jelentős volt az erdőgazdálkodás, vadászat, gyűjtögetés, makkoltatás, de egyes területeken a zöldség- és gyümölcsstermesztés is. A magas ártértől karakteres peremmel válik el az ármentes teraszfelszín, ahol a jó termőképességű talajokat már évszázadok óta főleg szántóföldként, a patakmenti vizenyősebb részeket pedig legelőként hasznosították.

Az 1687-es nagyharsányi csata után véglegesen felszabadult a terület a török uralom alól. A felszabadító háborúk korában lehetett a táj a „legvadabb”, vagyis leginkább természetközeli állapotban a vizsgált időszakban. Az állattenyésztés jelentősége ekkor nagyobb volt, ezért a rétek, legelők és erdők is nagyobb értéket képviseltek.

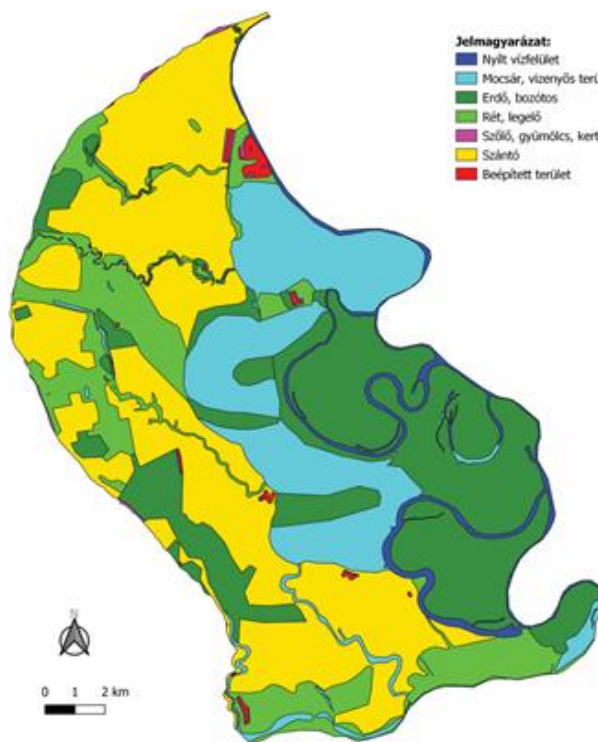
Az 1770-es években még a természetközeli élőhelynek tekinthető erdők és vizes élőhelyek együttes aránya kb. elérte az 50%-ot, a jelentősen átalakított (szántó, gyümölcsös, beépített) felszínnek pedig együttesen még csak kb. 36%-ot tett ki.

A Második Katonai Felmérés 1857-58-as lapjai már a 19. század közepének területhasználati viszonyait mutatják be. Az alacsony és magas ártéren a mocsarak helyét legelők és helyenként már szántók foglalják el, de a Duna mentén még nagy kiterjedésű ártéri erdők húzódnak. Az ármentes teraszon a szántóföldek terjeszkedése, valamint a többi felszínborítási, területhasználati forma (legelő, rét, erdő, vizenyős terület) visszaszorulása jellemző.

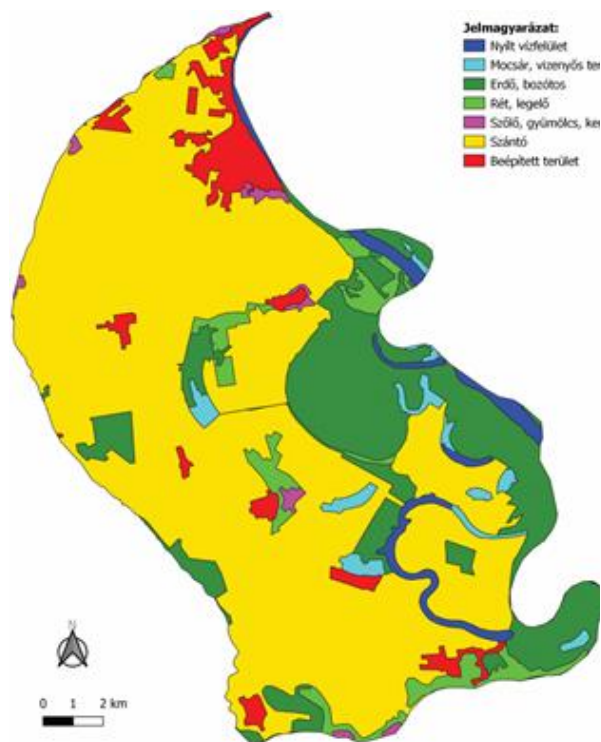
A 19. század második felében egyrészt a legelők rovására növelték a szántók területét (52%), de ezzel egyidejűleg az erdők (11%) nagyarányú kiirtásával a rétek területe is növekedett (29%), ami az extenzív állattenyésztés gazdasági jelentőségének növekedésére utal. Az ármentesítéssel nyert területek nagyrészt is szántóföldi művelés alá vonták. Ezt az állapotot mutatják a Harmadik Katonai Felmérés 1880-as térképlapjai.

Mohács környékén a 20. század első felétől a gazdaság fő húzóerejévé az ipar vált. A területhasználat és felszínborítás változása a korábban megfigyelt irányokat követte. A szántóföldek 1941-ben már a Mohácsi-sík kétharmadát borították. Az erők ekkor érték el minimális kiterjedésüket (10%).

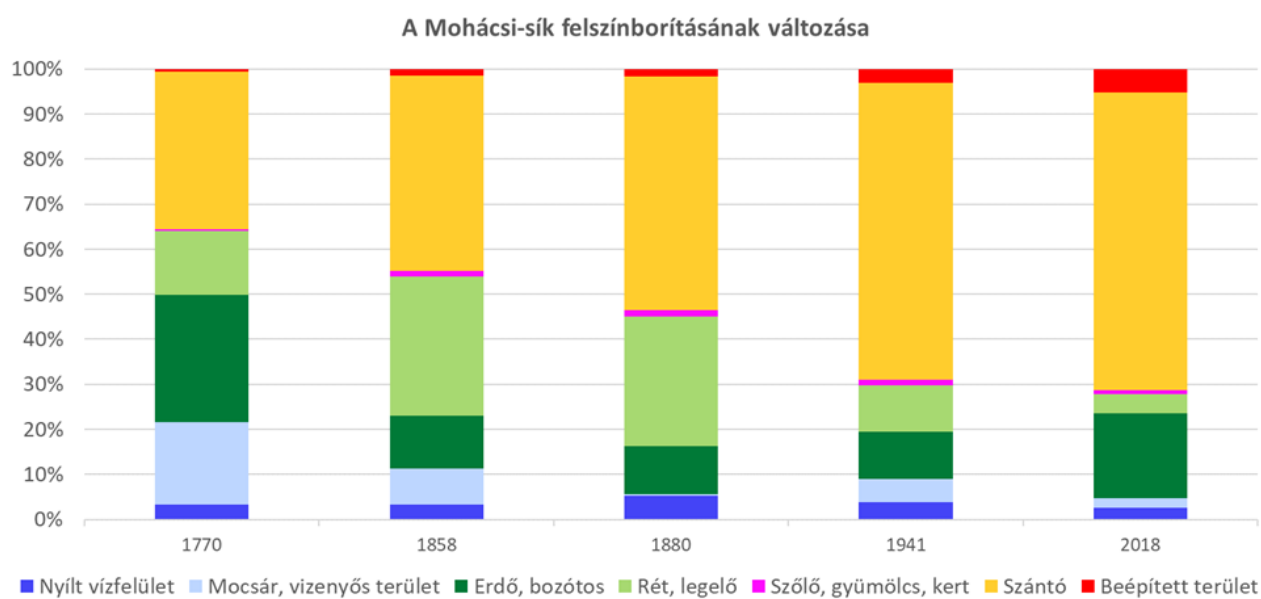
A 20. század második felében a területhasználat arányai nem változtak jelentősen, csak a tulajdonviszonyok és a parcellaméret (téészesítés). A fokozódó természetvédelmi elvárások és törekvések (Duna-Dráva Nemzeti Park) eredményeképpen a 20-21. század fordulóján észrevehetően nőtt a vizsgált területen az erdőterületek aránya (19%).

Felszínborítás 1770 körül

Felszínborítás 2018-ban

Forrás:

Gyenyise Péter, Morva Tamás, Varga Gábor, Lóczy Dénes, Németh Gergő (2024): Tájváltozás-vizsgálatok a Mohácsi-síkon. Táj történeti kutatások 2024, EKKE és MATE, Eger és Budapest, pp. 245-251.

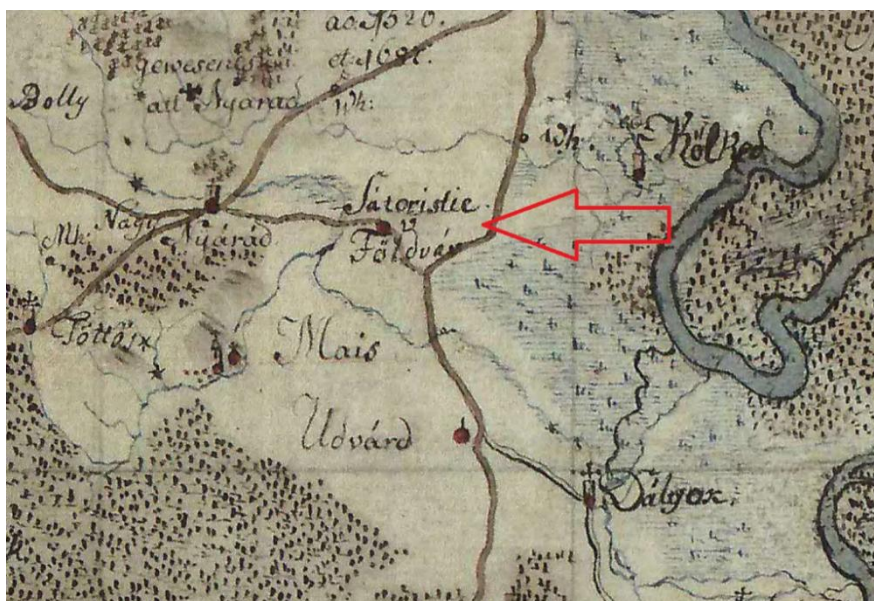
III.9. Császárdomb-Törökdomb-Sátoristye-Földvár (Kitanics Máté)

A mohácsi csata első emlékhelye, az ún. Hünkjar Tepeszi (Császárdomb) az 1630-as években épült fel az Eszék-budai hadiút mellett egy kisebb kiemelkedésen, Mohácstól délre. A helyi déli szlávok az emlékhelyet Sátoristynek, azaz a sátor helyének nevezték a dombon lévő, sátor alakú fa pavilon miatt, de a helyszínhez később legenda is kapcsolódott, miszerint Szulejmán szultán sátra a csata idején itt állhatott. A terület töröktől való visszafoglalása után a domb tetején álló oszmán épületet keresztény kápolnává építették át, mintegy szimbolikusan is elfoglalva a teret. A kis kápolna az 1770-es évekre az enyészeté lett, de a 19–20. században már csak Törökdombnak nevezett helyre még egészen az I. világháborúig érkeztek Bosznia felől muszlim zarándokok, hogy imádkozzanak a mohácsi csata mártírjaiért.

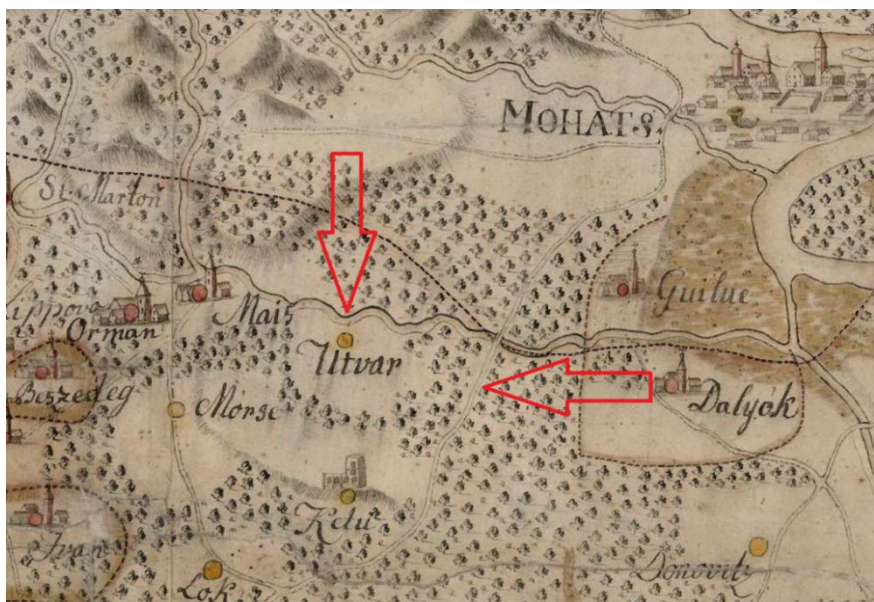
A dombtól nem messze, a 18. század második felében előbb egy majorság formálódott ki, majd egy kisebb település jött létre, amelyre lassan átszállt a Sátoristye, azaz a Sátorhely név. A helyiek és egészen a csata 400 éves megemlékezéséig (1926) a szakírók legnagyobb része is úgy tartotta, ennek a Sátorhelynek, másként Földvárnak a környezetében zajlott le a mohácsi csata. Ezt követően tolódt el a csatatér kutatása Majs és az ottani tereplépcső felé. Az újabb vizsgálatok azonban valóban Sátorhely közigazgatási területén belül azonosították be a csata főbb környezeti elemeit, illetve azt a Földvár települést, amely Brodarics kancellár leírása szerint az ütközet centrumában feküdt.

A Császárdomb, vagyis az eredeti Sátoristye (a későbbi Törökdomb) egy 1926. évi filmfelvételen

Sátoristye, másként Földvár egy 1786. évi térképen

Utvar, azaz Földvár Majs és a hadiút között félúton egy 1700. évi térképen

Források:

- Pap, Norbert–Fodor, Pál–Kitanics, Máté–Morva, Tamás–Szalai, Gábor–Hancz, Erika–Gyenizse, Péter: Hünkâr Tepesi (Törökdomb): the Ottoman Memorial Place of the Battle (2024). In: Pap, Norbert (szerk.) The Battle of Mohács, 1526. Leiden, Hollandia: Brill Academic Publishers, 417–447.
- Pap, N., Fodor, P., Gyenizse, P. et al. Who Lies in the Five Mass Graves of the 1526 Battle of Mohács?. Int J Histor Archaeol (2025). <https://doi.org/10.1007/s10761-025-00808-3>
- Pap, Norbert–Kitanics, Máté–Gyenizse, Péter (2024): Localizing the Central Area of the Battle of Mohács: Search for the Medieval Settlement of Földvár. In: Pap, Norbert (szerk.) The Battle of Mohács, 1526 Leiden, Hollandia: Brill Academic Publishers, pp. 271–305.

Kapcsolódó film: <https://www.youtube.com/watch?v=QjKwIyJbMgU>

III.10. Nagynyárád: településszerkezet és gazdálkodás, a kékfestő (Aubert Antal)

Településszerkezet és történeti háttér

Nagynyárád Baranya vármegye délkeleti részén, a Geresdi-dombság peremvidékén fekvő település, amelynek térbeli szerkezete és gazdasági fejlődése szorosan összekapcsolódik a 18. századi német betelepítéssel. A középkori eredetű falu a török hódoltság idején elnéptelenedett, majd a 18. század első harmadában túlnyomórészt német ajkú, katolikus telepeseekkel népesült újra. Ez az újratelepítés nemcsak demográfiai fordulatot hozott, hanem tartós településszerkezeti és gazdálkodási mintákat is rögzített.

A falu alaprajza völgyben futó, utcás település, amelyet a Borza-patak vonala határoz meg. A házak hosszanti tengely mentén, egymással párhuzamosan sorakoznak, mögöttük hosszú, keskeny szalagtelkek nyúlnak a domboldalak irányába. Ez a telekforma jól illeszkedett a sváb paraszti gazdálkodáshoz: a lakóházat gazdasági udvar, kert, majd szántó vagy szőlő követte. A település morfológiája a Geresdi-dombság átmeneti jellegét tükrözi: a síkabb területek a szántóföldi művelésnek kedveztek, míg a domboldalak a szőlő- és kertgazdálkodás számára voltak alkalmasak.

A falukép máig őrzi a sváb településekre jellemző rendezettséget, egységes utcavonal, oldalhatáron álló lakóházak, gondozott porták jellemzik. Ez a térbeli rend nem pusztán esztétikai sajátosság, hanem a gazdálkodás logikájából következő szerkezet, amelyben a lakó- és munkahely szorosan összekapcsolódott.

Gazdálkodás és megélhetési formák

A 18-19. században Nagynyárád gazdaságát elsősorban kis- és középbirtokos paraszti gazdálkodás jellemezte. A földhasználat mozaikos volt, a szántóföldi növénytermesztés (gabona, kukorica) mellett jelentős szerepet kapott az állattartás és a szőlőművelés. A gazdaságok többsége önellátásra törekedett, de a felesleget a környék vásárain értékesítették, így a falu bekapcsolódott a térségi árucseré-kapcsolatokba.

A paraszti gazdálkodás mellett már korán megjelentek a kézműipari tevékenységek, amelyek kiegészítő jövedelmet biztosítottak. Ezek közül kiemelkedett a textilfeldolgozáshoz kapcsolódó mesterségek jelenléte, amelyek később a kékfestés meghonosodásához is háttérrel adtak.

A 20. század közepén a második világháború, majd a kitelepítések és betelepítések jelentős társadalmi törést okoztak. A korábbi paraszti gazdaságok szerkezete átalakult, az 1950-es évektől a termelőszövetkezetesítés vált meghatározóvá. A kollektivizálás során a földhasználat homogenizálódott, a nagyüzemi művelés háttérbe szorította a hagyományos kisparaszti struktúrát. A rendszerváltás után a földtulajdon részben visszakерült magánkézbe, de a gazdálkodás ma már kevésbé jelent elsődleges megélhetési formát; sok helybéli a környező városokba ingázik. Ennek ellenére a mezőgazdasági tájhasználat továbbra is meghatározza Nagynyárád arculatát.

A kékfestő mesterség gazdaságtörténeti szerepe

Nagynyárád különleges helyet foglal el a magyarországi kékfestés történetében. A kékfestés hagyományos textilfestő eljárás, amely a 18-19. században Közép-Európa-szerte elterjedt, és a

német polgári-paraszti kultúra egyik jellegzetes kézműipari ága volt. Gazdaságtörténeti jelentősége abban rejlik, hogy nem mezőgazdasági, mégis falusi megélhetési formát kínált.

Nagynyáradon a kékfestés a 20. század közepétől vált meghatározóvá. A mesterség lehetővé tette, hogy egy család viszonylag kis tőkével, de magas szaktudással stabil jövedelemhez jusson. A kékfestő műhely termékei - vásznak, ruhadarabok, lakástextilek - nemcsak helyben, hanem térségi szinten is keresettek voltak, így a falu bekapcsolódott a regionális gazdasági hálózatokba. A kékfestés tehát nem folklorisztikus melléktevékenység volt, hanem valódi gazdasági szereplő, amely diverzifikálta a helyi megélhetési szerkezetet.

A mesterség társadalmi jelentősége is számottevő: a kékfestés tudása generációkon át öröklődött, és a település identitásának fontos részévé vált. A hagyományos paraszti gazdálkodás visszaszorulásával a kékfestés egyre inkább örökségként és erőforrásként értelmeződött.

Napjainkra a kékfestés Magyarországon rendkívül ritka kézműipari tevékenységgé vált. Országosan mindössze néhány, mintegy öt műhely folytatja a mesterség gyakorlását. Ebben a kontextusban a nagynyárádi kékfestő műhely kiemelt jelentőséggel bír, mivel a technológiai és családi tudás megszakítatlan folytonosságát képviseli, összekapcsolva a hagyományos kézműipari termelést a kortárs örökségmegőrzéssel.

Nagynyáradon a kékfestő műhelyt 1947-ben alapította a Sárdi család, amely azóta is megszakítás nélkül őrzi és gyakorolja a mesterséget. A műhely ma is hagyományos technológiával dolgozik, eredeti eszközökkel, és a családi tudás folytonossága biztosítja a hitelességet.

Turisztikai hasznosítás és örökség

Napjainkban a kékfestés Nagynyárad egyik legfontosabb turisztikai vonzereje. A működő műhely nemcsak termelőhely, hanem bemutatótér is, ahol a látogatók megismerhetik a teljes munkafolyamatot. A kékfestéshez kapcsolódó rendezvények - különösen a Nagynyárádi Kékfestő Fesztivál - jelentős számú látogatót vonzanak, erősítik a település ismertségét, és közvetlen gazdasági hatást gyakorolnak a falura.

A kékfestés mint szellemi kulturális örökség tudatos bemutatása jól példázza, miként válhat egy hagyományos kézműipari tevékenység a vidéki turizmus és identitásmegőrzés eszközévé. Nagynyárad esetében a kékfestés nem csupán múltidézés, hanem aktív, fenntartható helyi erőforrás, amely hozzájárul a település hosszú távú életképességéhez.

Egyedi kékfestő kötény (fotó: Aubert A.)

Nagynyárád település látképe (www.nagynyarad.hu)

Források:

- Aubert Antal (1993): Településformáló folyamatok megyei és kistérségi szintű vizsgálata Baranya megyében (etnikai csoportok a falusi térben). Kandidátusi értekezés, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs.
- Erb Dorottya – Márkus Éva (2020): Traditionsbewahrung in Großnaarad/Nagynyárád. Der erlebnisreiche Volkskundeunterricht im Sinne der lebendigen Traditionsbewahrung in GroßnaaradVitalyos. In: Gábor Áron szerk. (2020): *Mester és Tanítvány VI.* Tanulmánykötet. Budapest, pp. 21-35.
- Szeidl Klaudia – Aubert Antal (2025): A német nemzetiségi kulturális örökség, mint a vidéki térségek fenntarthatóságának eszköze. In: *Területfejlesztés és Innováció*, 18. évf. 2025/2-3., pp. 87-107.

Weboldalak:

Nagynyárád Község hivatalos oldala. Elérhető: <http://nagynyarad.hu>

Nagynyárádi Kékfestő Műhely hivatalos oldala: <http://www.nagynyaradikekfesto.hu>

III.11. Bóly etnikai összetétele és a birtokviszonyok alakulása (Aubert Antal)

Etnikai összetétel és társadalmi szerkezet

Bóly Baranya megye keleti részének egyik markáns települése, amelynek történeti fejlődését meghatározó módon formálta a német (sváb) betelepülés, majd a 20. század közepének társadalmi törései. A török hódoltság után a település a 18. században szervezett betelepítéssel népesült újra; a német ajkú, katolikus lakosság gyorsan stabil közösséget alkotott, amely a mezővárosi fejlődés irányába mozdította el Bólyt. A sváb paraszti és polgári kultúra nemcsak a település arculatát, hanem a társadalmi normákat és gazdasági stratégiákat is hosszú távon meghatározta. A 18. századi német betelepítésekhez Bóly esetében szőlőművelési és borkészítési ismeretek is kapcsolódtak, amelyek a helyi gazdálkodási kultúra részévé váltak, még ha a szőlő- és bortermelés nem is vált a település gazdaságának meghatározó ágazatává. Ennek a hagyománynak az emlékét őrzi napjainkban is a kiterjedt bólyi pincesor, amely nem elsősorban gazdasági funkciót tölt be, hanem a közösségi élet és a hagyományörzés fontos színtere. A pincesor szerepe különösen hangsúlyossá válik az egy évszázados múltra visszatekintő húsvéthétfői népszokás, az Emmaus-járás alkalmával, amely a közösségi együttlét, a vendéglátás és a helyi identitás megélésének kiemelt eseménye.

A 18-19. század folyamán Bóly társadalmi és gazdasági fejlődéséhez a dél-német telepések mellett a Felvidékről érkező családok is hozzájárultak, elsősorban a gazdálkodási tapasztalatok, a földhasználati ismeretek és a piaci szemlélet erősítésével. Szerepük különösen a 19. században vált hangsúlyossá, amikor a mezőgazdasági termelés egyre inkább piaci orientációjúvá vált.

A 19-20. század fordulójára Bóly a környező falvakhoz képest társadalmilag differenciáltabb, polgárosodottabb képet mutatott. A sváb lakosság körében erős volt az önszerveződés, az iparosodás és a piaci kapcsolatok iránti nyitottság, ami a települést regionális szerepkör felé tolta. Bóly már ekkor elkülönült a tisztán agrárjellegű falvaktól, hiszen a paraszti gazdálkodás mellett iparosok, kereskedők és szolgáltatók is megjelentek, ami a társadalmi mobilitás szélesebb lehetőségét teremtette meg.

A második világháborút követő kitelepítések alapjaiban rendezték át az etnikai és társadalmi viszonyokat. A német lakosság jelentős részének eltávolítása után Bólyba magyar ajkú lakosság érkezett, ami új etnikai egyensúlyt hozott létre. A sváb múlt nyomai azonban nem tűntek el nyomtalanul. Az épített környezet, a gazdálkodási kultúra, a mentalitás és az identitás egy része tovább élt. A társadalmi integráció során fokozatosan kialakult a „magyar sváb” identitásformák rendszere, amelyben az etnikai hagyományok és az új társadalmi környezet elemei együtt vannak jelen.

Az etnikai hovatartozás tehát elsősorban nem elkülönülést, hanem alkalmazkodást és gazdasági racionalitást jelentett. Ez a szemlélet később a település gazdasági átalakulásában is szerepet játszott.

Birtokviszonyok történeti alakulása

Bóly birtokviszonyait a 18-19. században uradalmi háttér és a hozzá kapcsolódó paraszti birtokstruktúra határozta meg. A mezővárosi fejlődéshez igazodva a földhasználat nem volt kizárólag önellátó jellegű: a termelés piaci orientációt is mutatott, ami megkülönböztette Bólyt

a környező, inkább zárt paraszti falvaktól. A sváb lakosság körében a földhöz való viszonyt a gazdasági hatékonyság és a hosszú távú tervezés jellemezte.

A 20. század közepén a nagyüzemi gazdálkodás Bóly esetében nem termelőszövetkezeti formában, hanem állami gazdasági keretek között valósult meg. A településen a Bólyi Állami Gazdaság működött, amely a rendszerváltás időszakában vállalati átalakuláson ment keresztül, és ennek eredményeként jött létre a későbbi Bóly Zrt., míg a környező településeken volt jellemzőbb a termelőszövetkezeti szervezeti forma.

A nagyüzemi gazdálkodás kialakulása során a korábbi kis- és középbirtokos struktúra háttérbe szorult, ugyanakkor megmaradt az a szervezeti és munkakultúra, amely később a modern agrárvállalati formák alapját képezte.

A rendszerváltás után a birtokviszonyok újabb fordulatot vettek. A termelőszövetkezeti vagyon átalakulásával Bóly térségében koncentráltabb földhasználat alakult ki, amely kedvezett a tőkeerős, integrált vállalati struktúráknak. Ennek a folyamatnak a legfontosabb szereplője a Bóly Zrt., amely a korábbi nagyüzemi hagyományokra építve vált a térség meghatározó agrárgazdasági aktorává.

A Batthyány-uradalom szerepe Bóly birtokviszonyainak kialakulásában

Bóly és környéke birtokviszonyainak hosszú távú alakulását a 18. századtól kezdve alapvetően meghatározta a Batthyány család uradalmi birtokrendszere. A török hódoltság megszűnését követően a térség a Batthyány-birtokokhoz tartozott, amelyek a korszak nagybirtoki gazdálkodásának jellegzetes példáit mutatták Baranya keleti részén. Az uradalmi földhasználat és igazgatás nemcsak a termelési struktúrát, hanem a településhálózat és a jobbágyfalvak gazdasági mozgásterét is hosszú időre kijelölte.

A Batthyány-uradalom gazdálkodása a 18. században fokozatosan stabilizálódott, és a földesúri irányítás alatt álló majorsági gazdálkodás mellett teret engedett a betelepített német ajkú jobbágyság paraszti birtokhasználatának is. Ez a kettős szerkezet - a nagybirtoki majorság és a paraszti telkes gazdálkodás együttélése - Bóly esetében viszonylag kiegyensúlyozott rendszert eredményezett. A földesúri igazgatás ösztönözte a termelés piaci orientációját, ami hozzájárult ahhoz, hogy Bóly már a 18-19. században elkülönüljön a zártabb, önellátásra berendezkedő falvaktól.

A Batthyány-birtok keretei között kialakuló gazdálkodási rend jelentős hatással volt a helyi társadalom mentalitására is. A földhasználatot a racionalitás, a tervezhetőség és a termelési fegyelem jellemezte, ami jól illeszkedett a sváb paraszti-polgári kultúrához. Ez a hagyományos nagybirtoki-paraszti együttélés teremtette meg azt a gazdasági és szervezeti alapot, amelyre a későbbi nagyüzemi struktúrák is építeni tudtak.

A nagybirtoki folytonosság átalakulása a 20. században

A 20. század során a Batthyány-uradalomhoz kötődő birtokszerkezet formálisan megszűnt, azonban a nagybirtoki gazdálkodás logikája nem tűnt el a térségből. A földreformok, majd a szocialista kollektivizálás során kialakított termelőszövetkezeti és állami gazdasági struktúrák részben átvették a korábbi nagybirtokok térbeli kiterjedését és termelési racionalitását. Bóly esetében ez különösen jól megfigyelhető volt, mivel a település környékén a nagyüzemi mezőgazdaság a kedvező természeti adottságok és a képzett munkaerő miatt hatékonyan működött.

A rendszerváltást követően a termelőszövetkezeti vagyon átalakulása újabb fordulópontot jelentett a birtokviszonyokban. A korábbi nagyüzemi struktúrák nem estek szét teljesen, hanem vállalati formában szerveződtek újjá, amelynek legjelentősebb szereplője a Bóly Zrt. lett. A társaság működése egyértelműen a történeti nagybirtoki hagyományokra épült, ugyanakkor már a piacgazdaság feltételeihez alkalmazkodva.

A Bóly Zrt. integrációja a Bonafarm Csoportba

A Bóly Zrt. napjainkban a Bonafarm Csoport részeként működik, és a magyar agrár- és élelmiszeripar egyik integrált szereplője. A Bóly Zrt. későbbi integrációja a Bonafarm Csoport struktúrájába új szintre emelte a térség gazdasági szerepét. A Bonafarm - Csányi Sándor érdekeltségi körébe tartozó agrár-élelmiszeripari csoportként - vertikálisan szervezett rendszert alakított ki, amelyben a növénytermesztés, az állattenyésztés és az élelmiszer-feldolgozás egységes gazdasági láncba kapcsolódik. A vállalat tevékenysége jól példázza a birtokviszonyok modern átalakulását: a mezőgazdasági termelés, az állattenyésztés és az élelmiszer-feldolgozás egységes rendszerben kapcsolódik össze.

Ez az átalakulás Bóly és környéke esetében nem jelentett radikális szakítást a múlttal, hanem inkább a történeti nagybirtoki folytonosság modernizált folytatásának tekinthető. A Batthyány-uradalom által megalapozott nagyléptékű földhasználat, a 20. századi nagyüzemi tapasztalatok és a 21. századi vállalati integráció egymásra épülve alakították ki a mai birtokszerkezetet.

Ennek eredményeként napjainkban Bóly és térsége gazdaságát meghatározó módon a Bonafarm Csoport által irányított agrárvállalati rendszer uralja, amely egyben a település térségi gazdasági pólusszerepét is megerősíti.

Gazdaságföldrajzi szempontból a Bóly Zrt. jelenléte jelentős hatással van a településre és a környező térségre. Egyrészt stabil foglalkoztatóként jelenik meg, másrészt meghatározza a földhasználat jellegét és léptékét. A vállalat működése hozzájárul ahhoz, hogy Bóly térségi gazdasági pólusként funkcionáljon, miközben a hagyományos paraszti birtokviszonyoktól egyértelműen a nagyüzemi, vállalati földhasználat irányába tolja el a struktúrát.

Fontos hangsúlyozni, hogy ez az átalakulás nem a történeti folytonosság megszakadását jelenti, hanem annak modernizált folytatását. A sváb gazdálkodási racionalitás, a szervezettség és a piacorientáltság új formában jelenik meg a 21. századi agrárvállalat működésében.

Napjainkban Bóly gazdaságában az ipari tevékenység is meghatározó szerepet tölt be, amelynek egyik kiemelkedő szereplője a TERRÁN Tetőcserép Gyártó Kft. A vállalat jelenléte jól illeszkedik a település történeti fejlődési ívébe, amelyben a kézműves-ipari tudás és a nagyüzemi termelés egymásra épülve alakították ki Bóly mai gazdasági karakterét.

Összegzés

Bóly etnikai összetételének és birtokviszonyainak alakulása jól szemlélteti a dél-baranyai térség hosszú távú társadalmi és gazdasági folyamatait. A sváb betelepülés által megalapozott települési és gazdasági kultúra a 20. század traumái ellenére is tovább élt, és alkalmazkodni tudott az új struktúrákhoz. A mai Bóly egyszerre hordozza a történeti etnikai örökséget és a modern agrárgazdasági szerveződés jegyeit, amely különleges helyet biztosít számára a térség településhálózatában.

Batthyány-Montenuovo-kastély – Bóly (<https://hu.wikipedia.org>)

Források:

Barakonyiné Winiczai Klára (2001): A sváb múlt nyomai Bóly társadalmában. In: *Tér és Társadalom*, 15. évf. 2001/3-4., pp. 147-160

Gáspár Gabriella (1987): Hat falu hat sorsa. MTA RKK Kutatási eredményei, Pécs. In: *Tér és Társadalom*, 1. évf. 1987/4., pp.120-122.

Szeidl Klaudia (2022): *A német nemzetiség örökségturisztikai erőforrásai Magyarországon. A tájház mozgalom*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola, PhD-értekezés. Pécs.

Weboldalak:

Bonafarm Csoport: A csoportról. Elérhető: <https://bonafarmcsoport.hu/a-csoportrol>

Bóly Város honlapja: *Bóly város története; Bóly földrajzi viszonyai*. Elérhető: <https://varos.boly.hu>

III.12. Villányi borvidék, szőlőművelés és a Villány–Siklós Borút (Aubert Antal)

A Villányi borvidék földrajzi és történeti keretei

A Villányi borvidék Magyarország egyik legdélebbi fekvésű szőlőtermő tája, Baranya vármegye déli részén, a Villányi-hegység déli lejtőin. A borvidék természeti adottságai országos összehasonlításban is egyedülállók. A domborzati tagoltság, a déli kitettségű lejtők, valamint a mészkőben és löszben gazdag talajok kedvező feltételeket teremtenek a magas minőségű szőlőtermesztés számára. A térség mikroklímáját a magas napsütéses óraszám és a mediterrán hatások erősítik, amelyek különösen a vörösborszőlő-fajták számára ideálisak.

A szőlőművelés Villány térségében több évszázados múltra tekint vissza. A török hódoltságot követően a 18. században német (sváb) telepések érkeztek a vidékre, akik fejlett szőlőkultúrát és borászati ismereteket hoztak magukkal. Ez az etnikai és kulturális háttér alapvetően meghatározta a borvidék későbbi fejlődését. A szőlő nem pusztán kiegészítő mezőgazdasági tevékenység volt, hanem a helyi gazdaság egyik szervezőereje. A borvidéki identitás és az etnikai örökség Villány esetében szorosan összefonódott, és a szőlőművelés a közösségi önazonosság fontos elemévé vált.

Szőlőművelés és borászat Villányban

A villányi szőlőművelés története jól tükrözi a magyarországi agrárgazdaság átalakulásait. A 19. században a térségben a kis- és középbirtokos paraszti gazdálkodás volt jellemző, ahol a szőlő a piaci termelés egyik legfontosabb ága lett. A 19. század végi filoxéravész pusztítása után a szőlőültetvények újratelepítése már tudatosabb fajtaválasztással és művelési módszerekkel történt, megalapozva a későbbi minőségi irányváltást.

A 20. század közepén a kollektivizálás Villányt sem kerülte el. A szőlőterületek jelentős része állami gazdaságok és termelőszövetkezetek kezelésébe került. Ugyanakkor a szőlőművelés szakmai tudása nem veszett el, és a nagyüzemi keretek között is fennmaradt a termőhelyi sajátosságokra épülő szemlélet. A rendszerváltás után a borvidéken markáns szerkezeti átalakulás ment végbe, amelynek során a privatizáció és a családi pincészetek megjelenése új lendületet adott a borászatnak.

Az 1990-es évektől Villányban egyértelműen a minőségorientált bortermelés került előtérbe. A termelők fokozott figyelmet fordítanak a termőhelyi adottságokra, a hozamkorlátozásra és a fajtaválasztékra. A vörösborszőlő-fajták - különösen a cabernet franc, amely mára a borvidék egyik meghatározó „zászlóshajója” - nemzetközi szinten is elismertté tették Villányt. Ezt a szemléletet intézményesíti a DHC Villány eredetvédelmi rendszer, amely a termőhelyhez kötött minőséget és az ellenőrzött származást helyezi középpontba.

A Villányi borvidék préházsorai településföldrajzi és tájhasználati szempontból két markáns típust képviselnek. Az egyik típus a Villány-Nagyharsány tengely mentén jellemző, ahol a préházsorok szervesen beépültek a településszövetbe, gyakran a lakóövezetek közvetlen folytatásaként, utcás jelleggel kapcsolódva a falvakhoz. Ezzel szemben a borvidék más részein az elkülönült préházfalvak típusa alakult ki, ahol a szőlőfeldolgozáshoz kapcsolódó épületek önálló településegységet alkotnak, térben elkülönülve a lakófunkcióktól. Ennek klasszikus példái Palkonya és Villánykövesd, utóbbi esetében a pincefalu egységes településképi arculata miatt helyi védelem alatt áll, és a borvidék egyik kiemelt örökségi értékét képviseli. A két préházstípus együttesen jól szemlélteti a Villányi borvidék sokszínű történeti fejlődését, valamint a szőlőművelés és a településszerkezet szoros kölcsönhatását.

A Villány-Siklói Borút szerepe

A szőlőművelés és borászat gazdasági jelentősége a 20–21. század fordulóján egy új dimenzióval bővült, a borvidékhez kapcsolódó bor- és borturizmus tudatos fejlesztésének köszönhetően. Ennek intézményes kerete a Villány-Siklói Borút (1994), amely a borászatot, a helyi termékeket és a turizmust hálózatos rendszerben kapcsolja össze.

A borút létrejötte nem pusztán turisztikai kezdeményezés, hanem térségi gazdaságfejlesztési modell is. A borút egyesületi formában szerveződve lehetőséget teremt a borászok, vendéglátók és önkormányzatok együttműködésére, miközben erősíti a borvidék egységes arculatát. A borút tevékenységei - pincelátogatások, borfesztiválok, helyi termékek bemutatása - hozzájárulnak ahhoz, hogy a borvidék ne csupán termelési térként, hanem komplex kulturális és gazdasági tájként jelenjen meg.

A Villány-Siklói Borút működése jól illeszkedik a borvidék filozófiájához, amely a hagyomány és a modernitás összekapcsolására épül. A szőlőművelés több évszázados tudása, az etnikai örökség és a korszerű minőségbiztosítási rendszerek együttese teszi lehetővé, hogy

Villány a hazai borvidékek között kiemelt pozíciót töltson be. A borút ennek a pozíciónak a láthatóvá tételében és gazdasági hasznosításában játszik kulcsszerepet.

Borvidéki nagyrendezvények a Villányi borvidéken

A Villányi borvidék turisztikai és gazdasági működésében kiemelt szerepet töltenek be azok a tematikus nagyrendezvények, amelyek a borászati ciklushoz, a szőlőművelés évköri rendjéhez, valamint a közösségi hagyományokhoz kapcsolódnak. Ezek szervezésében meghatározó szerepet vállal Villány-Siklósi Borút Egyesület, amely a borászatok, települések és turisztikai szereplők együttműködését koordinálja.

A Vince-napi borünnep a szőlőművelés hagyományos évkezdő eseménye, amely a természetlátásokhoz kötődő népi megfigyelésekre és a bor megáldásának szokására épül. A rendezvény egyszerre vallási-kulturális hagyományőrző alkalom és turisztikai esemény, amely a borvidék téli időszakban történő látogatottságát erősíti.

A Nyitott Pincék rendezvénysorozat a borvidék egyik legfontosabb látogatóvonzó eseménye, amely során a pincészetek szervezett formában fogadják az érdeklődőket. A program közvetlen kapcsolatot teremt a termelők és a fogyasztók között, és a borturizmus élményalapú, helyhez kötött jellegét hangsúlyozza.

A Gördülő Dülők elnevezésű rendezvény a szőlőterületekhez való fizikai és szimbolikus kapcsolódást helyezi előtérbe. A látogatók dülőről dülőre haladva ismerhetik meg a termőhelyi adottságokat, a borok terroir-jellegét és a tájhasználat sajátosságait. Ez az esemény a borvidék táji identitását és a termőhelyhez kötött minőség szerepét erősíti.

E rendezvények összességében nem csupán turisztikai attrakciók, hanem a Villányi borvidék gazdasági stabilitását, márkáépítését és közösségi kohézióját is szolgálják. A borút által koordinált események hozzájárulnak ahhoz, hogy a borvidék egész éves látogatottsággal rendelkező, komplex kulturális-gazdasági térként működjön.

Összegzés

A Villányi borvidék példája jól mutatja, miként fonódhat össze a természeti adottságokra épülő szőlőművelés, az etnikai és kulturális örökség, valamint a modern gazdasági és turisztikai szerveződés. A szőlő és a bor Villányban nem csupán mezőgazdasági termék, hanem identitásképző és térség-szervező tényező, amely a borúthoz kapcsolódó, egész évet lefedő tematikus rendezvényeken keresztül, a Villány-Siklósi Borúton át a 21. században is fenntartható módon járul hozzá a térség fejlődéséhez.

Villánykövesdi történelmi pincesor
(<https://villany.hu/szabadido/villanykovesdi-tortenelmi-pincesor/>)

Palkonya helyi védelem alatt álló pincSORa
(<https://villany.hu/szabadido/palkonyai-muemlek-pincesor/>)

Források:

- Balogh Pál Géza (2023): „Szőlővel fekszik, szőlővel ébred”. Paraszti és utóparaszti gazdálkodás a fenntarthatóság tükrében, a villányi szőlőművelés példáján. In: *Pólusok*, 4. évf. 2023/Zöld különszám, pp. 65-92.
- Erdős Zoltán (2024): Villány településszerkezetének fejlődése a 18. századtól napjainkig. In: *Tér és Társadalom*, 38. évf. 2024/4., pp. 146-164.
- Horeczki Réka (2014): A kisvárosok ipari átalakulása a XX. században. In: *Köztes-Európa: Társadalomtudományi Folyóirat*, 6. évf. 2014/1. (14. lapszám), pp. 135-142.

Kurucz Réka (2025): *A kisember jó bora. A kisüzemi szőlőművelés szerepe az átalakuló parasztság életében az 1930-as évektől napjainkig a Villányi borvidék nyugati felén*. PhD-értekezés, PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz – Kulturális Antropológia Program, Pécs.

Spiegler Patrícia (2016) A borturizmus és az etnicitás összefüggései a Villányi Borvidéken. In: *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 1. évf. 2016/2., pp. 61-72.

Weboldalak:

Villányi borvidék története: <https://villanyiborvidek.hu/villanyi-borvidek-tortenete>

A Villányi borvidék egyedülálló adottságai: <https://villanyiborvidek.hu/villanyi-borvidek-egyedulallo-adottsagai>

DHC Villány eredetvédelem: <https://villanyiborvidek.hu/dhc-villany-eredetvedelem>

Villányi borvidék filozófiája: <https://villanyiborvidek.hu/villanyi-borvidek-filozofiaja>

Villány–Siklós Borút Egyesület: <https://villanyiborvidek.hu/villany-siklosi-borut-egyesulet>

III.13. Szársomlyó: tájsebek és természetvédelem (Varga Gábor és Gyenizse Péter)

A Villányi-hg. Magyarország legdélebbi hegysége, mely voltaképpen egy Ny-K irányban húzódó, szigetszerűen kiemelkedő, hatalmas horsztsorozat. A főleg mezozóos mészkő- és dolomitrétegek pikkely formájában torlódtak fel a párhuzamos DNy-ÉK-i törésvonalak mentén valószínűleg a miocéntől kezdődően. A hegység legmagasabb térsége – morfológiai szempontból – a felsőpliocén, ópleisztocén plató. A D-i oldalon középső pleisztocén hegylábi lépcsők, majd újpleisztocén korú, lösszel vastagon fedett törmelékkúpok húzódnak. A hegység D-i előterében mezozóos mészkőből felépülő sasbércsek emelkednek ki a törmeléklejtőből, melyek valószínűleg az előtér újpleisztocén süllyedéséből kimaradt szerkezeti egységekként értelmezhetők. Ezek a siklósi Várhegy, a Siklós melletti Göntér, a Szársomlyó (Harsány-hegy) és a legdélebbi pikkelynek a felszínen maradt része, a Beremendi-mészkőrög.

Bányászat

A Villányi-hegységben számos kő és egyéb bánya működött/működik. A legnagyobbak, így a nagyharsányi bánya több tíz méter magas, világos fala messziről látszó tájseb, amit Dráva mentéről éppúgy látszik, mint Pécs magasabban fekvő részeiről.

A Siklóstól É-ra bányászott középső-triász „siklósi vörös márvány” kedvelt díszítőkö mind a mai napig az egész Dunántúlon. Villányban a meredeken dőlő és ezért könnyen bányászható templomhegyi jura mészkövet a rómaiak utépítésre használták, majd a XIX. század derekától a vasúti töltések anyagaként szolgált. A környéken a Villányi-hg. és az É-ra fekvő domság egykori erdőinek és az itt fejtett mezozóos mészkőnek a felhasználásával évszázadokon át meszet égettek.

Szársomlyó felhagyott keleti tsz-kőbányájában 1967–68-ban nemzetközi alkotótelepet létesítettek. Az alkotótelep létrehozója és fő szervezője Rétfalvi Sándor szobrászművész volt. A Nagyharsányi szoborparkban túlnyomórészt helyi kőből vagy a siklósi Rózsabánya kőveiből faragott alkotások láthatók, melyek az időszakosan itt dolgozó hazai és külföldi művészek munkái.

Említést érdemel a Szársomlyó bauxitkészlete, amely már jórészt lefejtett. A kitermelését 1936-tól 1945-ig egy német részvénytársaság végezte. 11 km hosszú vágatrendszert hajtottak ki, de a hegyoldalban ma is megfigyelhető meddőhányók a szellőzőjáratokból kerültek ki.

Ma a Villányi-hg. legjelentősebb mészkőbányája Nagyharsányban működik 1903 óta. 1962-ben, az addig csak kétkezi munkásokat foglalkoztató üzemet gépesítették, így termelési kapacitása évi 1 millió tonnára nőtt. A kitermelt nagy tisztaságú (69-98 % CaCo₃) mészkő nagyrészt a Beremendi Cement Művek és a Dunai Vasmű hasznosította. A feltárt készletek, az évszázados kitermelés ellenére, még mindig jelentősek.

Természeti értékek

A Szársomlyó élővilága igen egyedi. Egy szűk területet már 1944-ben védetté nyilvánították, a védettség azonban csak 1989-től terjedt ki a hegy zömére. A szubmediterrán klímaterületen botanikai ritkaságok élnek. A hegyen 75 védett növényfajt találtak, közülük 4 faj kizárólag itt fordul elő hazánkban. A hegy tetején és keleti részén bokornövésű ritkás karsztbokorerdő társulás látható. Ritka növénye a magyar méreggyilok. A hegy északi oldalát ezüsthársas gyertyános-tölgyes erdő fedi. Aljnövényzetének érdekességei a szúrós és a lónyelvű

csodabogyó, valamint az illatos hunyor. A sziklagyepeken fordul elő a hegy legféltettebb kincse a – sok éves tapasztalatok alapján december végétől február közepéig nyíló – fokozottan védett magyar kikerics.

A nagyharsányi kőbányában 1994. április 7-én egy bánya-robbantás nyomán került felszínre a szép és ritka ásványkiválásokat és magyarországi viszonylatban tágas járatokat őrző Nagyharsányi-kristálybarlang bejárata. Mintegy 1400 méter hosszúságot tártak fel belőle, amelyből az első száz méter kiépített. A belépést azonban csak kivételes esetekben engedélyezi a nemzeti park igazgatósága a szakemberek számára, kutatási célból.

Források:

Lovász Gy. 1977h: Villányi-hegység. – In: Lovász Gy. (szerk.): Baranya megye természeti földrajza, Baranya Megyei Levéltár, Pécs, pp. 70-74.

https://www.ddnp.hu/termeszetvedelem/vedett_termeszeti_teruletek/szarsomlyo_termeszetvedelmi_terulet

https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A1rsomly%C3%B3_Term%C3%A9szetvédelmi_Ter%C3%BClet

KÉPGALÉRIA

